

2006-09-22

Dnr 75-2006:835

Redovisning av uppdrag om sfi kursplan

Dnr U2005/9498/BIA

I bifogad rapport med två bilagor redovisas uppdraget givet i regleringsbrev för Skolverket för budgetåret 2006.

Uppdraget avsåg en utvärdering av nu gällande kursplan inom sfi, och formulerades enligt följande: ”Skolverket skall utvärdera hur kommunerna tillämpar de kursplaner för svenskundervisning för invandrare som gäller sedan den 1 januari 2003. Redovisning skall innehålla uppgifter om hur kursplanerna påverkar utbildningens organisation och uppläggning. Vidare skall verket undersöka hur genomströmning och fullföljandegrad har påverkats av de nya kursplanerna.”

Per Thullberg
Generaldirektör

Eva Wirén
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Marie-Hélène Ahnborg, Ragnar Eliasson, Ann Carlson Ericsson, Lena Fischer, Ann Charlotte Gunnarson, Ingegärd Hilborn i Skolverkets verksledning deltagit.

UTVÄRDERING AV 2003 ÅRS KURS- PLAN FÖR SFI

**EFFEKTER PÅ ORGANISATION, TILLÄMPNING OCH
GENOMSTRÖMNING**

Förord

Föreliggande rapport med två bilagor utgör svar på regeringens uppdrag till Skolverket i regleringsbrev 2006 gällande en utvärdering av nuvarande kursplan i svenska för invandrare (sfi).

Enheten för resultatbedömning vid Skolverkets avdelning för läroplansfrågor har ansvarat för uppdraget. Uppdraget har innefattat en kvalitativ studie inom fyra kommuner, en riksrepresentativ enkätstudie till landets kommuners sfi-rektorer samt analys av data ur den nationella uppföljande statistiken.

I projektgruppen ingick Eva Wirén som projektledare, Marika Sanne, Jonas Sandqvist och Fredrik Lind.

För avsnitt i rapporten som rör den kvalitativa studiens resultat samt för bilaga 2 svarar Marika Sanne i samverkan med Jonas Sandqvist. Anders Borgström från enheten för utbildningsstatistik vid avdelningen för utbildningsfrågor har utarbetat de tabeller i rapporten som rör jämförelsen mellan nuvarande och tidigare kursplan. I övrigt har rapporten utarbetats av Eva Wirén som också har författat bilaga 1.

Till projektet har knutits en referensgrupp bestående av sakkunniga inom och utanför Skolverket. I denna grupp har Suzanne Mehrens, Karin Hector-Stahre, Annika Haglund, Eva Jönsson och Silja Jundin ingått från Skolverket. Till gruppen knöts Ingrid Skeppstedt från Nationellt Centrum för sfi och svenska som andraspråk, Leif Styfberg från utbildningsförvaltningen i Stockholm, Karin Sandwall från institutionen för svenska språket vid Göteborgs Universitet samt Gunilla Öneby, sfi, Järfälla kommun. I övrigt har projektet också samverkat med enheten för styrdokument vid avdelningen för läroplansfrågor som ansvarar för ett parallellt regeringsuppdrag U2006/5220/SV gällande ett förslag till ny kursplan inom sfi.

Stockholm i september 2006

Ann Carlson Ericsson

Avdelningschef
Avdelningen för läroplansfrågor

Eva Wirén

Projektledare
Enheten för resultatbedömning

INNEHÅLL

1. Inledning 4

Uppdraget 4

Genomförande 4

2. Bakgrund 4

Den nya kursplanen 5

Anordnande av och deltagande i sfi 7

Försörjning 7

3. Tillämpning av sfi kursplan och organisation av studieverksamheten inom sfi 8

Inträde i sfi 8

De studerandes fördelning på kurser och studievägar 8

Olika förhållanden i studerandes bakgrund 9

Inskrivning av studerande 11

Inne i sfi – organisation av undervisningen 14

Studiegruppsorganisation – några exempel 16

Genomslag för kursplanen? 21

Sfi-timmar, praktik och andra ämnen 21

Olika genomslag för skilda aspekter av individualisering och flexibilitet 24

Studiegruppsorganisation i landets kommuner 24

Länkar utåt – samverkan 26

Fallkommunerna 27

4. Genomströmning i sfi 31

Kommentarer om datamaterial och analys 32

Studerande inom nuvarande kursplan 33

Studerande inom studieväg 1 33

Studerande inom studieväg 2 35

Studerande inom studieväg 3 36

Orsaker till studieavbrott 37

En kommentar om utgång från sfi 39

Sammanfattning 39

En jämförelse av tidigare och nu gällande kursplan 39

Sammanfattning 45

Sfi-reaktorernas syn – kurstid, betyg på lägre nivåer och värdering av effekter

46

5. Avslutande diskussion och slutsatser 48

Om införandet av ny kursplan – organisation och tillämpning 49

Ingen revolutionerande förändring... 49

...men ändå en mindre succé... 50

...som dock bör följas i vissa avseenden 51

Om genomströmning – jämförelse mellan tidigare och nuvarande kursplan 53

Ingen skillnad totalt sett... 53

...eller knappast för olika grupper studerande... 53

...men en stor skillnad för studerandes självkänsla.. 54

... även om förutsättningar till betyg i kurs D varierar med studieväg... 55

1. Inledning

Uppdraget

I regleringsbrev 2006 uppdras Skolverket av regeringen att utvärdera gällande kursplan för utbildning av svenska för invandrare (sfi). Uppdraget lyder:

”Skolverket skall utvärdera hur kommunerna tillämpar de kursplaner för svenskundervisning för invandrare som gäller sedan den 1 januari 2003. Redovisning skall innehålla uppgifter om hur kursplanerna påverkar utbildningens organisation och uppläggning. Vidare skall verket undersöka hur genomströmning och fullföljandegrad har påverkats av de nya kursplanerna.”

Genomförande

I syfte att besvara uppdragets frågeställningar har information från några olika datakällor använts. Under våren genomfördes en webbaserad enkät som ställdes till sfi-rektorer i samtliga av landets kommuner. Enkäten fokuserade organiserandet av sfi i kommunen men innehöll också frågor av mer värderande slag, t.ex. effekter av att bedriva verksamhet i enlighet med kursplanen och värdera chanser för olika studerandegrupper att uppnå godkänt betyg i kurs D.

För att uppnå en beskrivningsnivå närmare praktiken ute i landets kommuner har intervjuer genomförts i fyra kommuner under våren. Här har olika parter i sfi i kommunen fått komma till tals, som rektorer, lärare och studerande inom sfi, och företrädare för olika externa intressenter, som t.ex. arbetsförmedling, socialtjänst och flyktingkontor.

I syfte att belysa frågan om genomströmning har Skolverkets uppföljningssystem utnyttjats. Uppgifter om bl. a sfi samlas in årligen via SCB. Dessa data ligger som underlag för jämförelser mellan gamla och nya kursplaner, främst med avseende på andel godkända på D-kursen. Data från uppföljningssystemet har också nyttjats till att göra en uppföljning av studieströmmar genom det nya kursplanesystemet.

I följande pm sammanfattas utredningen och dess huvudsakliga resultat. Bilagt pm är två bilagor. Bilaga 1 är resultaten av den genomförda enkätundersökning som ställdes till landets sfi-rektorer. I bilaga 2 beskrivs den kvalitativa studiens metod och material och en fördjupning av studiens resultat ges i vissa avseenden.

2. Bakgrund

Sfi ingår tillsammans med komvux och sörvux i det offentliga skolväsendet för vuxna. Utbildningen regleras i skollagen (1985:1100), kap 13, och i förordningen (1994:895) om svenskundervisning för invandrare. Sfi-undervisningen utgör oftast en grund i den introduktion till Sverige som erbjuds invandrare. Olika myndigheter samverkar i introduktionen av invandrare, t.ex. socialtjänst och arbetsförmedling,

men kommunen har det övergripande ansvaret för mottagandet och ansvarar även ytterst för att samverkan sker¹.

Kommunen är huvudman och ansvarar för hur utbildningen organiseras. Detta avser såväl vem som anordnar utbildningen som hur den bedrivs. Kommunens ansvar inkluderar, förutom myndighetsutövning i form av betygsättning och ansvar för dimensionering av utbildningen, också ansvar för att lagar och regler efterlevs samt för kvalitetsredovisning och uppföljning av verksamheten.

Ett riktmärke för sfi-undervisningen (SFS 1994:895) är satt till 525 timmar, men avsikten är att en individuell anpassning skall ske. Timantalet får både överskridas och underskridas och kan också fördelas över kortare eller längre tidsperiod. Från och med den 1 juli 2006 skall undervisningstiden inom sfi omfatta minst 15 timmar per vecka i genomsnitt under en fyraveckorsperiod².

Kommunen är skyldig att erbjuda sfi-utbildning till samtliga bosatta i kommunen som saknar grundläggande kunskaper i svenska språket. I ansvaret ligger att aktivt verka för rekrytering av studerande till sfi. Rätt att delta i sfi-undervisning gäller fr.o.m. det andra halvår under det år man fyller 16 och så länge som dessa kunskaper saknas, oavsett vistelsetid i landet. Studerande som är berättigade till studierna som har ansökt till kommunen att få delta i undervisningen har rätt att påbörja studierna inom tre månader.

I många kommuner är sfi en liten verksamhet. Av de 252 kommuner som hade svenska för invandrare läsåret 04/05, var det endast 74 kommuner, eller 30 procent som hade fler än 100 elever. Knappt sex procent av kommunerna hade färre än 10 elever³.

Den nya kursplanen

Den tidigare kursplanen i sfi bestod av *en* utbildning och *en* gemensam kurs för alla. Med den nya kursplan som introducerades under 2003 delas utbildningen istället in i tre olika studievägar och fyra olika kurser, A – D, där varje studieväg innehåller två kurser: Studieväg 1 innehåller kurs A och B, studieväg 2 kurs B och C, och studieväg 3 kurs C och D. Till skillnad från den tidigare kursplanen där alla studerande befann sig i samma kurs, erbjuder det nya kursplanesystemet både olika entré in i studierna, och olika utgångar från studierna.

Nyckelord i den nya kursplanen är flexibilitet och individualisering. Utbildningen är tänkt att kunna möta studerande med varierande studieförutsättningar och studiebehov med anpassning och flexibilitet i arbetsformer och innehåll⁴.

¹ Överenskommelse om utveckling av introduktionen för flyktingar och andra invandrare – Skolverket dnr 07-2004:161.

² Undervisningstiden får dock minskas om eleven begär det och kommunen finner att det är förenligt med utbildningens syfte. Skollagen 13 kap 4a §

³ Skolverket (2006) *Beskrivande data 2006 Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Kommande publikation.

⁴ Ytterligare information om den nya kursplanen för sfi, Skolverket 20020730

Den första kursen i varje studieväg utgör en nybörjarkurs och den andra kursen en fortsättningskurs. De första kurserna inom varje studieväg vänder sig till studerande som alla är nybörjare i svenska, men som i övrigt har olika förutsättningar för sina studier.

Varje kurs betygssätts och det är möjligt för varje studerande att avsluta sina studier inom sfi efter respektive kurs. I jämförelse med det tidigare kursplanesystemet där endast en kurs, och ett betyg, fanns, finns i det nya systemet fyra möjliga utgångar med betyg. Slutbetyg, och det enda betyget i den tidigare kursplanen, motsvaras i den nya kursplanens betyg för kurs D⁵.

Även om det i den nya kursplanen är möjligt att gå ut sfi med lägre betyg än för kurs D framhålls att varje studerande, oavsett ”ingång” i sfi, ska ha möjlighet att läsa sfi t.o.m. kurs D. En studerande som t.ex. har avslutat studieväg 1 kurs B, skall kunna fortsätta sina studier inom sfi studieväg 2, och kurs C. Detta förutsätter att utbildningen i den ”mottagande” kursen är flexibel och kan anpassas även till dessa studerandes studiebehov och studietakt. På samma vis ska den studerande som avslutat kurs C i studieväg 2 kunna fortsätta i studieväg 3 med kurs D. I kurs D återfinns studerande som har börjat sina studier inom studieväg 1, och 2, förutom de som gick in direkt i studieväg 3. Generellt gäller att undervisningen skall anpassas till de studerandes olika behov och förutsättningar⁶. Detta är också antagandet för kurs B och kurs C som finns i två av studievägarna. Kursplan och mål i respektive kurs B eller C är densamma oavsett studieväg, men vägen till målen är tänkt att anpassas relativt gruppen studerande inom kursen.

De olika studievägarna kännetecknas av olika snabb studietakt. Sfi 1 är tänkt att möta invandrare som är analfabeter eller kortutbildade och vänder sig generellt till studerande som kan förväntas ha långsam progression i sina studier. Sfi 3 vänder sig till studerande med tillräckliga förkunskaper att lära sig ett nytt språk genom teoretiska språkstudier. Studieväg 2 vänder sig till studerande som sinsemellan kan vara mycket olika. Det kan handla om studerande som är högutbildade men som av olika skäl behöver studera i en långsammare takt. Det kan handla om studerande som är relativt kortutbildade men som har förmåga att lära sig snabbt. En ytterligare grupp kan gälla studerande som har god läs- och skrivförmåga på sitt modersmål, men som inte behärskar det latinska alfabetet⁷.

Den första studievägen syftar främst att ge en grundläggande kommunikationsförmåga. Den språkliga nivån är avsedd att fungera i närsamhället och att möjliggöra ett fungerande vardagsliv. Den andra studievägen är tänkt att nå längre, här är tanken att man ska kunna klara en språkligt anpassad yrkesutbildning eller förvärvsarbete inom sitt yrkesområde, förutsatt att språknivån inte är för avancerad. Den tredje studievägen, och möjliga ingången för studerande, tänktes som vägen vidare till fortsatta, och teoretiska, studier. Övergripande syftar den förändrade strukturen

⁵ Skolverket (2005) *Lägesbedömning 2005*.

⁶ Sfi – kartläggning och studieplanering, Skolverket 2004

⁷ Ytterligare information om den nya kursplanen för sfi, Skolverket 20020730

att ”bättre kunna anpassa mål och studietakt till de olika förutsättningar som de sfi-studerande har”⁸.

Anordnande av och deltagande i sfi

Den nya kursplanen skulle gälla för alla studerande som *påbörjade* sina sfi-studier fr.o.m. den 1 januari 2003 men kursplanerna kunde tillämpas från och med augusti 2002. Fr.o.m. den 1 januari 2005 skall endast den nya kursplanen gälla⁹. Den gamla kursplanen var alltså i bruk som längst till och med december 2004, men nästan samtliga studerande, 96 procent, läste sfi för läsåret 03/04 enligt den nya kursplanen¹⁰. Bland storstäderna var det endast i Stockholm som man vid denna tid alltså tillämpade den gamla kursplanen, för 11 procent av de studerande - i Göteborg och Malmö läste samtliga enligt nya kursplanen. För övriga kommuner i landet varierade det med avseende på vilken kursplan som gällde. I vissa kommuner var det fortfarande drygt hälften av studerande som läste enligt den gamla kursplanen läsåret 2003/04¹¹.

Flertalet kommuner väljer att anordna sfi i anslutning till komvux, men andelen elever som genomgår sfi hos annan än kommunal anordnare har ökat markant under de senaste åren¹². Andelen studerande vid sfi har minskat i en jämförelse mellan 1993 till 2000, om man ser till hur många som har påbörjat sfi inom 3 år efter uppehållstillstånd¹³. Deltagande i sfi varierar mellan vilka länder som man kommer från som invandrare. Födelseregion är den faktor som visar sig vara mest avgörande för sannolikheten att delta i sfi. Denna faktor ligger tätt kopplad till vilken typ av invandring man representerar, d.v.s. om man anlände Sverige som flykting, eller av andra skäl, t.ex. för att arbeta¹⁴.

Försörjning

Av betydelse för studerandes möjlighet att läsa sfi, på hel, eller deltid, är också chanserna till försörjning. Sfi-studier i sig själv berättigar inte till studiestöd. Studiestöd beviljas inte heller generellt för studerande som vistats mindre än två år i landet. Invandrare med flyktingstatus kan få introduktionsersättning av kommunen (som i sin tur får statsbidrag för detta) och kan också få socialhjälp under första tiden. För invandrare som inte är flyktingar kan studiestöd endast ges om studierna sker parallellt med studier på komvux och om studierna vid komvux uppgår till minst halvtid. I detta fall avser alltså studiestödet studierna inom komvux, inte sfi.

⁸ SOU 2003:77 *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv*. Betänkande av Sfi-utredningen, citat s. 74

⁹ Skolverket (2005) *Beskrivande data 2005 Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Rapport 265.

¹⁰ Skolverket (2005) *Lägesbedömning 2005*.

¹¹ Skolverket (2005) *Lägesbedömning 2005*.

¹² Skolverket (2005) *Lägesbedömning 2005*.

¹³ IFAU (2005) *Vilka deltar i svenska för invandrare?* Rapport 2005:13

¹⁴ IFAU (2005) *Vilka deltar i svenska för invandrare?* Rapport 2005:13

Dock är det rapporterat som rätt vanligt att studerande beviljas försörjningsstöd mot att de deltar i sfi-undervisning.

Däremot kan ersättning från socialtjänst som arbetsförmedling minska om man kombinerar studier och arbete. Integrationsverket har redovisat (2003) att introduktionsersättningen minskas i flera kommuner då studeranden har egen inkomst¹⁵. För kommunen, och mellan kommuner, varierar kostnaden att anordna sfi med typ av invandring. Flyktingars sfi-utbildning är statligt finansierad medan sfi-utbildningen för andra kategorier av invandrare finansieras kommunalt.

3. Tillämpning av sfi kursplan och organisation av studie- verksamheten inom sfi

I detta avsnitt ges en beskrivning över hur den nya kursplan som infördes fr.o.m. 2003 tillämpas i praktiken. Avsnittet bygger på resultat från samtliga tre studier som genomförts inom ramen för detta uppdrag. Dels resultat från den enkät som ställdes till samtliga kommuners sfi-rektorer, dels resultat från den kvalitativa studiens intervjuer och dels resultat från analys av den nationella statistiken över sfi. I de avsnitt som baseras på den nationella statistiken och belyser studerande inom den nya kursplanen gäller att analysen genomgående endast inkluderar studerande som började i sfi första gången någon gång under år 2003¹⁶.

Inträde i sfi

De studerandes fördelning på kurser och studievägar

Under den nya kursplanens första år, år 2003, registrerades 23 989 studerande till sfi-studier¹⁷. Störst andel skrevs in vid studieväg 3. (Tabell 1)

¹⁵ IFAU (2005) *Vilka deltar i svenska för invandrare?* Rapport 2005:13

¹⁶ I föreliggande analyser ingår enbart individer som är "nyregistrerade", dvs. individer som registreras vid sfi första gången inom den gällande kursplanen och som inte fanns som studerande inom den tidigare kursplanen.

¹⁷ Antagning till sfi sker kontinuerligt under året och beskrivningen baseras på samtliga individer som någon gång under 2003 skrevs in i sfi. Uppföljningen av dessa individer genom kursplane-systemet sträcker sig fram t.o.m. hösten 2005.

**Tabell1. Inskrivning av studerande under år 2003 vid sfi nya kursplan (N= 23989).
Antal och andel av studerande inom respektive studieväg.**

	Antal studerande (n) inom respektive studieväg	Andel (%) studerande inom respektive studieväg
Studieväg 1	4351	18,1
Studieväg 2	8986	37,4
Studieväg 3	10652	44,4
Samtliga inskrivna under 2003	23989	100,0

**Tabell 2. Inskrivning av studerande under 2003 vid sfi nya kursplan. (N=23989).
Antal och andel studerande per kurs inom respektive studieväg.**

Studieväg 1 (n=4351)	Studieväg 2 (n=8986)	Studieväg 3 (n=10652)
Kurs B 19,4 (842)	Kurs C 16,5 (1486)	Kurs D 24,6 (2624)
Kurs A 80,6 (3509)	Kurs B 83,5 (7500)	Kurs C 75,4 (8028)

Inom de tre olika studievägarna börjar majoriteten i den första kursen, ”nybörjar-kursen”. En knapp femtedel av studerande som påbörjar sina sfi-studier inom den första och andra studievägen börjar istället i ”fortsättningskursen”, kurs B respektive C. Denna andel är något högre för studieväg 3. Ungefär var fjärde studerande som skrivs in i studieväg 3 går direkt in på kurs D. (Tabell 2)

Olika förhållanden i studerandes bakgrund

Jämför man studerande inom de tre olika studievägarna, med avseende på några olika förhållanden i deras bakgrund, skiljer det tydligast vad gäller tidigare utbildning. Resultatet är förväntat då avsikten med gällande kursplan just är att studerande med olika bakgrund ska kunna gå in i studierna på olika nivåer. Inom studieväg 1 finner vi således den största andelen med kort tid i utbildning och inom studieväg

3 den största andelen med flest år i utbildning¹⁸. Då är det kanske mer anmärkningsvärt att en så pass hög andel som en tiondel av studerande inom studieväg 1 har 13 års utbildning eller längre. På samma vis är det också en relativt stor andel studerande inom studieväg 2 som har fler än 10 års utbildning. Här bör man dock komma ihåg att denna enda uppgift i registret om utbildningsbakgrund, mätt som antal år i tidigare utbildning, är en mycket grov indikator. Förutom att det kan handla om en skattning av antal år i tidigare utbildning, till skillnad från mer precisa uppgifter om detta förhållande, kan det också finnas en stor variation i vad ett års utbildning kan anses motsvara. För en studerande kanske ett års utbildning har gällt ett par veckor om året medan det för en annan har handlat om heltidsstudier. Vilken slags utbildning som avses framgår inte heller i denna registeruppgift. Förutom vad indikatorn ”antal år i utbildning” kan tänkas ”dölja” finns även en rad andra förhållanden som spelar in när man placerar in studerande i olika studievägar.

Ett sådant förhållande kan t.ex. gälla typ av invandring, om man som studerande anlände Sverige som flykting, tillståndssökande eller av annat skäl (i registret och i tabell nedan klassat som ’övrig invandrare’).

Jämförelsevis fler studerande har flyktingsstatus inom studieväg 1 av studerande som började sfi under 2003. Studieväg 1 karaktäriseras också av en större andel kvinnor och äldre (Tabell 3 till 6). Den tredje studievägen karaktäriseras istället, förutom av en större andel med längre utbildningsbakgrund, av en något yngre åldersfördelning och störst andel s.k. övriga invandrare, dvs. de som inte är tillståndssökande eller flyktingar.

Tabell 3. Studerande inskrivna under 2003. Andel studerande med olika antal år i tidigare utbildning som skrevs in vid respektive studieväg.

Utbildningsbakgrund	Studieväg 1 (%) (n=4351)	Studieväg 2 (%) (n=8986)	Studieväg 3 (%) (n=10652)
0-6 år	55,7	15,5	4,5
7-9 år	18,5	24,2	5,5
10-12 år	16,2	37,1	30,3
13 år el. längre	9,6	23,2	59,7
Samtliga	100,0	100,0	100,0

¹⁸ I registret, enligt uppgift från SCB, går inte att skilja ut de studerande som inte har uppgift om utbildningsår. Den andel som kategoriseras med 0 år kan troligen vara en blandning av individer utan tidigare utbildning, och individer som saknar uppgift. Detta skulle kunna utgöra en förklaring till de inom kortaste utbildningsbakgrunden som återfinns på studieväg 3. En annan förklaring är att man kan tillräckligt mycket svenska för att placeras in i studieväg 3.

Tabell 4. Studerande inskrivna under 2003. Andel studerande inom olika kategorier av invandring som skrevs in vid respektive studieväg.

Kategori invandrare	Studieväg 1 (%) (n=4351)	Studieväg 2 (%) (n=8986)	Studieväg 3 (%) (n=10652)
Flykting	41,3	30,4	18,4
Tillståndssökande	2,2	1,2	1,5
Övrig	56,5	68,4	80,1
Samtliga	100,0	100,0	100,0

Tabell 5. Studerande inskrivna under 2003. Andel män och kvinnor som skrevs in vid respektive studieväg

Kön	Studieväg 1 (%) (n=4351)	Studieväg 2 (%) (n=8986)	Studieväg 3 (%) (n=10652)
Man	36,0	46,2	44,2
Kvinna	64,0	53,8	55,8
Samtliga	100,0	100,0	100,0

Tabell 6. Studerande inskrivna under 2003. Andel studerande i olika åldersgrupper som skrevs in vid respektive studieväg

Ålder	Studieväg 1 (%) (n=4351)	Studieväg 2 (%) (n=8986)	Studieväg 3 (%) (n=10652)
- 25 år	21,7	26,2	27,9
26-35 år	35,6	40,6	46,9
36-50 år	34,0	27,8	22,1
51-60 år	7,0	4,6	2,6
61 år el. äldre	1,7	0,9	0,5
Samtliga	100,0	100,1	100,0

Inskrivning av studerande

Med hjälp av vår enkät till sfi-rektorer runtom i landet och en närmare undersökning av fyra kommuner i form av en fallstudie ger vi i det följande en beskrivning

av hur kommunerna tar emot de studerande och placerar in dem på olika kurser, studievägar och studiegrupper. Med ”studiegrupp” menas i sammanhanget en grupp studerande som har gemensamma lektioner, dvs. vad som i barn- och ungdomsskolan kallas ”klass”. Som kortare benämningar på de olika kurserna används nedan ”sfi1A” för kurs A på studieväg 1, ”sfi2B” för kurs B på studieväg 2 osv. Inledningsvis redogörs för de fyra fallen och därefter resultat från enkäten.

De fyra kommuner som besöktes var Botkyrka, Jönköping, Nässjö och Hudiksvall. Tillsammans illustrerar de en viss variation i sättet att skriva in och placera de studerande. Alla fyra kommunerna har ett introducerande samtal där man i olika utsträckning tar reda på den studerandes bakgrund, situation och kunskaper. I de mindre kommunerna sköts detta företrädesvis av lärare, medan man i Botkyrka har en särskild testpedagog som sköter kartläggning och inplacering. I Hudiksvall går alla studerande en introduktion där de får visa vad de kan inom ramen för klassrumsarbetet, varefter de placeras i kurs. I Nässjö och Jönköping görs efter introduktionssamtalet en första grov indelning på basis av tidigare utbildning och kunskaper. I Jönköping placeras alla studerande som har mindre än sju års tidigare utbildning hos det kommunala vuxengymnasiet och övriga hos den privata anordnaren Lernia. I Nässjö placeras de som inte är läs- och skrivkunniga på det latinska alfabetet i sfi1A medan övriga som inte har några kunskaper i svenska placeras på sfi2B.¹⁹ I både Nässjö och Jönköping går sedan de flesta studerande en första kort ”provperiod” i en gemensam studiegrupp för nybörjare, där läraren bedömer deras förmåga. Därefter får de studerande sin reella placering i kurs och studieväg. I Botkyrka testas de blivande studerande med speciella prov innan de placeras på studieväg och kurs.

De undersökta kommunerna lägger således både energi och omsorg på inplaceringen av de studerande. Samtidigt påpekas att denna inplacering inte är så avgörande. Byten mellan studiegrupper och kurser är något ganska odramatiskt i systemet. En studerande som placerats i en viss kurs fastnar inte nödvändigtvis där för en längre tid, utan när man har nått målen för en viss kurs går man, enligt de intervjuade, vidare till nästa.

Som nämnts tar dessa kommuner hänsyn till flera saker vid inplaceringen, men viktigast synes vara eventuella förkunskaper i svenska, läs- och skrivkunnighet och tidigare utbildning.²⁰ Inplaceringen styrs i huvudsak av den studerandes studieprognos: vad den studerande kan tänkas klara av i termer av nivå och tempo. Den studerandes egna studie- och yrkesmål är inte särskilt framträdande. Det finns vägledare i alla kommunerna i anslutning till sfi, men i praktiken får de studerande inte

¹⁹ Bara de som har svenskkunskaper motsvarande kurs B placeras i kurs C. Kurs C finns alltså inte som nybörjarkurs i denna kommun.

²⁰ Det är viktigt att notera att inte alla nyinskrivna på sfi är nybörjare i svenska, utan förkunskaperna varierar stort mellan olika personer och över tid hos gruppen som helhet. I de här studerade kommunerna framhålls exempelvis att den s.k. lagen om tillfällig asyl inneburit många sökanden som hunnit lära sig mycket svenska under den tid de varit gömda i Sverige och som därför många gånger kan placeras in på högre kurser direkt och snabbt klara utbildningen, ibland även om de har kort utbildningsbakgrund från hemlandet.

alltid tillräcklig vägledning, enligt våra fåtaliga studerandeintervjuer. Arbetsförmedlingen står ofta för en mer långsiktig vägledning, men i den mån den ges under sfi-tiden görs det normalt på C- eller D-kurserna, då många studerande redan slutat.

De besökta kommunerna rekryterar inte aktivt sfi-studerande som inte har någon bidragsförsörjning – inte mer än att man informerar om möjligheterna på hemsidan och i tryckt material. Däremot är sfi ett krav i kommunerna för flyktingar eller anhöriga till flyktingar som omfattas av den kommunala introduktionsersättningen.²¹ Det förekommer även att sfi ställs som krav för att få vanligt försörjningsstöd, både i Botkyrka och i Jönköping. I Nässjö finns ett system där invandrare som har vanligt försörjningsbidrag kan föras över till introduktionsprogrammet med introduktionsersättning och därmed sfi.

*

*

*

Fallstudiekommunernas olika inskrivningsprocedurer reflekteras i den generella bild som vår riksomfattande enkät ger. Sfi-reaktorerna som besvarade enkäten, vittnar om att inskrivning av studerande ofta är en flerstegsprocess som involverar både olika parter och olika ”metoder”. I nästan samtliga kommuner, 98,5 procent, samtalas man individuellt med den studerande inför inskrivningen. Halva antalet kommuner med fler än 100 studerande använder sig i tillägg av något slags språktest, och totalt i landet är det en tredjedel som använder ett test. (Tabell 7)

En dryg fjärdedel av kommunrektorerna anger ett annat svarsalternativ än vad frågan omfattade. Många kommuner nämner då t.ex. en introduktionskurs för samtliga nya studerande, en kurs där man samtidigt kan pröva studerandes kunskapsnivå. Ett mindre antal kommuner har särskilda testpedagoger. Det handlar också ofta om att man använder sig av eget material, eller kanske ett material framtaget i samverkan med andra parter i kommunen, exempelvis arbetsförmedlingen eller flyktingmottagningen. Använder Skolverkets material gör däremot endast en sjundedel av kommunerna.

En annan fråga i enkäten tog upp bruket av individuella studieplaner. Här är det tre av fyra kommuner som upprättar individuella studieplaner för de studerande. Vad som avses med en sådan studieplan är dock i hög grad varierande.

²¹ Introduktionsersättning är en ersättning som kommunerna, i stället för försörjningsstöd (socialbidrag) enligt socialtjänstlagen, har möjlighet att betala ut till flyktingar och andra som omfattas av det kommunala flyktingmottagandet under den tid de genomgår ett introduktionsprogram. Introduktionsersättningen är skattefri. www.integrationsverket.se

Tabell 7. Andel kommuner (4 grupper) som tillämpar olika (en eller flera) metoder för inskrivning av nya studeranden. (Tabellen summerar ej till 100 procent)

Antal studerande i kommuner	0-20	21-50	51-100	101 -	Totalt
	%	%	%	%	%
Metod					
Språktest	17,1	25,8	35,8	54,3	33,2
Individuellt samtal	97,6	100,0	100,0	95,7	98,5
Material (Skolverket)	12,2	12,9	11,3	19,6	13,9
Annat alternativ	19,5	21,0	34,0	37,0	27,7

Tre fjärdedelar av kommunerna anser att kunskaper i svenska språket är mycket viktigt för placeringen av de studerande. Lika många tycker att den allmänna utbildningsbakgrunden, läs- och skrivförmåga, är mycket viktigt, och nio av tio rektorer i kommuner med fler studerande tycker att detta är en mycket viktig del i bestämningen av studieväg och kurs för de studerande. Inte lika många, ca hälften av rektorer, anser att de studerandes egna studiemål är mycket viktiga. En dryg tredjedel av rektorer, och ännu fler i stora enheter, betonar kunskapen om den studerandes fysiska och psykiska hälsa som mycket viktigt.

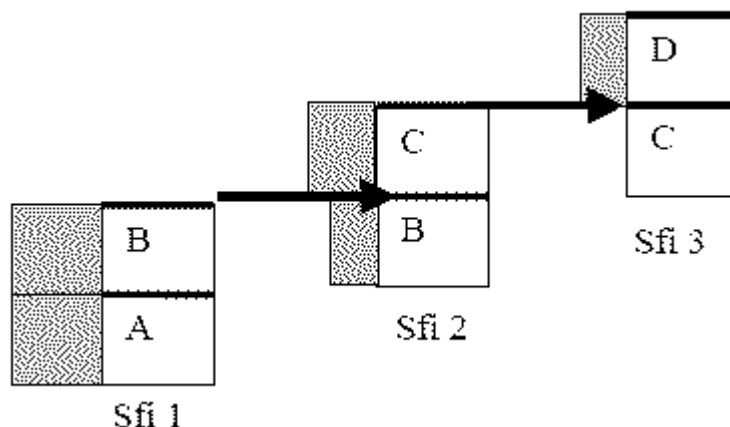
Inne i sfi – organisation av undervisningen

I detta avsnitt beskrivs hur kommunerna har organiserat sfi-undervisningen i termer av hur man har delat in studiegrupperna, fördelat veckotimmar och hur undervisningen kombineras med praktik och annan utbildning.

Redovisningen fokuserar ett viktigt syfte med den nya kursplanen, nämligen att öka *individualisering* och *flexibilitet* i verksamheten i syfte att öka måluppfyllelsen. Individualisering och flexibilitet var visserligen redan tidigare centralt i statsmakternas försök att påverka verksamhetens utveckling, men blev med den nya kursplanen ännu mer framskrivna värden än förut. Detta kommer till uttryck på olika sätt. Själva grundidén med en och samma kurs för alla studerande övergavs till förmån för det nya systemet med tre studievägar och fyra kurser. Uppdelningen av kursen signalerar att alla inte ska gå samma studieväg; sfi ska inte vara samma för alla. Systemet ska ligga till grund för en individuell studieplanering och vägledning där den enskildes studieväg anpassas efter hans eller hennes utgångsläge och mål. Nödvändigheten av en bred kartläggning av individens förutsättningar och situation understryks med den nya kursplanen. Uppdelningen i flera kurser ska vidare underlätta flexibilitet i meningen att man kan göra uppehåll i studierna eller kombinera dem med praktik, förvärvsarbete eller andra studier. Sfi-undervisningen ska vid behov kompletteras med andra studier; svenska som andraspråk lyfts fram särskilt som ett nödvändigt komplement för de studerande med ingen eller liten läs- och skrivkunighet.²²

²² Varken betydelsen av praktik och anpassning till förvärvsarbete etc. eller komplettering med svenska som andraspråk var dock någon nyhet som följde med de nya kursplanerna, utan fanns

Den nya kursplanen introducerades till kommunerna med hjälp av en bild som illustrerar både de tre studievägarna, de fyra kurserna och hur sfi skulle kompletteras av svenska som andraspråk (sas) på de olika nivåerna i systemet.²³

Figur 1. "Trappan" i Skolverkets information om den nya kursplanen i sfi. Pilarna beskriver hur studerande kan kliva upp på nästa trappsteg. De skuggade rutorna motsvarar kompletterande undervisning i svenska som andraspråk (sas inom ramen för grundläggande vuxenutbildning för studerande med behov av extra läs- och skrivträning).

Ett viktigt syfte med den nya kursplanen var som nämnts att få en mer flexibel utbildning där olika studerande kunde gå olika vägar utifrån sina individuella förutsättningar och mål. Kombinationen av studievägar och kurser implicerar en *differenciering* av utbildningen i termer av både kunskapsnivå och studietakt. De fyra kurserna anger *nivåer*, i meningen att målen successivt blir alltmer avancerade från A via B och C till D. Enkelt uttryckt har man svensk-kunskaper på en högre nivå efter att ha klarat av kurs D jämfört med kurs C. De tre studievägarna ska istället i första hand tolkas som skillnader i *takt* eller tempo, dvs. hur snabbt man klarar att nå vissa mål. Sfi1 är den studieväg som har långsammast takt och sfi3 är den snabbaste studievägen. Olika studievägar kan också innebära att de studerande lär sig på olika sätt. Studievägar, högt utbildade deltagare kan använda läsning och skrivning för att utveckla sitt språk och kan ha nytta av grammatikförklaringar medan analfabeter och vuxna med kort utbildning oftast till att börja med är hänvisade till att lära sig genom muntlig interaktion.

redan i tidigare förordningar. Riksdagen har nyligen tydliggjort kommunernas ansvar. Från och med den 1 juli 2006 står i skollagen (13 kap 4b-c §) att kommunen i samarbete med andra aktörer ska verka för att utbildningen kan kombineras med andra aktiviteter, till exempel förvärvsarbete, arbetslivsorientering och annan utbildning eller rehabilitering och i vissa fall sjukskrivning.²³ Skolverket (2002): *Ytterligare information om den nya kursplanen för sfi*. I den nya kursplan för sfi som ska gälla från den 1 januari 2007 har regeringen bestämt att läs- och skrivinläringen ska ske inom ramen för sfi (Regeringsbeslut 20060713, Uppdrag till Statens skolverk att utarbeta en ny kursplan för svenskundervisning för invandrare).

Systemet är dock mer komplicerat än så. I och med att studievägarna består av olika kurser så anger också studievägarna nivå. Sfi1 betyder den lägsta ”slutnivån” (nämligen B) och sfi3 betyder den högsta ”slutnivån” (D). Och eftersom kurserna är inplacerade på olika studievägar förutsätts de ges i olika tempo. Studerande på kurs B på sfi1 läser t.ex. i långsammare takt än studerande på kurs B på sfi2, men målen är desamma. De två B-kurserna har olika startpunkt, eftersom sfi2B är en nybörjarkurs medan sfi1B är en fortsättningskurs. Kurserna B och C finns alltså i två varianter vad gäller innehåll eller ”väg” om man så vill, dels som nybörjarkurser (från noll förkunskaper i svenska till de mål som anges för B respektive från noll till C) och dels som fortsättningskurser (från A-mål till B-mål respektive från B-mål till C-mål). Systemet innebär därför samtidigt att nybörjarkurserna B och C åtminstone till del innefattar mål från lägre kurser.²⁴

När den nya kursplanen lanserades, angavs att kurserna och studievägarna skulle ses som planeringsunderlag för den enskildes studier. Utbildningen ska vara individualiserad men inte enskild, utan måste tillgodose de studerandes ”behov av att lära i socialt samspel och meningsfulla samtal”.²⁵ Det innebär inte nödvändigtvis att varje kurs motsvaras av en egen studiegrupp, utan i informationen från Skolverket påpekas att i kommuner med få sfi-studerande kan deltagare i en och samma studiegrupp studera inom olika studievägar och kurser. Samtidigt underförstås att differentieringen av kursplanen, där så är möjligt, normalt motsvaras av en differentiering av studiegruppsorganisationen, dvs. att studerande på samma kurs läser tillsammans i samma studiegrupp. Notera att en sådan differentiering kan ske både med avseende på *takt* – hur snabbt man studerar – och *nivå* – hur avancerade mål man arbetar med.

I det följande ska vi med utgångspunkt i bilden av ”sfi-trappan” beskriva hur studievägarna i sfi ser ut i den konkreta användningen av kursplanen. Hur har kommunerna i praktiken tolkat och tillämpat denna mer differentierade kursplan? Inledningsvis beskrivs och illustreras studiegruppsorganisationen i två kontrasterande exempel bland våra fallkommuner, nämligen Botkyrka och Hudiksvall. Därefter beskrivs genomslaget för andra viktiga aspekter av individualisering och flexibilitet, dels i fallkommunerna och dels på nationell nivå.

Studiegruppsorganisation – några exempel

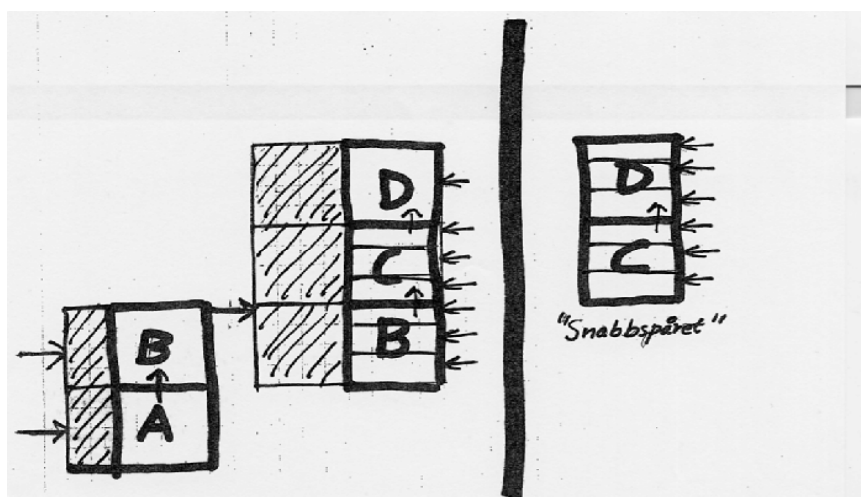
Sfi-utbildningen i Botkyrka bedrivs i en rad olika former: reguljär dagundervisning, kvällsundervisning, undervisning för elever i behov av särskilt stöd, studieverkstad

²⁴ Detta är inte explicit framskrivet i kursplanen, men framgår implicit genom systemet av studievägar och kurser. Exempel: Ett av målen för kurs A lyder: *Eleven skall kunna på ett enkelt sätt muntligt beskriva sina egna kunskaper och erfarenheter*. Ett av målen för kurs C lyder: *Eleven skall kunna beskriva sina erfarenheter av språk, arbetsliv och kulturer och jämföra med olika förhållanden i Sverige*. En nybörjare i svenska som siktar mot det senare målet, måste rimligtvis först klara det förra. I den meningen innefattas i kurserna sfi2B och sfi3C även mål från de lägre kurserna (A respektive A och B). Detta gäller däremot inte för sfi1B och sfi2C som är fortsättningskurser.

²⁵ Skolverket (2002): *Ytterligare information om den nya kursplanen för sfi*.

och utbildning på annan ort med inslag av yrkessvenska och/eller praktik. Den stora volymen studerande har gjort att Botkyrka kunnat anpassa sin studiegruppsorganisation efter "sfi-trappan" i ovanstående bild. Med sammanlagt 16 studiegrupper inom den vanliga dagundervisningen finns studiegrupper på alla kurser och studievägar, och dessutom viss nivåindelning inom kurserna B, C och D. De studerande kan börja var som helst på "trappan", även på mellannivå i kurser som inte enligt den ursprungliga bilden är nybörjarkurser.

Den största delen av de studerande läser inom den reguljära dagundervisningen. I Botkyrka finns en tydlig uppdelning mellan sfi3, till vardags kallat *snabbspåret*, och övriga delar av sfi. Lärarna arbetar i huvudsak antingen på ena eller andra sidan och den långsammare delen sorterar under introduktionsenhetens chef, vilket inte den snabbare delen gör. Inga studerande från den långsammare delen går över till sfi3 i form av snabbspåret: man blandar alltså inte de studerande mellan de två delarna. Det finns en studiegrupp för kurs D i långsam takt, men den ses som en fortsättning på sfi2 och inte som en del av sfi3. Botkyrkas studiegruppsorganisation i förhållande till "sfi-trappan" kan därför illustreras som i figur 2.

Figur 2. "Trappan" i Botkyrkas studiegruppsorganisation, vår bild. Pilarna visar var de studerande kommer in i systemet och ibland går vidare. De horisontella linjerna i vissa rutor visar en nivåindelning inom de aktuella kurserna, t.ex. B-låg, B-mitten, B-hög.

I Botkyrkas organisation av studiegrupperna är således differentieringen väl utvecklad, vilket uppskattas av lärarna. Här finns en differentiering både med avseende på takt (långsammare och snabbare delar) och nivå, olika studiegrupper för olika kurser. Men det finns inte bara olika studiegrupper för alla olika kurser på alla tre studievägar, utan det finns också flera nivåer inom kurserna som motsvaras av olika studiegrupper, dvs. nivågruppering. (De olika nivåerna representeras i figur 2 av de horisontella linjerna inom rutorna.)

I studieplanerna kallas de olika nivåerna "tidig", "mitten" och "sen", men i intervjuerna talas det snarare om "låg", "mellan" och "hög" eller också använder man

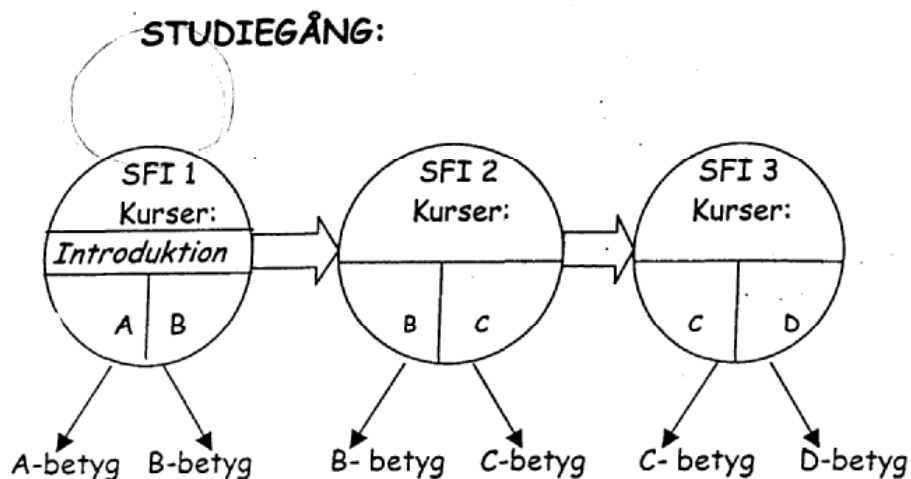
rentav sifferbeteckningar. En studerande säger således att hon inte gick "B1" utan började på "B2", för att sedan gå "B3" och nu "C-mellan". I praktiken verkar grupperna motsvara en blandning. En grupp med en lärare startar på låg nivå inom en kurs och avancerar uppåt, så att man i princip kan gå i samma grupp genom exempelvis hela sfi2B. Det är dock tämligen vanligt med byten mellan grupper för studerande som är snabbare eller långsammare än resten av gruppen. Dessutom sker ofta nyintag till grupperna och studerande placeras in på exempelvis mittennivå också.

De mörka rutorna i figur 2 visar, såsom i Skolverkets bild av kursplanen, den parallella/integrerade undervisningen i svenska som andraspråk som utgör ungefär halva undervisningstiden på sfi2.

Kontentan av detta är att *utöver* den nivågruppering som följer av att studiegrupper anordnas i enlighet med systemet med långsammare och snabbare studievägar samt indelningen i olika kurser, finns *också* en nivågruppering inom en och samma kurs och studieväg. Kommunen har dessutom inte bara mer differentiering än "trappan" illustrerar, utan också fler ingångar än de tre som studievägarna anger, på så sätt att man kan testas direkt in i sfi1B eller direkt in i sfi2B "hög". Man kan till exempel påbörja sina sfi-studier på mittendelen av en fortsättningskurs.

Botkyrka är sålunda ett exempel på hur man kan organisera sfi-undervisningen när man har ett stort antal studerande. Vårt andra exempel, Hudiksvall, har med sin mycket mindre volym på verksamheten helt annorlunda förutsättningar. Där har man heller inte anpassat sin organisation så att studiegrupperna motsvarar studievägarna. Däremot går de individuella studerande olika fort genom systemet.

Hudiksvalls egen bild av sfi ser ut såhär:

Figur 3: Hudiksvalls egen bild av studiegruppsorganisationen och studiegången på sfi. Varje ring motsvarar en studiegrupp (inte en studieväg; dvs. benämningarna "sfi1" osv. överensstämmer inte med användningen i rapporttexten). Pilarna visar de studerandes väg från en studiegrupp till en annan. Bilden stämmer inte helt överens med förhållandena vid tiden för vårt besök, då de stude-

rande i grupp 1 undervisades mot målen för kurs A (inte B) och de studerande i grupp 3 mot målen i kurs D (inte C).

I Hudiksvall finns sedan flera år tillbaka tre huvudsakliga studiegrupper som kallas sfi1, 2 och 3, men som inte på ett renodlat sätt motsvarar studievägarna i Skolverkets beskrivning av systemet. Alla studerande i Hudiksvall börjar nämligen i grupp 1 och går sedan vidare till grupp 2 och därefter till grupp 3, i den mån de fortsätter så långt som till kurs D.

I grupp 1 går sålunda dels studerande i en ”introduktion” under vilken de får visa vad de kan genom att skriva och tala, vilket ligger till grund för inplacering på studieväg. Introduktionen/grupp 1 fungerar samtidigt i viss mån som nybörjarkurs. Resten av de studerande i grupp 1 går kurs A.²⁶ Vid tiden för vårt besök ingick 24 studerande i denna grupp, varav nio i introduktionen. I grupp 3 läser de studerande företrädesvis D-kursen och i grupp 2 finns studerande på både kurs B och C.

Enligt lärarna är gränserna mellan grupperna flytande för att man ska kunna utnyttja resurserna hela tiden. De studerande går olika fort genom de tre grupperna²⁷, allt utifrån egna förutsättningar och framsteg. En del stannar i grupp 1 i bara en vecka, andra i två år, osv. De studerande testas och ska i princip klara målen för att flyttas upp i nästa grupp. I praktiken låter man ibland de studerande flytta upp trots att de kanske inte nått riktigt ända fram, för att kunna utnyttja alla platser. Ibland upplever studerande att de flyttas upp för tidigt. De studerande som vi intervjuade talar i termer av de tre studiegrupperna när de beskriver sin utbildningsväg och *inte* i termer av kurser och studievägar, även om de känner till att det finns olika kurser och betyg.

Flera av de intervjuade beskrev problem med flödet genom systemet. Eftersom man bara tog in en studerande i taget till grupp 1 uppstod väntetider medan studerande gick introduktionen. På invandrarkontoret var man bekymrad för den ”flaskhals” som detta introduktionssystem utgjorde, eftersom det innebar att de flyktingar som invandrarkontoret ansvarade för, fick vänta för att komma in på utbildningen. Hudiksvalls sfi-utbildning är emellertid under omvandling i flera avseenden. Vid tiden för vårt besök bildades en fjärde studiegrupp som till att börja med skulle utgöra ytterligare en nybörjargrupp. Sedan dess finns således två ingångar till sfi i Hudiksvall. Också andra åtgärder har vidtagits för att inte presumtiva studerande ska gå sysslösa i väntan på plats. Någon kö existerar därför inte längre (augusti 2006).

Sammanfattningsvis är Hudiksvalls studiegruppsindelning framför allt baserad på nivå och bara i liten utsträckning studietakt. Studievägarna är inte framträdande i organisationen. Däremot går *enskilda studerande* i olika tempo igenom alla tre grup-

²⁶ Enligt bilden finns ju även kurs B i studiegrupp 1, men enligt intervjuuppgift går de studerande i grupp 1 kurs A eller introduktionen, åtminstone vid tiden för vårt besök. De som klarat målen för A firas med en avskedsceremoni innan de flyttas över till grupp 2.

²⁷ Om de läser ända till D-kurs, vill säga, annars passerar de förstås bara genom en eller två av studiegrupperna.

perna, och därmed olika kurser i utbildningen. Den största praktiska svårigheten i Hudiksvalls sfi verkar inte vara att verksamheten har liten volym, utan att få till ett jämnt ”flöde” genom systemet – att få ihop de studerande med den personal och organisation man har – i en situation där variationen i inflödet är svår att förutsäga och styra.

Också i Hudiksvall finns möjlighet att läsa i studieverkstad, men i övrigt finns inte de alternativa former av sfi-undervisning som finns i Botkyrka. Utöver det renodlade sfi och grundläggande vuxenutbildning (gruv) finns i Hudiksvall en mellanform som man kallar Gruv-1. Gruv-1 motsvarar tidigare delen på grundläggande vuxenutbildning och i denna studiegrupp går studerande som inte klarat sfi inom rimlig tid, men som heller inte klarar att gå i övriga grupper på grundläggande vuxenutbildning som motsvarar senare delen av grundskolan. De studerande på Gruv-1 har ofta ganska bra muntlig svenska, men kanske svårigheter med att läsa och skriva. De har möjlighet att efter hand prövas på olika sfi-kurser och få betyg i dem. Efter som Gruv-1 räknas som grundläggande vuxenutbildning kan de studerande få studiebidrag för dessa studier, till skillnad från sfi-studierna. Detta innebär förstås samtidigt att de använder alla eller en del av ett begränsat antal studiebidragsberättigande terminer, vilket begränsar deras möjligheter till vidare studier.

Exemplen Hudiksvall och Botkyrka illustrerar tillsammans hur studiegruppsindelningen kan, men inte måste, avspegla ”sfi-trappan”. Vi ser t.ex. att Botkyrka med sin stora volym på sfi-verksamheten har låtit sin studiegruppsorganisation följa ”trappan” – och dessutom lagt till ett antal trappsteg inne i kurserna. I och med att studerande går in i och ut ur trappan på alla nivåer blir det i praktiken många flera olika individuella studievägar än de tre huvudsakliga, och det är förstås också tanken. I Hudiksvall, som har mycket färre antal studerande, motsvarar de tre studiegrupperna framför allt nivåer (dvs. olika kurser) medan de studerande går i olika studietakt genom alla tre studiegrupperna. De övriga två fallkommunerna – Jönköping och Nässjö – representerar ytterligare varianter på kombinationer av takt och nivå. Jönköping har, likt Botkyrka, en skarp uppdelning mellan en långsammare och en snabbare del. I den långsammare delen baseras inte grupperna på nivå (kurs), utan de studerande följs åt i samma studiegrupp genom flera kurser. Motivet är att lärarna på så sätt hinner lära känna de studerande bättre, vilket anses särskilt viktigt för de kortutbildade studerande. För att bättre kunna individanpassa studierna har man istället infört två lärare per grupp och delat undervisningstiden mellan gemensamma pass och pass med individuellt arbete och handledning. Nässjö har, i likhet med Hudiksvall, en indelning mer baserad på nivå (kurs) än studietakt. Gruppindelningen där har påverkats av att delar av utbildningen lagts på en privat anordnare. Uppdelningen av de studerande på olika anordnare innebar till att börja med att möjligheten att differentiera gruppindelningen minskade. Nu samarbetar dock de två anordnarna varvid de har återfått de ”stordriftsfördelar” som gick förlorade.

Nässjö, Hudiksvall och i viss mån Jönköping har genom sin begränsade storlek inte möjlighet att homogenisera studiegrupperna lika mycket som Botkyrka. Man vill ta hänsyn till att studiegrupperna blir någorlunda jämnstora och anpassa sig till ett

ojämnt inflöde av studerande. Men det finns också en del lärare som varnar för en alltför långt driven nivåindelning och därmed homogenisering av studiegrupperna. De menar att det, särskilt för svagare studerande, är positivt att det finns de som går fortare fram i gruppen. Dessa blir förebilder, inspirerar och drar med sig de andra. I Nässjö har man på eftermiddagarna intressegrupper där de studerande inte delas in på basis av språkförmåga och utbildningsbakgrund. I Jönköping (den långsammare delen) har man också delar av lektionspassen där man blandar studerande på olika nivåer. Den gemensamma starten i Nässjö, Jönköping och Hudiksvall blandar också de studerande utan hänsyn till nivå. Enligt lärarna är en fördel med dessa blandningar att skapa förebilder för de långsammare studerande. Dessutom kan det stärka självförtroende hos de snabbare studerande att få visa sig duktiga.

Genomslag för kursplanen?

Vi kan således konstatera att de fyra kommunerna i varierande utsträckning och på olika sätt har en differentierad studiegruppsorganisation. Detta är dock i ringa grad en följd av kursplanens införande. Man har redan tidigare kartlagt de studerandes bakgrund och delat in dem i olika grupper efter nivå och förmåga i den mån man har haft så många studerande att det varit praktiskt möjligt. I några av fallen ser vi dock att detta har förstärkts i och med den nya kursplanen, t.ex. i Jönköping och Botkyrka. I det senare fallet märks det i en bredare inventering vid intestning och framför allt en stark betoning på ett ”snabbspår” å ena sidan och långsamma kurser å den andra. Byten mellan grupperna har blivit mer frekventa. Den individuella studieplanen har fått ett starkare genomslag i praktiken. Över huvud taget verkar själva implementeringsprocessen ha haft positiva effekter i de fyra kommunerna. Den har lett till pedagogiska diskussioner mellan lärarna och en ökad samverkan som har fortsatt även efter implementeringsfasen. Möjligen har den också lett till ett ökat individualiseringstänkande.

Sfi-timmar, praktik och andra ämnen

Kursplanereformen, där en kurs ersattes av tre studievägar och fyra kurser, har en pedagogisk funktion gentemot skolpersonalen: förändringen understryker institutionellt att alla studerande inte behöver – *inte ska* – gå samma väg genom sfi. De ska gå in på olika ställen och ut på olika ställen. Där det är möjligt och lämpligt ska studiegrupperna vara differentierade, till exempel genom att kortutbildade och högutbildade undervisas för sig. Men det är inte ett krav att en studiegrupp ska inrättas för varje möjlig kombination av takt och nivå som impliceras i bilden av ”sfi-trappan”. ”Trappan” ska illustrera den individualisering och flexibilitet som ska prägla sfi-utbildningen och som i praktiken förstås tillåter många olika ”individuella studievägar”.

Det finns andra aspekter av individualisering och flexibilitet än hur man delar in de studerande i olika studiegrupper. I det här avsnittet tar vi upp variationen i veckotimmar och kombination med praktik och annan utbildning än sfi. Andra nog så viktiga aspekter, såsom pedagogik och metodik i klassrummen, har vi inte haft möjlighet att studera inom ramen för denna undersökning.

En central tanke som illustreras med ”sfi-trappan” är att sfi-studierna vid behov ska kombineras med läs- och skrivträning inom ramen för svenska som andraspråk. Detta markerades med skuggade rutor i ”trappan” (se figur 1). I de två minsta fallkommunerna Hudiksvall och Nässjö sker ingen sådan kombination av sfi och sas, utan alfabetisering och fortsatt läs- och skrivträning sker inom ramen för sfi. I Jönköping och Botkyrka kombineras sfi med svenska som andraspråk på vissa nivåer, parallellt respektive integrerat med sfi-undervisningen. Tilldelningen av svenska som andraspråk är i huvudsak schabloniserad efter nivå.²⁸ I tre av kommunerna används svenska som andraspråk på grundläggande nivå som ett sätt att ge undervisning till studerande med långvariga men oavslutade studier inom sfi, dvs. som en alternativ studieväg eller ”andra chans”. En del studerande får sfi-betyg genom dessa studier. En styrande faktor bakom hur man använder svenska som andraspråk, synes vara att de studerande kan få studiemedel från CSN vid studier i svenska som andraspråk, vilket inte är möjligt för sfi-studier.

Även om läs- och skrivinläringen och träningen alltså tänks ske inom ramen för ämnet svenska som andraspråk, påpekar Skolverket i den information som följde med den nya kursplanen att det bästa alternativet i regel är att den studerande först lär sig läsa och skriva på sitt modersmål. Ingen av kommunerna ger undervisning på modersmål till de sfi-studerande. I Botkyrka har tidigare funnits modersmålslära-re som extra resurs på sfi1, men de har tagits bort av ekonomiska skäl. Också i andra kommuner hänvisar man till att resurserna inte räcker till för alfabetisering på modersmålet.

I de fyra fallkommuner som vi har undersökt går de flesta studerande i den reguljära dagundervisningen, dvs. klassrumsundervisning med allmän inriktning.²⁹ De studerande inom en och samma kommun har i regel ungefär lika många undervisningstimmar i veckan.³⁰ Däremot varierar antalet mellan tolv och 24 timmar i veckan mellan dessa kommuner.³¹ Det är Nässjö som står för det högre antalet. De studerande har där sex timmars studier fyra dagar i veckan. Denna ordning infördes på önskemål av Flyktingsektionen (dvs. de ansvariga för flyktingintroduktion i kommunen) som ville att flyktingarna skulle ha ”heltidssysselsättning”. Den var möjlig att genomföra först efter att en del av sfi upphandlats av en privat anordnare i form av Viebäcks folkhögskola. De kommuner som har ett lägre antal veckotimmar motiverar det antingen med att de studerande inte orkar mer (särskilt på lägre nivåer) eller med praktiska svårigheter såsom läraravtal eller kravet att kombinera sfi med andra aktiviteter inom flyktingintroduktionen, såsom praktik. Karakteristiskt är att i

²⁸ I Botkyrka får enstaka studerande ibland en extra tilldelning av en eller två timmar i veckan extra alfabetiseringsstöd etc.

²⁹ Botkyrka har dock förhållandevis många i andra varianter av sfi.

³⁰ I Jönköping är dock skillnaden stor mellan att gå i den kommunalt anordnade långsammare delen där man har tolv timmar i veckan och på den av Lernia anordnade delen som har 20 timmars undervisning i veckan.

³¹ Sedan den första juli 2006 gäller nya bestämmelser i skollagen angående antalet veckotimmar. Enligt dessa är huvudregeln att sfi i genomsnitt under en fyraveckorsperiod ska omfatta minst 15 timmar undervisningstid i veckan.

den mån timtilldelningen skiljer sig mellan studerande inom en kommun så går skillnaden mellan högre och lägre kurser eller långsammare och snabbare delar och inte mellan individer. Tilldelningen av veckotimmar är således vanligen inte individanpassad. När det gäller det *totala* antalet timmar som de studerande får är variationen dock mycket stor också mellan olika studerande, eftersom de läser sfi under olika lång tid.

Studerande på sfi har också rätt till grundläggande vuxenutbildning i varierande utsträckning.³² Eftersom de flesta studerande läser sfi under endast en del av dagen eller fyra dagar i veckan, skulle de i princip kunna kombinera detta med studier i andra ämnen än svenska. I de fyra kommuner vi har studerat finns enstaka studerande som kombinerar sfi med andra kurser inom grundläggande eller gymnasial utbildning, såsom datakunskap och matematik. Detta är dock undantag som bekräftar regeln att man först läser sfi och sedan andra kurser. Sfi-ledningarna på flera håll vill gärna se en utveckling mot en individualisering av både kurskombinationer och tilldelning av timmar, men i praktiken har detta inte slagit igenom i någon större omfattning. Man hänvisar till praktiska svårigheter av olika slag. När det gäller kurskombinationer menar man exempelvis att de studerande måste kunna svenska först, för att ha en möjlighet att förstå undervisningen i engelska eller matematik. Skälet till det är förstås att kommunens undervisning i engelska och matematik bedrivs på svenska.

I informationen om den nya kursplanen betonas att den ”ger möjlighet att, på ett annat sätt än tidigare, kombinera sfi-studier med annan verksamhet som yrkesstudier, praktik eller arbete.”³³ Enligt de vi har intervjuat i de fyra fallkommunerna har det dock knappast skett någon avgörande förändring när det gäller möjligheten att studera andra kurser, få yrkes- eller språkpraktik, eller kombinera sfi med arbete *på grund av* den nya kursplanen. Huvudorsaken är att dessa frågor är något man arbetat med redan innan den nya kursplanen infördes och att det är andra starka faktorer som avgör om detta blir verklighet eller inte. Om en studerande kan kombinera studierna med arbete eller praktik beror i stor utsträckning på läget på arbetsmarknaden. Möjligheterna att kombinera sfi med yrkesstudier tycks vara ytterst begränsade även om det i dessa kommuner verkar förekomma att enstaka personer får sådana möjligheter. Men det beror också på hur mycket man satsar på detta i kommunerna. Det finns i fallkommunerna exempel både på hur resurserna för hjälp med anskaffning av praktik förbättrats men också försämrats över tid.

Ett särskilt problem i dessa fyra kommuner gäller möjligheterna att anskaffa praktik för studerande på studieväg 1. Kommunerna önskar att det skulle gå att ordna praktik för dessa grupper men det är ofta mycket svårt på grund av deras bristande språkförmåga. Praktik blir därför i realiteten oftast aktuellt först på C- eller D-kurs.

³² Skollagen 11 kap. 10§.

³³ Sfi –kartläggning och studieplanering (Skolverket 2004). Detta betonas även i annat informationsmaterial.

Olika genomslag för skilda aspekter av individualisering och flexibilitet

En slutsats gällande fallstudiens kommuner är sålunda att individualisering och flexibilitet har slagit igenom när det gäller inplacering i grupp eller hur snabbt man går vidare till nästa nivå eller när det gäller byten mellan grupper, *men inte* när det gäller hur många timmar i veckan man läser och hur man kombinerar med andra kurser etc. Huvudlinjen i de fyra besökta kommunerna är att utöver den reguljära undervisningen erbjuda självstudier med viss handledning. Inte heller kompletteringen av svenska som andraspråk har slagit igenom i dessa fyra kommuner på det sätt som tänktes i den ursprungliga ”sfi-trappan”. Studier i svenska som andraspråk verkar istället delvis användas av ekonomiska skäl eller som ett sätt att hårbärgera studerande som inte klarar sfi. Kombinationen praktik och sfi varierar både mellan de fyra kommunerna och över tid i respektive kommun, men detta har enligt de intervjuade inte påverkats av införandet av den nya kursplanen.

Studiegruppsorganisation i landets kommuner

Hur ser det ut i landet mer generellt när det gäller studiegruppsorganisationen och språkpraktik inom ramen för sfi? Enkätundersökningen som riktades till landets kommuners sfi-rektorer, ger inte samma inträngande bild som de besökta fallkommunerna, men bidrar istället till en mer generell och representativ bild av sfi-verksamheten.

Särskilda inriktningar

I enkäten ställdes frågor som avsågs spegla dels i vilken utsträckning som *kurser med särskilda inriktningar* förekom och dels i vilken utsträckning som man nivågrupperade undervisningen. Särskild inriktning på kurserna definierades i enkäten som t.ex. kurser för studerande med olika typ av handikapp, för invandrare med olika trauma i sin bakgrund, eller särskilda yrkesinriktningar.

I enkätundersökningen framkommer att det är relativt vanligt att organisera kurser med särskild inriktning, och då särskilt i kommuner med många sfi-studerande. Generellt i landet är det ca tre av 10 kommuner som erbjuder kurser med särskild inriktning inom ramen för det ordinarie kursutbudet, men i sju av 10 kommuner med fler än 100 studerande organiseras sådana kurser. I kommuner som erbjuder särskilt inriktade kurser handlar det vanligtvis om en eller två inriktningar. Tio kommuner i undersökningen, alla med ett stort antal sfi-studerande, uppger dock fem olika inriktningar (så mycket som frågan gav utrymme för). Ett varierande slag av inriktningar uppges i kommunernas svar, bl.a. sfi för olika yrkesinriktningar, sfi för studerande med olika slags handikapp, kurser för invandrare med olika slag av trauma i sin bakgrund, men det handlar också om studieform, t.ex. distansundervisning.

I genomsnitt omfattas ca 10-20 studerande av respektive inriktning, men i kommuner med stort antal studerande kan det handla om hundratals studerande per inriktning. Vanligast är organiserandet av olika studiegrupper i kurs C, men det förekommer frekvent även i de andra kurserna

Nivågruppering

Att nivågruppera undervisningen är också vanligt förekommande. I enkäten definierades nivågruppering som gruppering inom samma kurs med avseende på de studerandes studieförmåga. Ungefär i halva antalet kommuner nivågrupperar man kurs A, och ännu fler kommuner nivågrupperar kurs B och C. (Tabell 8)

Tabell 8. Andel kommuner som organiserar undervisning i grupper med olika studieförmåga (alternativ 'ja' i tabellen) eller för alla i samma grupp.

Kurs	A %	B %	C %	D %
Ja	47,2	57,8	53,3	37,7
Nej, alla studerar inom samma grupp	41,7	38,2	44,2	56,3
Ej aktuellt (kursen ges ej)	9,0	1,5	0,5	3,0
Osäker, vet ej	2,0	2,5	2,0	3,0

När det gäller kurs B och kurs C är det dock oklart av svaren om man grupperar undervisningen med avseende på de olika studievägarna, dvs. som avsett i kursplanen, eller om man avser gruppering inom en specifik kurs, t.ex. studieväg 2 kurs B. Ett antal kommuner förtydligar dock i kommentarer till frågan, att de delar upp alla kurser, t.ex. både kurs C i studieväg 3 och kurs C i studieväg 2, i en snabb och en långsam grupp. Även det motsatta redovisas, att man som (typiskt mindre) enhet istället har en studiegrupp för flera kurser, exempelvis studieväg 2 kurs C med studieväg 3 kurs C.

När det gäller nivågruppering inom kurs A handlar det företrädesvis om analfabeter som en särskild grupp i de exempel som nämns i enkäten.

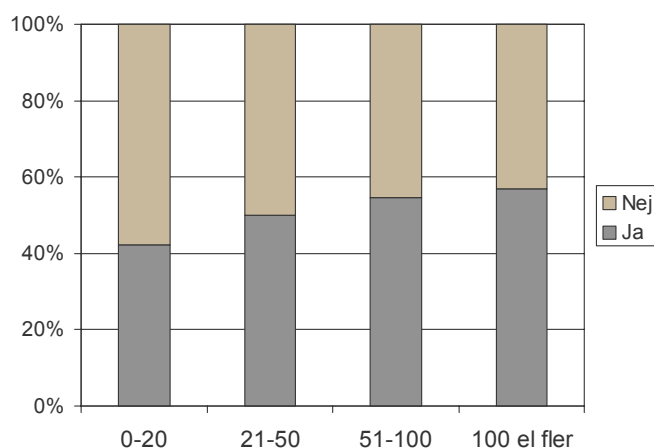
Att så många som nästan hälften av kommunerna uppger nivågruppering i kurs A kan också ses i relation till tidigare redovisad tabell 3 där utbildningsbakgrunden för personer inom studieväg 1 varierar oväntat mycket; mellan drygt hälften av studerande med lägst antal år i utbildning och ca en fjärdedel med mer än 10 års utbildning. I B-kursen uppges som exemplifiering i enkäten att man organiserar studerande som är yrkesinriktade respektive är studieinriktade i olika undervisningsgrupper.

Praktik

Vad framkommer i enkätstudien om kommunernas praktik i sfi-utbildningen, hur ser den mer generella bilden ut? I enkäten ställdes frågan om praktik anordnades inom sfi, definierat som ett obligatoriskt inslag inom ramen för utbildningen.

Här framgår att det är lika vanligt att erbjuda, som att inte erbjuda, praktik som obligatoriskt inslag inom sfi-utbildningen. Men att erbjuda praktik varierar också

med antal studerande. Det är mindre vanligt förekommande inom små enheter. (Figur 5)

Figur 5. Andel kommuner som erbjuder praktik inom ramen för utbildningen.

De kommuner som inte erbjuder praktik inom utbildningens ram kommenterar detta ofta i likhet med de fyra besökta kommunerna, som en brist på resurser och/eller brist på praktikplatser. Men det förs även fram att det inte finns behov av praktik, t.ex. genom att flertalet studerande har arbete. Man hänvisar också till att andra parter i kommun, t.ex. arbetsförmedlingen, har ansvar för praktiken. Ibland nämns en skillnad mellan olika kategorier studerande, t.ex. att de som har försörjningsstöd har praktik men inte övriga. I kommuner som erbjuder praktik värderas detta inslag högt. Här pekar man på relationen till arbete och vikten av förankring i samhället, utanför skolan, för personen.

Länkar utåt – samverkan

Praktikinslag för den studerande inom sfi-utbildningen framträder i hög grad som en fråga som förutsätter samverkan inom kommunen, främst i relation till den lokala arbetsmarknaden. Den nya kursplanen betonade vikten av samverkan inom kommunen om sfi. I vilken grad samverkar man då mer generellt om sfi-utbildningen inom kommunen? I enkäten ställdes inte några mer direkta frågor om hur mycket man samverkade ute i kommunerna. Däremot ombads kommunen värdera effekten av att bedriva verksamhet i enlighet med den nya kursplanen på bl.a. dessa aspekter inom utbildningen (t.ex. i frågor om samverkan, praktik inom utbildningen, och andra studier integrerade med sfi).

Ingen majoritet men en dryg fjärdedel av kommunerna menar ändå att den nya kursplanen har haft en positiv inverkan på samverkan inom kommunen om sfi. Ungefär motsvarande andel av kommunerna menar också att kursplanen har bidragit positivt till anordnande av praktik för den studerande och/eller har underlättat

för de studerande att kombinera sfi-studier med andra studier. Men de flesta kommuner synes alltså, i likhet med de fyra besökta kommunerna, mena att möjligheter, t.ex. till praktik, inte egentligen har ändrats med den nya kursplanen, utan beror av mer lokala förhållanden. Det framkommer i kommunernas kommentarer till enkätfrågorna.

Fallkommunerna

Besöken i de fyra kommunerna ger en fylligare bild av vad samverkan kan innebära. Här finns i alla fyra kommuner en institutionaliserad samverkan mellan olika parter i form av regelbundna möten, men också samverkan i vissa frågor som t.ex. praktik, samt direktkontakter mellan t.ex. lärare och handläggare rörande enskilda studerande. Sfi-utbildningarnas viktigaste samarbetspartners är *den kommunala flyktingintroduktionen* ("Invandrarkontoret", "Introduktionsenheten" etc.), *socialförvaltningen* och *arbetsförmedlingen*. För deras vidkommande är sfi en mycket viktig institution. I Botkyrka, exempelvis, uppskattar socialtjänsten att i runda tal 60 procent av deras klienter läser på sfi. Arbetsförmedlingen i samma kommun har också en stor andel sökande som går på sfi, har gått på sfi eller är på väg tillbaka till sfi. Förmedlingen anser sig vara beroende av sfi, eftersom det är den viktigaste resursen som finns att tillgå för språkinläring.

En form för samverkan är således regelbundna möten mellan de olika intressenterna. I Hudiksvall, exempelvis, träffas representanter för sfi, arbetsförmedlingen, invandrarkontoret och *Lärande genom arbete*³⁴ en gång i månaden och då under medverkan av både lärare, rektor och vägledare på sfi. Man utbyter information om såväl enskilda studerande som allmänna ting. Det kan exempelvis vara att sfi berättar för arbetsförmedlingen att en grupp studerande nu är på väg att lämna utbildningen och därför kan behöva och önska stöd från arbetsförmedlingen, eller att arbetsförmedlingen informerar om vilka arbetsmarknadsprogram eller resurser och möjligheter i övrigt som man för tillfället har. Arbetsförmedlingen ser det som viktigt att få tidig information om studerande som är på väg att bli arbetssökande, för att kunna hjälpa dem på bästa sätt. För dem blir mötena ett slags överlämningsamtal. Liknande återkommande möten med informationsutbyte kring de sfi-studerande finns också i övriga tre fallstudiekommuner, även om konstellationerna av vilka som medverkar varierar något mellan dem.

Det finns också exempel på annan samverkan mellan parterna. Socialtjänsten och arbetsmarknadscentrum i Botkyrka driver t.ex. projektet LISA med yrkesinriktad sfi, där sfi-undervisning kombineras med praktik. Arbetsförmedlingen i samma kommun ordnar jobbsökarkurser för alla studerande på kurs D och samverkar också med praktikanordnarna på sfi. Arbetsförmedlingen gör djupa kartläggningar av personernas önskemål och erfarenheter och kan i sina handlingsplaner för dem ge förslag på språkpraktik. Ansvarsfördelningen är sådan att skolan ordnar språkpraktik och arbetsförmedlingen ordnar yrkespraktik, men det händer att man hjälper

³⁴ Ett projekt med flera intressenter som anordnar kurser med praktik för personer som har gått sfi.

varandra. Enligt enhetschefen har sfi en intensiv kontakt med arbetsförmedlingen när man på C-kursen sätter in vägledare för dem som vill läsa vidare. Kontakten gäller alltså planering för de personerna.

Utöver dessa former av mer institutionaliserad samverkan finns i alla fyra kommuner direkta kontakter i enskilda ärenden mellan t.ex. handläggare på socialtjänsten eller arbetsförmedlingen å ena sidan och lärare eller chefer å den andra. Det handlar då oftast om enskilda studerandes frånvaro från undervisningen eller brist på framsteg i utbildningen.

I dessa fyra kommuner anses den nya kursplanen allmänt ha bidragit till samverkan genom att underlätta information och planering. Det är lättare att göra planer för och tillsammans med de studerande när man ser hur långt de har hunnit i en utbildning i flera steg, och det underlättar förberedelser för att stödja dem om man vet ungefär hur mycket svenska de kan. Också diskussioner mellan parterna rörande om enskilda studerande bör få gå kvar i sfi ytterligare ett tag underlättas eftersom det är lättare att se progression i studierna – eller avsaknad av sådan – genom uppdelningen av sfi i fyra kurser.

Spänningar

Den studerandes väg genom sfi-studierna påverkas alltså inte endast av utbildningsanordnarens förhållningssätt och tolkning av styrsystemet utan också av hur arbetsförmedling och socialtjänst förhåller sig. Genom samverkan i kommunen finns en viss kunskap om övriga parter perspektiv och intressen när det gäller sfi-utbildningen. Däremot är det tydligt i de besökta kommunerna att samverkan inte uttraderat alla skillnader i synsätt och värderingar. Det finns spänningar i samverkan mellan sfi och dess intressenter. Konkret gäller oenigheten ofta för det första hur länge den sökande får vänta innan sfi-studierna påbörjas och för det andra huruvida enskilda studerande ska få möjlighet att fortsätta studera sfi ett tag till eller avbryta sina studier. Konfliktlinjerna går inte alltid mellan de olika institutionerna, utan skär ibland igenom skolan, t.ex. mellan skollädaingen å ena sidan och lärarkåren å den andra. Ibland finns också olika åsikter inom lärarkåren.

Invandrarkontor, socialförvaltningar och arbetsförmedlingar i de fyra fallkommunerna bekymrar sig på samma grunder för att de sökande får vänta på att börja studera sfi. Lång väntetid innebär att tid och pengar rullar iväg till ingen nytta, viktig kunskap försenas och riskerar dessutom att skapa passivitet hos de sökande/flyktingarna. Socialtjänsten i Botkyrka säger sig t.ex. ha ”sett många människor som blir halvapatiska under dessa fyra månader, det hinner hända otroligt mycket på den korta tiden”.

Från respektive sfi-institutions sida är man medveten om missnöjet med väntetiderna och vill korta dem, men framhåller praktiska svårigheter. Det kan vara resursbrist eller organisatoriska problem som uppstår p.g.a. personberoende i mindre kommuner. Frågan kompliceras av att man i antagningen tvingas prioritera mellan olika grupper – flyktingar, personer med socialbidrag, övriga invandrare – där somliga grupper stöds av respektive försörjare.

Det andra återkommande konfliktämnet gäller enskilda studerandes fortsatta studier eller arbete. I viss mån återspeglar detta den klassiska konflikten mellan språk och arbete som mål för sfi, som identifierats i tidigare utredningar och utvärderingar. Till del avspeglar det också ekonomiska förhållanden.

Spänningarna i denna fråga tar sig något olika former. I Botkyrka finns exempelvis olika åsikter mellan lärarna och socialtjänsten när det gäller studerande på de långsammare kurserna som socialtjänsten ibland tvingar att avbryta studierna för att istället delta i andra aktiviteter, i kraft av den makt som bidragsutdelandet ger. Lärarna framhåller att inte alla studerande utvecklas av praktik och att man rycker dem ur ett sammanhang och från en utbildningssituation som bär frukt och där de studerande närmar sig målen. Socialtjänsten å sin sida menar att en del sfi-lärare vill låta de studerande gå kvar alltför länge i undervisning utan att det händer något. Enligt socialtjänsten behöver vissa studerande andra åtgärder för att komma framåt.

Socialtjänsten i Botkyrka är starkt inriktad på att klienterna ska bli självförsörjande genom arbete så fort som möjligt, och lutar sig härvidlag mot den ”arbetslinje” som är en framträdande kommunal policy. Officiellt är kommunens mål ”egenförsörjning genom arbete eller studier”, men i praktiken verkar inriktningen på arbete vara mest framträdande. Ett uttryck för den starka betoningen på arbete och egen försörjning i kommunen är att introduktionsenheten/skolan i samtal försöker motivera studerande att efter avklarad C-kurs flytta till en annan kommun där möjligheten att få arbete och bostad är större. Ett annat uttryck är just socialtjänstens inställning som blivit stramare med tiden. Socialtjänsten kräver att studerande söker studiebidrag från CSN för den del av studierna som är svenska som andraspråk (omkring hälften) och ger som regel bara socialbidrag upp till och med C-betyg. För studerande med socialbidrag som vill fortsätta till exempelvis en yrkesutbildning för barnomsorgen (som kräver betyg i kurs D), uppstår på så sätt ett försörjningsglapp som är svårt att överbrygga, eftersom det inte är möjligt att få studiebidrag från CSN för sfi-studier. En annan konsekvens är att den studerande använder sina studiemedelsberättigade terminer, vilket begränsar möjligheten att läsa vidare senare i livet.

Både representanter för arbetsförmedlingen och vissa lärare framförde kritik mot en alltför kortsiktig inriktning på arbete. Jobb på en gång till varje pris kan vara till förfång för svenskkunskaper och en varaktig anställning. Också en studerande har märkt av arbetslinjen och menar att den ibland får negativa konsekvenser:

Jag är beredd att läsa vidare till D-nivån och sen på sas [svenska som andraspråk] om jag inte får jobb. Vissa elever har blivit pressade till att söka arbete av sina handläggare. Några jag känner till har blivit så pressade så att det har påverkat deras studier och att de inte klarat av det stadiet de befunnit sig i. Om man kommit till C-nivån säger de att eftersom du kan språket nu är det dags att börja jobba. Jag tycker att de borde uppmuntra oss att förbättra språket. Men nu pressas man till att börja jobba så fort som möjligt, trots att kunskaperna i språket är begränsade.

Arbetsförmedlingen är också kritisk till socialtjänstens som man menar kortsiktiga inställning. De representanter för arbetsförmedlingen som vi intervjuat säger i och för sig att det i vissa fall kan räcka med C för att den studerande ska få arbete. Det är, menar arbetsförmedlingen, egentligen inte sfi-betyget som är avgörande för om man får jobb. Arbetsgivarna känner inte till systemet med olika nivåer (C och D osv.), enligt arbetsförmedlingen. Den formella biten är heller inte viktig för dem, utan det avgörande är om man kan svenska eller inte. Det ”spelar faktiskt ingen roll hur man har lärt sig svenskan. [...] Arbetsgivare gör sina egna bedömningar utefter vad de behöver.” Det går inte att säga att sfi-deltagaren generellt är anställningsbar med betyget C. Det varierar och arbetsgivarens bedömning beror på fler faktorer. I vissa fall kan det vara av avgörande positiv betydelse att den arbetssökande får komma till intervju. Däremot krävs, enligt arbetsförmedlingen, normalt sfi kurs D för att få en plats i arbetsmarknadsprogram, liksom på de yrkesutbildningar i Stockholms län som inte har krav på gymnasieskola, t.ex. barnomsorg och handel. Arbetsförmedlingen säger sig söka efter stabila, långsiktiga lösningar, och då kan betyg på D-kursen många gånger vara nödvändigt.

Om socialtjänsten uppmuntrar klienterna att ta första bästa tillfälliga jobb, kan det vara negativt på lång sikt, argumenterar arbetsförmedlingen. De studerande som gör avbrott i studierna för tillfälliga jobb får problem med försörjningen om de på detta sätt blivit berättigade till A-kassa, eftersom A-kassorna ibland inte godtar fortsatta studier på sfi eller bara godtar det för ett fåtal timmar i veckan. Samtidigt får den som är berättigad till a-kassa inte socialbidrag och kan därför inte försörja sig under studietiden på det.

I detta exempel ser vi alltså hur vissa parter (sfi-lärare och arbetsförmedlingen) menar att de studerande bör fortsätta längre på sfi-utbildningen, medan andra förordar andra aktiviteter. I andra fall menar också lärare och skolledningar att studerande bör lyftas ur undervisningen. En möjlighet till det ges i skollagens bestämmelse om att studerande som inte gör tillräckliga framsteg får avskiljas från undervisningen. Intervjuade i alla fyra fallkommunerna vittnar om att sfi sedan en längre tid tillbaka präglats av en allmän ”uppstramning” som bland annat tar sig uttryck i att denna möjlighet har utnyttjats i högre utsträckning och på ett tidigare stadium. Det handlar normalt inte om ett formellt avskiljande, utan om att man talar med den studerande och den bidragsgivande parten. Allmänt är alla intervjuade aktörer positiva till denna uppstramning, men en del lärare tycker att det har gått för långt och blivit inhumant gentemot somliga studerande. Kursplanen är inte någon orsak till uppstramningen, men har varit det verktyg som använts, vid sidan om bestämmelsen om en rikttid på 525 h. Det är nämligen lättare att identifiera och argumentera för personens framsteg och uteblivna framsteg i ett system med fyra kurser istället för en.

En följd av denna allmänna uppstramning har blivit en situation där en del personer som varken klarar sfi eller lyckas skaffa jobb faller mellan stolarna. Tendenser till en sådan problematik finns i alla fyra kommunerna. I exemplet ovan visas att den nya kursplanen ger socialtjänsten en anledning att redan efter C-kurs sluta försörja sina klienter under sfi-studier. Arbetsförmedlingarna i de fyra fallkommunerna

tar emot och hjälper sökanden som inte har högre betyg än B och C, och åtminstone i några fall menar sfi-representanterna att detta är en följd av den nya kursplanen. Men arbetsförmedlingarna där menar samtidigt att dessa sökanden i praktiken ofta har en mycket svår situation på arbetsmarknaden och skulle förbättra sin position med bättre språkkunskaper. Ibland, hävdar de, är inte ens D-kurs tillräckligt. Det förekommer att arbetsförmedlingar kräver att de sökande ska klara förmedlingens egna svenskkunskapstest för att de ska komma ifråga för arbetsmarknadsutbildningar, trots att de har betyg från sfi. Sfi-utbildningarna, slutligen, vill i och med den allmänna uppstramningen att en del studerande ska avbryta sina studier med hänvisning till att de inte klarar dem. Sammantaget kan allt detta innebära att människor kommer i kläm, trots alla samverkansmöten och trots att den nya kursplanen har underlättat kommunikationen mellan sfi:s olika intressenter.

4. Genomströmning i sfi

I den tidigare kursplanen fanns enbart en kurs, gemensam för alla studerande, som avslutades med betyg. I den nuvarande kursplanen ges betyg i respektive kurs, A – D. I jämförelse med tidigare kursplan är det betyg i kurs D som motsvarar det tidigare s.k. sfi-betyget.

I följande avsnitt ska vi närmare belysa frågan om genomströmning i sfi med hjälp av den uppföljande statistik som finns att tillgå om studerande i sfi. Den statistiska beskrivningen av de studerande inom sfi inleds med en beskrivning av studerande inom nuvarande kursplan. Här är utgångspunkten en uppdelning och jämförelse av gruppen studerandes resultat inom sfi med avseende på var de gjorde entré, inom vilken av de tre olika studievägarna. Hur långt kom man i sina studier över en tidsperiod på ungefär tre år, sett till deras högsta registrerade betyg? Vad innefattar studier inom respektive kurs A – D i tid, om man ser till närvarotimmar för dessa studerande? Därefter följer en jämförelse över tid mellan studerande inom den tidigare och den nu gällande kursplanen med avseende på andel med betyg och utan betyg.

I den enkät som ställdes till landets sfi-rektorer ingick bl.a. en fråga om hur man som sfi-rektor bedömde studerandes chanser att uppnå betyg i kurs D, i en jämförelse av studerande inom de tre studievägarna.

Få kommuner ser godkänt betyg i D-kursen som ett rimligt mål för samtliga studerande. Att D-nivån skulle vara rimligt endast för studerande inom studieväg 3 råder det delade uppfattningar om. Lika många kommuner håller med om detta påståendet som kommuner som inte alls håller med.

Så här kommenterar några kommuner D-kursen i förhållande till olika studerandegrupper.

”Analfabeter och andra kortutbildade som kommer hit och inte är väldigt unga är inte inställda på studier utan vill arbeta. Det krävs så mycket för att denna grupp ska nå

målen för kurs D som ändå är lågt ställda om man betänker vad som krävs i dagens arbetsliv.”

”Att samtliga studerande skulle klara D-betyg är väl optimistiskt men det handlar om vilket stöd vi kan ge (ex mindre grupper och lärande i förhållande till praktiska situationer) och hur lång tid det får ta.”

”De som saknar förkunskaper i svenska börjar på kurs A och passerar kurserna i olika takt beroende på förmåga och bakgrund. Alla har teoretiskt möjlighet att nå nivå D men vår erfarenhet är naturligtvis att alla inte gör det i praktiken.”

”Det beror så mycket på vad eleven har i sitt ”bagage” och hur mycket tid/kraft/ork som han/hon lägger ner. Personligen tycker jag att D-nivå är bra lagd, men det är för många väldigt svårt och dom kommer aldrig dit. Jag tycker att kraven ska vara att alla ska komma till C-nivå!! Det hade (nog) varit möjligt, tror jag. Men det finns stora skillnader i kunskap - en person som inte kan skriva på sitt eget språk, kanske gått 2-3 år i skolan i sitt hemland, jämfört med en akademiker som kan engelska och van att studera! Det är ljusår emellan dom!”

Kommentarer om datamaterial och analys

Analysen av studerande inom den nya kursplanen avser endast de studerande som gick in första gången som studerande vid sfi under år 2003³⁵. Dessa studerande har gemensamt året de började sfi, men däremot kan det variera när man har lämnat sfi, från 2003 till och med 2005³⁶. Flertalet studerande har inom ramen för denna tidsperiod avslutat eller avbrutit sina sfi-studier, men andra fortsätter studierna in i 2006 - efter den studerade tidsperioden. Av studerande som har avbrutit studierna under denna tidsperiod kommer sannolikt en del att återuppta studierna vid senare tillfälle. T.ex. är det en viss andel inom kurserna som har avbrutit pga. graviditet, eller sjukdom.

Genom statistiken kan vi studera förhållandet betyg och avbrott för respektive kurs. Däremot går det inte att med säkerhet säga något om avslutad *sfi-utbildning*, utöver vad vi vet om studerande med betyg i kurs D. I den tidigare kursplanen var det endast detta betyg som fanns, och som självklart gällde som kriterium på avslutad *sfi-utbildning*. Inom nuvarande kursplan är avsikten att studerande både ska kunna börja och avsluta sina studier på olika kursnivåer.

Vad olika avbrott från kurser i sfi ”betyder”, om de är tillfälliga eller mer permanenta, vet vi självfallet inte. Vi vet inte heller om studerande som har lämnat sfi med betyg på lägre nivåer kommer att återuppta sfi-studierna senare. Analysen av dessa studier inom sfi kan såtillvida sägas utgöra ett tvärsnitt i tid.

Sammantaget motiverar sfi:s flexibla studiesituation en jämförelsevis lång uppföljning av studerande. Mot denna bakgrund har analysen av studerande inom nuva-

³⁵ Då intagning till sfi sker kontinuerligt finns en variation i inskrivning mellan januari och december 2003.

³⁶ registret som använts för dessa analyser omfattade uppgifter tom. hösten 2005.

rande kursplan begränsats till den grupp som började under kursplanens första år, 2003, för att kunna följa dessa studerande så lång tid som möjligt, dvs. här t.o.m. höstterminen 2005. Det betyder också att resultaten baseras på endast en grupp studerande och såtillvida får man vara försiktig med mer generella slutsatser. På samma vis utgörs jämförelsen med tidigare kursplan av en grupp studerande över en tidsperiod av totalt sex terminer.

En närmast självklar reservation gäller att tidsperspektivet i jämförelser av ”effekter” mellan den tidigare och nuvarande kursplanen är kort. Bättre hade varit att göra en utvärdering av kursplanen först några år efter dess införande, då man mer rimligt kan förvänta att kursplanen har hunnit ”slå igenom” praktiskt i verksamheten och jämförelser kunnat göras mellan flera årskullar som använt nuvarande kursplan. En viss eftersläpningseffekt finns alltid med i reformerandet av system. Detta har också betydelse för vad som är möjligt att sluta sig till från de jämförelser som redovisas i studien.

Studerande inom nuvarande kursplan

Beskrivningen av de studerande inom nu gällande kursplan utgår från en indelning i de tre studievägarna. I huvudsak redovisas andelar på olika betygsnivåer och genomsnittlig tid i undervisning för olika kurser och studerande.

Studerande inom studieväg 1

Totalt skrevs 4351 studerande in vid studieväg 1 i sfi under 2003, flertalet i kurs A men ungefär en femtedel direkt i kurs B. Studerande inom studieväg 1 representerar ungefär en femtedel av totala antalet studerande som gick in i sfi under detta första år av nu gällande kursplan (jmf tabell 1 och 2). Fram till och med år 2005 har några enstaka av dessa studerande registrerats vid samtliga sex kurser³⁷, men mer vanligt är att ha varit studerande i två kurser³⁸.

Högsta betyg

Av hela gruppen som gick in i studieväg 1 under 2003 är det drygt 40 procent som fram t.o.m. 2005 inte har något betyg i sfi. Totalt sett är det en knapp tiondel, ca 8 procent, som t.o.m. år 2005 har betyg i kurs D och nästan samma andel har istället betyg i kurs C. Andelen med betyg i kurs D är något högre bland studerande som gjorde entré in på kurs B jämfört med studerande som började inom kurs A. En dryg fjärdedel, ca 28 procent, av studerande i studieväg 1 har betyg i sin första kurs, kurs A eller B, som sitt högsta betyg i sfi under perioden 2003 - 2005³⁹. (Tabell 9)

³⁷ Dvs. de som började i studieväg 1 och läste kurs A och B, sedan fortsatte till studieväg 2 och läste kurs B och C, och slutligen gick till studieväg 3 och till kurs C och D

³⁸ Ca 11 procent av dessa studerande har registrerats vid fler B- eller C-kurser.

³⁹ totalt sett är det en större andel som har betyg i kurs A, men här gäller det alltså andel med betyg A som högsta betyg.

Tabell 9. Högsta registrerade betyg t.o.m. år 2005 för studerande som började i sfi studieväg 1, kurs A eller B, under år 2003.

Högsta betyg t.o.m. 2005	Andel av studerande som började sfi vid kurs A, 2003 (N=3509)	Andel av studerande som började sfi vid kurs B, 2003 (N=842)	Andel av samtliga studerande som började inom studieväg 1, 2003 (N=4351)
Betyg Kurs A	28,1	-	22,7
Betyg Kurs B	15,9	28,3	18,3
Betyg Kurs C	6,2	15,1	7,9
Betyg Kurs D	8,0	10,3	8,4
<i>Ej Betyg</i>	<i>41,8</i>	<i>46,3</i>	<i>42,7</i>

Antal elevtimmar per kurs

För studerande inom studieväg 1 med betyg är det kurs D som omfattat genomsnittligt minst undervisningstid, ca 150 timmar. Respektive kurs A och kurs B omfattar genomsnittligt, fram till betyg i dessa kurser, drygt 210 timmars undervisning. Kurs C omfattar drygt 180 timmar i genomsnitt. Variationen är dock stor i respektive kurs. Den spänner från mindre än 10 timmars rapporterad närvaro till någon procent studerande med ca 1500 timmar (och för några få, ännu fler) (Tabell 10). Summerar man ihop timmarna för en genomsnittlig studerande som börjar i kurs A och går hela vägen genom de olika kurserna fram till kurs D som avslutas med betyg, kan man säga att total kurstid handlar om ca 750 timmar.

Generellt ligger gruppen utan betyg i kursen på ett väsentligt lägre antal undervisningstimmar, och störst är skillnaden för kurs A. Här är också variationen störst i antal undervisningstimmar med både en jämförelsevis stor grupp med lågt antal timmar och en stor grupp med jämförelsevis många fler timmar⁴⁰.

⁴⁰ Denna skillnad i spridning mellan gruppen med betyg och gruppen som avbrutit kursen utan betyg motiverar också användandet av medianen som beskrivande centralmått för dessa jämförelser i tabell. Medelvärde är känsligt för extremvärden

Tabell 10. Genomsnittligt antal undervisningstimmar för studerande med betyg och utan betyg i respektive kurs. Studerande i studieväg 1

	Antal studerande med betyg i kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)	Antal studerande som avbrutit kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)
Kurs A	1719	214	1552	128
Kurs B	1231	211	1155	147
Kurs C	633	184	472	126,5
Kurs D	366	148	120	96

Studerande inom studieväg 2

Totalt skrevs 8986 studerande in i sfi, studieväg 2, under år 2003. Det motsvarade en dryg tredjedel av totala antalet studerande som började sfi under år 2003 i den nya kursplanen. I likhet med studieväg 1 är det en majoritet som skrivs in på den första kursen i studievägen, kurs B, och en knapp femtedel som går in direkt på studievägens fortsättningskurs, kurs C.

Högsta betyg

Ca 40 procent av denna årskull studerande som började inom studieväg 2 har inte betyg i sfi t.o.m. 2005. (Tabell 11)

Tab. 11 Högsta registrerade betyg t.o.m. år 2005 för studerande som började i sfi studieväg 2, kurs B eller kurs C, under år 2003.

Högsta betyg t.o.m. 2005	Andel av studerande som började sfi vid kurs B, 2003 (N=7500)	Andel av studerande som började sfi vid kurs C, 2003 (N=1486)	Andel av samtliga studerande som började inom studieväg 2, 2003 (N=8986)
Betyg Kurs B	23,4	-	19,5
Betyg Kurs C	18,1	26,0	19,4
Betyg Kurs D	19,3	35,8	22,0
<i>Ej Betyg</i>	39,2	38,2	39,1

Närmare en fjärdedel av studerande som började i kurs B har som högsta betyg ett betyg i samma kurs. En knapp femtedel av samma grupp studerande har betyg i kurs D. Av gruppen studerande som påbörjade sfi direkt med kurs C är det en dryg fjärdedel som har betyg i kurs C som högst. Motsvarande en dryg tredjedel av den-

na grupp studerande har betyg i kurs D och totalt sett är det en dryg femtedel av studerande inom studieväg 2 som har betyg på högsta nivån. (Tabell 11)

Antal elevtimmar per kurs

Generellt är tiden i timmar genomsnittligt lägre för den grupp som har avbrutit kursen. Minst skillnad i undervisningstid finns i kurs D där det endast skiljer i genomsnitt 10 timmar mellan de som fullföljt kursen och de som avbrutit. Kurs D är också den kurs som omfattar minst antal timmar undervisningstid. I kurs B å andra sidan lägger man ner mest timmar. (Tabell 12)

Summerar man ihop den genomsnittliga kurstiden för den som börjar med kurs B och avslutar med betyg i kurs D motsvarar det ca 592 timmars registrerad tid.

Tabell 12 Genomsnittligt antal undervisningstimmar för studerande med betyg och utan betyg i respektive kurs. Studerande i studieväg 2

	Antal studerande med betyg i kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)	Antal studerande som avbrutit kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)
Kurs B	3978	270	3131	150
Kurs C	3277	183	2043	120
Kurs D	1979	139	715	128

Studerande inom studieväg 3

Av totala antalet studerande som skrevs in under år 2003 är andelen som skrevs in i studieväg 3 högst. Totalt handlade det om ca 44 procent av hela årskullen studerande eller 10 652 studerande.

Högsta betyg

Drygt hälften av gruppen studerande inom studieväg 3 har betyg i kurs D, och andelen med betyg är högre bland studerande som började direkt i denna kurs än för de som började i kurs C. En knapp tredjedel har inte betyg i någon av kurserna. (Tabell 13)

Tabell 13 Högsta registrerade betyg t.o.m. år 2005 för studerande som började i sfi studieväg 3, kurs C eller kurs D, under år 2003.

Högsta betyg t.o.m. 2005	Studerande som började sfi vid kurs C, 2003 (N=8028)	Studerande som började sfi vid kurs D, 2003 (N=2624)	Studerande inom studieväg 3, 2003 (N=10652)
Betyg Kurs C	17,7	-	13,3
Betyg Kurs D	45,9	82,0	54,8
<i>Ej Betyg</i>	36,4	18,0	31,9

Antal elevtimmar per kurs

Jämför man elevtimmar för kurserna C och D för studieväg 3, är det också här stor skillnad mellan de som avbrutit kursen och de som har betyg i kursen. Störst är skillnaden i kurs C där studerande som fick betyg i genomsnitt har deltagit ca 240 timmar jämfört med 100 timmar för gruppen som avbröt kursen. I kurs D är det i genomsnitt ca 100 timmar färre bland de som har betyg än för motsvarande grupp i kurs C. En genomsnittsstuderande som börjar med kurs C tar sig på 376 timmar till betyg i kurs D. Att börja direkt i kurs D betyder istället 138 timmar undervisning i genomsnitt för studerande som avslutar kursen, och sfi, med betyg. (Tabell 14)

Tabell 14 Genomsnittligt antal undervisningstimmar för studerande med betyg och utan betyg i respektive kurs. Studerande i studieväg 3

	Antal studerande med betyg i kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)	Antal studerande som avbrutit kursen	Genomsnittligt antal timmar (median)
Kurs C	4523	239	3344	100
Kurs D	5836	138	1202	74

Orsaker till studieavbrott

Olika stora andelar inom respektive kurs och studieväg avbryter kursen utan betyg. Det är också varierande orsaker till att man som studerande i sfi avbryter sina studier. Dessvärre är dessa orsaker många gånger okänd, om man ser till den information som står att finna i statistiken. Detta har påpekats tidigare som en brist i registerinformationen om studier inom sfi. För studerande som avslutat den kurs som

de senast deltog i utan betyg är orsaken okänd i ungefär 50 – 60 procent av fallen⁴¹. (Tabell 15)

Mellan 10 och 15 procent av studerande avslutar kurser med anledning av arbete eller praktikplats vilket är något vanligare i senare kurser. Att avbryta pga. problem med barnomsorg eller annat familjerelaterat skäl samt av sjukdomsskäl är något vanligare i kurs A och B. Att lämna kursen utan betyg men med intyg är vanligare i kurs D. Det gäller för ca en tiondel av deltagarna. I lägre kurser är det vanligare att bryta kursen för att delta i annan utbildning (utanför sfi). Att göra studieuppehåll, överenskommet med anordnaren, skiljer inte mellan kurserna och uppges gälla för ca 3-4 procent av deltagarna. Det är ovanligt, men förekommer för några få procent studerande, att anordnaren avskiljer studerande från studierna med hänvisning till skollagen. (Tabell 15)

Tabell 15 Registrerade orsaker för kursavbrott i respektive kurs under perioden 2003 t.o.m. 2005.

Anledning till kursavbrott	Kurs A (n=1484)	Kurs B (n=4342)	Kurs C (n=6078)	Kurs D (n=2053)
Okänd anledning	50,5	53,0	61,1	44,6
Arbete, långtidspraktik	9,6	11,6	12,6	15,1
Intyg	4,6	4,8	3,5	10,4
Annan Utbildning	6,5	5,6	2,2	5,9
Överenskommet Studieuppehåll	3,6	3,1	3,1	3,7
Barn/familj	8,9	9,1	4,9	5,8
Sjukdom	6,7	5,1	2,7	2,2
Avskilts från undervisningen	2,1	0,7	0,5	0,7
Ej uppehållstillstånd	1,5	1,7	2,2	2,2
<i>Annat, övrigt</i>	<i>6,0</i>	<i>5,3</i>	<i>7,2</i>	<i>9,4</i>

⁴¹ Det är anmärkningsvärt att man för mer än halva gruppen studerande som avbryter sina studier, inte vet varför. Denna brist i uppföljande statistiken har påpekats i olika utredningar, men den kvarstår således som en brist i informationen.

En kommentar om utgång från sfi

Ovanstående tabeller har redovisat andel studerande på olika betygsnivåer inom sfi sett över en period av tre år och jämfört med på vilken studieväg man började sina studier. Även om uppföljningen har omfattat tiden mellan 2003 och 2005 är det långt ifrån alla studerande, i synnerhet på lägre betygsnivåer eller utan betyg, som har studerat inom sfi fram till och med år 2005. Av studerande inom studieväg 1 som avbryter sfi med kurs A är det många som lämnar sfi redan under första året. Det är också en majoritet som då lämnar sfi utan betyg (i kurs A).

Att man har ett högsta betyg (t.o.m. 2005) lägre än D, betyder inte för alla studerande att man därmed har lämnat sfi. Tvärtom studerar en andel med lägre betyg i högre kurser, t.ex. den andel som avslutat kurs B med betyg som har fortsatt studera och ännu inte avslutat kurs C.

Sammanfattning

Ser man till högsta betyg för de studerande inom den aktuella tidsperioden av ca tre år är skillnaden markant mellan studerande inom olika studievägar.

Inom studieväg 1 är vägen längst genom kurssystemet till kurs D. Det är också en mindre andel studerande från denna studieväg som har nått till betyg i kurs D, ca 8 procent, – inom de tre år som de studerande som började 2003 varit möjliga att följa i registret. Men även om en mindre andel har betyg i kurs D är det uppemot 60 procent av studerande som började inom studieväg 1 som har något betyg i sfi⁴², och ungefär samma andel av studerande som började i studieväg 2 har minst ett betyg.

Ser man till antal undervisningstimmar i kurs D är det intressant att se att det inte skiljer nämnvärt i tid för denna ”slutkurs” mellan studerande som började inom de olika studievägarna. I genomsnitt betyder kurs D med betyg mellan ca 140 och 150 timmar i elevaktivitet, oavsett vilken studieväg man kom från. Man skulle annars kunna förvänta att kurs D skulle motsvara fler timmar för studerande som började i studieväg 1, jämfört med studerande som började i studieväg 3. Däremot skiljer det givetvis i totalt antal närvarotimmar i sfi, beroende på om man som studerande började inom studieväg 1 eller studieväg 3.

En jämförelse av tidigare och nu gällande kursplan

Ovanstående avsnitt har fokuserat studerande enligt nuvarande kursplan, med en huvudsaklig jämförelse mellan grupper studerande inom de tre olika studievägarna. I följande avsnitt ska istället en jämförelse göras mellan studieresultat inom den nu gällande kursplanen och den tidigare kursplanen. De grupper som ingår i jämförelsen är studerande som började första gången inom sfi under *vårterminen 1999* inom tidigare kursplan. I nuvarande kursplan är det studerande som gjorde entré till sfi

⁴² inkluderat betyg i lägre kurser

under *vårterminen 2003*⁴³. Jämförelsen inkluderar en beskrivning av resultaten för några olika undergrupper studerande⁴⁴. Bägge elevgrupper följs under en tidsperiod av totalt sex terminer. För de som började inom nuvarande kursplanen betyder det en uppföljning från vårterminen 2003 t.o.m. höstterminen 2005. För den grupp som istället läste sfi inom den tidigare kursplanen omfattar uppföljningen vårterminen 1999 t.o.m. höstterminen 2001.

Att notera här är att dessa jämförelser endast inkluderar en grupp studerande inom respektive kursplan, ett förhållande som beror på den korta tid som nuvarande kursplan har varit i bruk (jmf ovan). Detta innebär en betydande begränsning i jämförelsen, eftersom resultat som härrör till nuvarande kursplan endast kan studeras för denna enda årskull studerande. Vi vet alltså inte om dessa resultat är konstanta över tid eller varierar mellan olika "årskullar" studerande enligt nuvarande kursplan. Inom den tidigare kursplanen finns dock möjlighet att studera flera årskullar i registret. Jämförelser mellan olika tidigare årskullar visar på en variation i andel som går ut med betyg. Detta understryker den begränsade möjligheten att uttala sig om eventuella effekter av nuvarande kursplan mer generellt.

I nedanstående tabeller 16 och 17 redovisas hur stora andelar av studerande inom den nu gällande och den tidigare kursplanen som har betyg i kurs D⁴⁵, och för nu gällande kursplan, betyg i lägre kurser.

Totalt sett är det ungefär samma andel studerande som har betyg i motsvarande kurs D i den tidigare som i den nu gällande kursplanen. Den mest markanta skillnaden ligger i gruppen som *inte* har betyg. Inom den tidigare kursplanen gällde endast *en* kurs och *ett* betyg, medan i den nya kursplanen gäller flera kurser och flera betyg. Andel som är registrerade utan betyg i den tidigare kursplanen uppgår till ca 64 procent. Motsvarande andel inom nu gällande kursplan uppgår till ca 36 procent. (Tabell 16 och 17)

Några mindre men intressanta skillnader kan man se i jämförelsen mellan andel i olika undergrupper som har betyg i motsvarande kurs D. Tar man t.ex. jämförelsen mellan olika utbildningsbakgrund är det en högre andel kortutbildade med betyg i den tidigare kursplanen och en högre andel högutbildade med betyg i nu gällande kursplan. (Tabell 16 och 17) För gruppen kortutbildad i nuvarande kursplan är det en högre andel som har betyg på lägre nivåer, jämfört med studerande med andra utbildningsbakgrunder i samma kursplan. (Tabell 16)

Notera dock att den observerade skillnaden mellan andel studerande med betyg i kurs D respektive sfi-betyg ligger inom den variation som finns om man går några år bakåt i tiden för studerande enligt den tidigare kursplanen. Därför är det inte

⁴³ här handlar det om studerande som började en *viss termin* till skillnad från jämförelsen ovan som inkluderade studerande som började *under året*

⁴⁴ till skillnad från beskrivningen ovan av studerande inom nuvarande kursplan som jämförde studerande inom olika studievägar

⁴⁵ i den tidigare kursplanen gällde endast ett betyg men i denna jämförelse motsvarar detta betyg det som nu gäller för kurs D

möjligt att avgöra om skillnaden är en faktisk skillnad eller om den ligger inom den årliga variationen.

Tabell 16 Utbildningsresultat (andelar) för nya registrerade studeranden vt-03 på den nya kursplanen fram t.o.m. ht-05

	D-betyg (n=4380)	Betyg i lägre kurser (n=3594)	Ej betyg (n=4533)	Totalt (n=12507)
Totalt	35,02	28,74	36,24	100,00
Kön				
Man	31,12	29,05	39,83	100,00
Kvinna	38,20	28,48	33,32	100,00
Utbildningsbakgrund				
0-6 år	11,73	43,58	44,69	100,00
7-9 år	20,77	37,37	41,86	100,00
10-12 år	38,97	28,30	32,73	100,00
13 år eller längre	49,14	18,21	32,65	100,00
Invandrarkategori				
Flykting	32,39	36,94	30,67	100,00
Tillståndssökande	32,64	18,65	48,71	100,00
Övrigt	36,21	25,42	38,37	100,00
Ålder				
- 25 år	40,89	25,78	33,33	100,00
26-35 år	37,74	26,75	35,51	100,00
36-50 år	29,57	33,85	36,58	100,00
51-60 år	18,87	32,45	48,68	100,00
61 år eller äldre	5,88	25,74	68,38	100,00

*I gruppen "Ej betyg" ingår 4072 respektive 461 registrerade avbrott och fortsättning.

I både tidigare och nuvarande kursplan är det en högre andel kvinnor, en högre andel med längre utbildningsbakgrund och en högre andel yngre som har betyg motsvarande kurs D. (Tabell 16 och 17)

Tabell 17 Utbildningsresultat (andelar) för nya registrerade studeranden vt-99 på den tidigare kursplanen fram t.o.m. ht-01.

	Sfi-betyg (n=2562)	Ej betyg (n=4563)	Totalt (n=7125)
Totalt	35,96	64,04	100,00
Kön			
Man	32,35	67,65	100,00
Kvinna	38,56	61,44	100,00
Utbildningsbakgrund			
0-6 år	14,26	85,74	100,00
7-9 år	22,39	77,61	100,00
10-12 år	37,81	62,19	100,00
13 år eller längre	47,65	52,35	100,00
Invandrarkategori			
Flykting	34,95	65,05	100,00
Tillståndssökande	29,17	70,83	100,00
Övrigt	36,63	63,37	100,00
Ålder			
- 25 år	40,41	59,59	100,00
26-35 år	39,04	60,96	100,00
36-50 år	29,74	70,26	100,00
51-60 år	17,97	82,03	100,00
61 år eller äldre	12,73	87,27	100,00

Nedanstående tabeller 18 och 19 redovisar ackumulerad andel per termin som har betyg motsvarande kurs D i nu gällande och tidigare kursplan.

En något högre andel totalt sett har betyg inom den första terminen i nuvarande kursplan. Motsvarande skillnad är synlig för studerande som började våren 2003 med jämförelsevis högst utbildningsbakgrund och även för de yngsta studerande samt för andel s.k. övriga invandrare. Ungefär en tiondel av studerande i nuvarande kursplan har betyg i någon/några lägre kurser inom det första året (tabell 18a).

Tabell 18 Andel med betyg i kurs D (ackumulativt) för nya registrerade studeranden vt-03 inom nuvarande kursplan

	Vt-03	Ht-03	Vt-04	Ht-04	Vt-05	Ht-05	Betyg i lägre kurser	Ej betyg	Totalt
Totalt	9,64	18,13	26,97	30,65	33,62	35,02	28,74	36,24	100,00
Kön									
Man	8,84	16,41	24,26	27,34	30,00	31,12	29,05	39,83	100,00
Kvinna	10,30	19,53	29,17	33,34	36,57	38,20	28,48	33,32	100,00
Utbildningsbakgrund									
0-6 år	2,70	4,47	7,12	9,03	11,02	11,73	43,58	44,69	100,00
7-9 år	3,44	7,45	13,42	16,54	19,29	20,77	37,37	41,86	100,00
10-12 år	10,24	18,70	29,55	33,95	37,32	38,97	28,30	32,73	100,00
13 år eller längre	15,14	28,79	40,22	44,41	47,63	49,14	18,21	32,65	100,00
Invandrarkategori									
Flykting	7,55	14,71	23,31	27,65	31,26	32,39	36,94	30,67	100,00
Tillståndssökande	12,95	21,24	26,94	30,57	32,12	32,64	18,65	48,71	100,00
Övrigt	10,47	19,53	28,55	31,94	34,67	36,21	25,42	38,37	100,00
Ålder									
- 25 år	11,80	21,59	31,86	36,12	38,98	40,89	25,78	33,33	100,00
26-35 år	10,19	19,65	28,84	32,87	36,30	37,74	26,75	35,51	100,00
36-50 år	7,78	14,64	22,57	25,67	28,39	29,57	33,85	36,58	100,00
51-60 år	6,70	10,76	16,05	17,64	18,87	18,87	32,45	48,68	100,00
61 år eller äldre	0,74	2,21	4,41	5,15	5,88	5,88	25,74	68,38	100,00

Tabell 18a Andel med lägre betyg (ackumulativt) för nya registrerade studeranden vt-03 på den nya kursplanen

	Vt-03	Ht-03	Vt-04	Ht-04	Vt-05	Ht-05	Betyg i kurs D	Ej betyg	Totalt
Totalt (A,B,C)	4,55	10,82	18,40	22,81	26,82	28,74	35,02	36,24	100,00

Ungefär en tiondel totalt sett har betyg i kurs D inom loppet av en termin, men det varierar mellan som högst ca 60 procent av studerande som började direkt i kurs D till mindre än en procent av studerande som gick in i studieväg 1. (Tabell 20)

Jämför man genomsnittligt antal timmar i undervisning mellan kursplanerna och mellan studerande med och utan motsvarande betyg i kurs D, är antal timmar något lägre i gruppen med betyg i nuvarande kursplan. I både tidigare och nuvarande kursplan är det gruppen med 13 år eller längre i utbildningsbakgrund som bidrar att balansera det genomsnittliga antalet timmar nedåt. I bägge kursplaner är det studerande med färre än 13 år i utbildning som ägnar genomsnittligt fler timmar åt studierna (Tabell 21 och 22)

Tabell 21 Genomsnittligt antal undervisningstimmar totalt i sfi⁴⁶ för studerande med betyg i kurs D på den nya kursplanen (studerande som började sfi vt-03)

	Antal studerande med betyg i kurs D	Genomsnittligt antal timmar (median)	Antal studerande utan betyg i kurs D ⁴⁷	Genomsnittligt antal timmar (median)
Totalt	4380	326	6820	238
Utbildningsbakgrund				
0-6 år	265	390	1512	319,5
7-9 år	393	456	1219	281
10-12 år	1469	346	1982	246,5
13 år eller längre	2253	291	2107	166

Tabell 22 Genomsnittligt antal undervisningstimmar för studerande med betyg på den tidigare kursplanen (studerande som började sfi vt-99)

	Antal studerande med betyg	Genomsnittligt antal timmar (median)	Antal studerande utan betyg ⁴⁸	Genomsnittligt antal timmar (median)
Totalt	2562	346	3629	204
Utbildningsbakgrund				
0-6 år	135	388	583	259
7-9 år	236	406	646	233
10-12 år	963	382	1272	228
13 år eller längre	1228	308	1128	152

Sammanfattning

Jämförelsen mellan studieresultat inom nuvarande och tidigare kursplan för två grupper studerande över totalt sex terminer redovisar i stort sett inga skillnader i genomströmning. Detta gäller utifrån en strikt jämförelse mellan andel studerande med betyg i kurs D i nuvarande kursplan eller motsvarande godkänt sfi-betyg i tidi-

⁴⁶ dvs. räknat från första dagen i sfi för alla studerande oavsett var man började i sfi och hur många kurser man har deltagit i

⁴⁷ och som *inte* fortfarande är studerande

⁴⁸ och som *inte* fortfarande är studerande

gare kursplan. Några mindre skillnader, som dock alla ligger inom ramen för den årliga variationen, kan noteras:

*En jämförelsevis något högre andel studerande med längre utbildningsbakgrund tog betyg i kurs D inom nuvarande kursplan.

*En jämförelsevis något högre andel studerande med kortare utbildningsbakgrund tog betyg i den tidigare kursplanen.

*Studerande inom nuvarande kursplan med betyg i kurs D har ett i genomsnitt något lägre antal timmar för sina studier.

*En något högre andel studerande i nuvarande kursplan har betyg i kurs D inom en termin. Andelen utgörs till stor del av studerande inom studieväg 3.

Mest slående i denna jämförelse av nuvarande och tidigare kursplan i sfi är dock skillnaden i den andel som *inte* är godkänd på motsvarande kurs D. I den tidigare kursplanen utgörs denna grupp av alla som inte har betyg. I nuvarande kursplan är det ungefär halva gruppen som inte har betyg i kurs D som istället har betyg i någon lägre kurs.

Sfi-rektorernas syn – kurstid, betyg på lägre nivåer och värdering av effekter

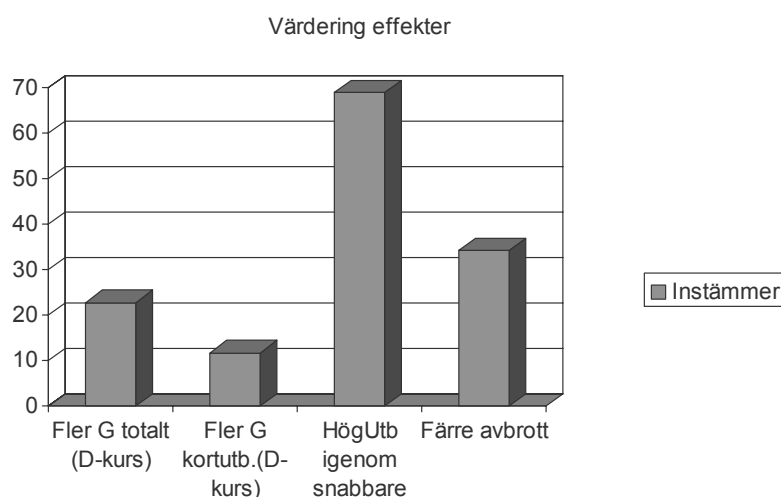
Vid frågan i enkäten hur man tänker om tilldelning av tid för studerande per kurs framkommer att en majoritet av kommuner ger varje studerande tid efter behov. Så resonerar flertalet kommunrektorerna men kommenterar också att det innebär en stor variation i timmar mellan studerande. Man har svårt att uttrycka något genomsnittligt värde. Att elevtimmar per kurs varierar är också synligt i registrets uppgift där spridningen runt medelvärdet är stor. Många kommuner kommenterar att det är mer eller mindre omöjligt att uttrycka sig generellt om vad en kurs ”kostar” i antal timmar, då det varierar så mycket mellan olika studerande.

I tillägg kommenterar dessa kommuner att man tillämpar kriteriet ”att göra framsteg i studierna” som en förutsättning att få fortsätta studierna. Även gruppen kommuner som tilldelar tid efter individuell bedömning använder samma kriterium, skillnaden är att man i dessa kommuner gör en individuell bedömning av studerandes behov av tid i kursen redan vid inskrivningen.

En öppen fråga ställdes i enkäten gällande betydelsen av betyg på lägre nivåer än D-kursen. Här är det många rektorerna som uttrycker sig positivt om denna förändring jämfört med den tidigare kursplanen. Framförallt ses det som väldigt positivt för de studerande. Skillnaden är stor att gå ut från utbildning med ett betyg, även om det inte representerar det högsta betyget, mot att avbryta utbildningen utan betyg. Det framhålls också som en fördel att man med ett betyg lättare kan återgå till fortsatta studier inom sfi. T.ex. för studerande med längre avbrott, betyder ett betyg, eller en registrerad kurs på viss nivå, att man vet bättre på vilken nivå som den studerande befann sig i studierna vid tidpunkten för avbrott.

Några kommuner är mer tveksamma till betydelsen av betyg på lägre kursnivåer. Då handlar det oftast om att man ser problemet från arbetsgivarhåll eller från arbetsförmedlingens perspektiv. Kommuner rapporterar om lokala arbetsförmedlingar som kräver betyg i kurs D för att vara behörig att söka arbete, annars gallras man bort från kön för arbetsökande.

I enkäten ställdes också en fråga hur man värderade den kursplan som infördes 2003. Grovt sett värderar verksamheten de organisatoriska aspekterna av utbildningen positivt. Det handlar då om att man menar att nuvarande kursplan underlättar inplacering av studerande på rätt nivå och att det har blivit lättare att anpassa studierna till studerandes behov. En majoritet menar att kursplanen har medfört att studerande har fått bättre möjligheter att själv planera sina studier och sätta upp sina egna studiemål. En väsentligt mer neutral bild kommer fram i förhållande till aspekter om genomströmning.

Figur 5. Värdering av den nya kursplanen⁴⁹

Inte många rektorer menar att nuvarande kursplan har haft någon effekt på totala andelen godkända studerande, *definierat som betyg i kurs D*. Ännu färre tror att nuvarande kursplan har haft en positiv inverkan för gruppen studerande med jämförelsevis färre år i utbildning bakom sig. Däremot är det en majoritet rektorer som menar att nuvarande kursplan har haft en positiv effekt för invandrare med hög utbildningsbakgrund, att ta sig snabbare igenom systemet. (Figur 5)

Många rektorer uttrycker sig positivt om nuvarande kursplan och för fram att kursplanen har inneburit en större tydlighet i verksamheten. En del kommuner, även mindre enheter, kommenterar att man redan tidigare har arbetat i enlighet med nuvarande kursplan. Vad som framförallt tas upp som problem med kursplanen är

⁴⁹ skalan är femgradig med extremvärden som instämmer helt eller tar helt avstånd ifrån. I figurerna ingår de som instämmer helt eller till stor del i påståendet.

att de förutsätter några förhållanden för att kunna fungera optimalt. Dels handlar det om en viss storlek på verksamheten och dels om en fungerande samverkan inom kommunen. I synnerhet mindre enheter rapporterar organisatoriska problem, där man t.ex. inte har möjlighet att erbjuda sfi-utbildning enligt den nya kursplanens "fullskalemodell" med fler studievägar och kurser. Det är också mindre enheter som lyfter fram att man redan tidigare har haft en hög grad av flexibilitet, men då gentemot den enskilde studerande, snarare än i en indelning av olika studerandegrupper. Stora enheter tar istället upp att man redan tidigare haft en motsvarande nivågruppering. Skillnaden blev inte stor rent praktiskt med införandet av ny kursplan, men kursplanen bekräftar den indelning av studerande som man redan tillämpade.

5. Avslutande diskussion och slutsatser

Föreliggande rapport utgör en sammanfattning av den utvärdering av sfi kursplan som på regeringens uppdrag har genomförts av Skolverket under våren 2006. Uppdraget formulerades: "Skolverket skall utvärdera hur kommunerna tillämpar de kursplaner för svenskundervisning för invandrare som gäller sedan den 1 januari 2003. Redovisning skall innehålla uppgifter om hur kursplanerna påverkar utbildningens organisation och uppläggning. Vidare skall verket undersöka hur genomströmning och fullföljandegrad har påverkats av de nya kursplanerna."

Utredningens svar baseras på resultat från några olika empiriska studier/analyser genomförda för uppdragets räkning; en enkät ställd till landets samtliga sfi-rektorer, en kvalitativ intervjustudie inom fyra kommuner och en analys av uppföljande nationell statistik över studieresultat och studerande inom sfi.

Som studieform kan sfi sägas kännetecknas av en hög grad av flexibilitet. Ett annat nyckelord inom kursplanen är individualisering. Kursplanen betonar att studier både skall anpassas till den individuella studerande och ses i ett större, integrerat sammanhang med omgivande samhälle. I den tidigare kursplanen gällde en kurs och ett betyg för alla studerande. I nuvarande kursplan motsvaras detta förhållande sedan 2003 av tre olika ingångar, studievägar, och fyra olika kurser. Varje kurs inom sfi betygsätts och studerande har möjlighet att både gå in i utbildningen och ut ur utbildningen på olika nivåer i kurssystemet. Utbildningen är tänkt att kunna möta studerande med varierande studieförutsättningar och studiebehov med anpassning och flexibilitet i arbetsformer och innehåll. Vår utvärdering har bl. a. syftat att närmare studera detta förhållande som handlar om anpassning och flexibilitet i kurssystemet, framförallt genom den fallstudie som genomförts i några kommuner.

Besöken i de fyra fallkommunerna redovisar en stor lokal variation i hur kursplanen omsätts i praktiken. Även enkäten som har besvarats av landets sfi-rektorer visar att tillämpning av nuvarande kursplan till stor del definieras av lokala villkor. Fallkommunerna illustrerar fingerade lokala skillnader, enkäten redovisar mer "grova" skillnader, t.ex. mellan stora och små enheter.

Både besöken i kommunerna samt resultatet av den riksomfattande enkäten ger ett intryck av en i hög grad engagerad verksamhet. T.ex. när det gäller inplacering av

studerande på olika studievägar och kurser, görs en omfattande och noggrann kartläggning av studerandes förutsättningar. Samtidigt pekar man på att denna inplacering inte heller behöver vara avgörande, utan förändring, t.ex. byte av kurs och studieväg under studietiden, ses som förhållandevis oproblematiskt.

Den statistiska bilden bekräftar den differentiering som sker initialt av nya studerande till olika studievägar och kurser. Av de studerande som började år 2003, dvs. som gick in i sfi under kursplanens första år, går den största gruppen in i studieväg 3 och lägst andel börjar inom studieväg 1. Även inom studievägarna kan man se en differentiering mellan kurserna. En majoritet, ca fyra av fem studerande, börjar i den s.k. nybörjarkursen inom respektive studieväg. Andelen som börjar i studievägens avslutande kurs är störst inom studieväg 3, en fjärdedel av dessa studerande börjar direkt i sista kursen, kurs D.

Om införandet av ny kursplan – organisation och tillämpning

Ingen revolutionerande förändring...

I redovisningen av fallstudien har utgångspunkten varit den strävan efter individualisering och flexibilitet som kom till uttryck i reformeringen av kursplanen för sfi. I fokus har varit förändringen från en kurs till fyra kurser och tre studievägar och vad detta har betytt i praktiken för de fyra studerade kommunerna.⁵⁰ En slutsats från studien är att studiegruppsorganisationen i varierande utsträckning är differentierad och att kommunerna har kommit ganska långt i individualisering och flexibilitet när det gäller att placera de studerande på kurs och grupp, hur snabbt de studerande går vidare till nästa nivå (kurs) och byten mellan studiegrupper. Däremot har individualiseringen inte slagit igenom med kraft med avseende på hur många timmar i veckan de studerande läser, komplettering med svenska som andraspråk och sfi i kombination med praktik och andra studier.

Varken genomslaget för individualisering och flexibilitet i vissa avseenden eller det uteblivna genomslaget i andra har dock ett klart samband med den nya kursplanen. En differentierad studiegruppsorganisation fanns till exempel redan före införandet av kursplanen, möjligheten att få språkpraktik inom ramen för sfi har i vissa fall förbättrats och i andra försämrats över tid, osv. Det finns två huvudorsaker till detta:

För det första illustreras tydligt i fallstudien hur annat än kursplanen, främst ekonomiska och praktiska förhållanden, kraftigt påverkar det faktiska genomförandet av sfi. Detta är självfallet ingen nyhet och har också grundligt utretts i tidigare stu-

⁵⁰ Den nya kursplanen innebar också en mindre innehållslig förändring genom inslag av kulturella jämförelser och ett metakognitivt inslag, men detta har i stort sett inte undersökts inom ramen för denna utvärdering.

dier.⁵¹ I enkätstudien nämns några olika förhållanden som man menar förutsätts för ett arbete fullt ut i enlighet med kursplanens intentioner. En sådan förutsättning är samverkan i kommunen, där kommunerna rapporterar båda positiva erfarenheter och låsningar i kommunens sfi-verksamhet pga. bristande samsyn i perspektiv, på de studerande och på sfi som verksamhet. Ett annat förhållande som påverkar är storleken på sfi-verksamheten. Små enheter tar ofta upp bristande möjligheter rent praktiskt att omsätta kursplanens fullskalemotiv med olika studievägar och kurser.

För det andra var den nya kursplanen troligen i viss utsträckning en anpassning till praxis. Kursplaneförändringen var efterlängtd i alla de fyra kommuner som besökts, vilket bekräftas i den generellt positiva bilden från landets sfi-rektorer. Kursplanen legitimerade ett sätt att arbeta som till del redan påbörjats.

Kursplaneförändringen har dock inte gått spårlöst förbi. I vissa avseenden verkar den ha haft en förstärkande effekt i form av en bredare inventering av de studerandes förutsättningar vid inplaceringen på kurs och genom en tydligare uppdelning i kurser med snabb studietakt och kurser i långsammare tempo. Dessutom synes själva implementeringsprocessen ha haft positiva effekter, genom att den lett till en nystart för pedagogiska diskussioner kring sfi-undervisningen. Man diskuterade till exempel organiseringen av kurser, kartläggning inför inplacering, individuella studieplaner, samverkan med svenska som andraspråk och man arbetade med lokala kursplaner. Samverkan med socialtjänst och arbetsförmedling blev också föremål för nya diskussioner. Även bilden av förstärkning och nystart i engagemang i dessa frågor om sfi-verksamheten i de fyra kommunerna bekräftas mer generellt genom sfi-rektorernas beskrivningar.

..men ändå en mindre succé...

Om alltså kursplanen i sig inte har lett till stora förändringar av praxis i kommunerna, så är detta inget skäl att betrakta reformen som misslyckad. Den nya kursplanen, med sin mer differentierade struktur, är positivt värderad både i de besökta kommunerna och i den riksomfattande enkäten. De lokala aktörer som har intervjuats – från lärare och rektorer till socialtjänst och arbetsförmedling – är alla i huvudsak glada för förändringen.⁵² Särskilt framhåller man betydelsen för de studerande. Uppdelningen på flera kurser ger en överblick och en psykologiskt lättare situation för den som har en lång väg att gå. Det är lättare att ”ta ett steg i taget.” För dem som inte klarar D-kursen (som ungefär motsvarar den tidigare sfi-nivån) är det av stor betydelse att kunna sluta sfi med betyg och bibehållen självkänsla, istället för att låsas in i ett utbildningssystem under många långa år och sedan sluta som en misslyckad avhoppare. Fler studerande får en chans att tala för sig i anställningsintervjuer etc.

⁵¹ Se t.ex. Marie Carlssons forskning, Integrationsverkets rapporter och Sfi-utredningen. En sammanställning av rapporter om sfi finns hos *Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk* <http://www1.lhs.se/sfi/>.

⁵² De intervjuade studerande hade ju ingen möjlighet att jämföra den nya kursplanen med den gamla.

Systemet med fler kurser underlättar planeringen, inte bara för studerande, utan för alla inblandade. Det inkluderar också externa intressenter som socialtjänst, arbetsförmedling och flyktingkontor, vilket i sin tur har inneburit att samverkan mellan sfi och dem har underlättats med den nya kursplanen.

Några mindre negativa effekter tas upp av ett fåtal intervjuade. En lärare påpekar sålunda att den ökade användningen av tester är tidsödande och därmed tar tid från själva undervisningen. Enstaka lärare och studerande påpekar också att det kan vara jobbigt att ofta byta studiegrupp, vilket i åtminstone några av fallen blivit vanligare i och med den nya kursplanen. Men de påpekar också att byten av studiegrupp samtidigt har positiva konsekvenser som att man tydligt ser att man går framåt i studierna. Också de intervjuade som pekat på mindre negativa konsekvenser anser att fördelarna med den nya kursplanen överväger.

...som dock bör följas i vissa avseenden

Kursplanen har sålunda hög legitimitet och det finns utan tvekan en strävan att arbeta och organisera sig i enlighet med det nya systemet ute i kommunerna, även om vi också i de besökta kommunerna kan se en betydande pragmatism och variation i tillämpningen. I vissa avseenden verkar denna variation vila på mer eller mindre godtycklig grund snarare än att utgöra en rationell anpassning till lokala förutsättningar.

Ett exempel på detta kan vara när kurs C tolkas som enbart en fortsättningskurs och alltså inte utgör en ingång i sfi eller när kommunerna faktiskt inte tillämpar idén om flera ingångar till sfi-studierna, utan låter alla studerande börja med samma sak. I de fyra kommunerna är det tydligt att *kurserna* har fått ett starkare genomslag än *studievägarna* i implementeringen. Ett skäl till detta kan vara att systemet med en kombination av både studievägar och kurser är ganska komplicerat med olika betydelser av studietakt och mer eller mindre avancerade mål. Kurs C har alltid samma mål men kan ges i olika tempo och från olika utgångspunkt – antingen som nybörjarkurs eller fortsättningskurs. Samtidigt kan man konstatera att trots att kursplanen är så differentierad och komplicerad – i syfte att understryka att olika studerande ska gå olika vägar – är det samtidigt inte *tillräckligt* differentierat för att uttrycka alla de olika individuella studievägar som de sfi-studerande i praktiken går. Det är naturligtvis inte heller möjligt. Detta kommer också till synes på det sättet att kommuner som Botkyrka med stor volym på verksamheten, gör studiegruppsorganisationen *mer* differentierad än kursplanesystemet i sig.

Systemet med studievägar riskerar dessutom att legitimera för tidig utgång ur systemet. Möjligen är Botkyrka och Jönköping exempel på detta, i och med att socialtjänsten där menar att C-betyg räcker för anställning och därför inte vill försörja studerande längre än så (dock med vissa individuella variationer). En försörjningslucka uppstår när människor inte är kvalificerade för a-kassa, inte får jobb, men heller inte får försörjning för ytterligare sfi-studier så att de kan höja sin kompetens och förbättra sina möjligheter på arbetsmarknaden. Det här är ett exempel på att man med ”sfi-trappans” tre studievägar kanske ger dubbla signaler när det gäller

utgången ur sfi. Visserligen skriver Skolverket tydligt fram i den information som följde med den nya kursplanen att även studerande som börjar på studieväg 1, ska kunna fortsätta till kurs D. Men samtidigt kan indelningen i tre studievägar uppfattas som en signal om att det *normala* för en studerande på studieväg 2 är att gå kurs B och C, punkt slut.

Utvärderingen visar sålunda vissa risker med den trappformade kombinationen av kurser och studievägar. Det är ett komplicerat system som inte är helt lätt att tolka och som dessutom riskerar bidra till att personer som kan och skulle gynnas av att gå hela vägen till D-kurs inte gör det. Ett sätt att motverka dessa problem och samtidigt behålla differentieringen i kursplanen är möjligen att behålla de fyra kurserna men ta bort de tre studievägarna. Nackdelen med detta är att man förlorar den pedagogiska funktion som de tre studievägarna har i och med att de så tydligt signalerar att ingång, utgång, studietakt och studiernas utformning i övrigt ska anpassas efter de individuella studerande. Sammantaget pekar utvärderingen inte mot en omedelbar justering av kursplanen i detta avseende, men de risker som identifierats bör följas noga under en tid varefter en översyn av kombinationen studievägar och kurser bör göras. På kort sikt kan det vara lämpligt med en statlig informationsinsats för att ytterligare förbättra tillämpningen av systemet.

Ett annat exempel på variation som inte är det slags anpassning till lokala förutsättningar som friutrymmet är avsett för, är användningen av svenska som andraspråk som komplement till sfi. I de besökta kommunerna finns exempel på att man använder ämnet just som komplement, antingen parallellt eller integrerat med sfi-undervisningen. Tilldelningen av timmar i svenska som andraspråk är dock i huvudsak schabloniserad efter studieväg och kurs och sålunda inte individuell. Det finns också tecken på att denna tilldelning påverkas av att studier i svenska som andraspråk till skillnad från sfi-studier berättigar till studiemedel från CSN. I ett par av fallkommunerna används svenska som andraspråk som något av en andra chans för studerande som inte har klarat sfi inom vad som anses vara rimlig tid. Istället får de studerande möjlighet att inom ramen för studier i svenska som andraspråk studera mot sfi-kursmål och också ges betyg i sfi-kurser. Också detta synes åtminstone delvis ha ekonomiska orsaker.

Detta lätta trixande och töjande i användningen av de bägge ämnena har förstås också sin grund i att kurserna i de olika ämnena är delvis överlappande. Svenska som andraspråk ska, enligt information som följde med den nya kursplanen för sfi, användas som komplement för studerande som är analfabeter eller så kortutbildade att de behöver extra läs- och skrivträning. Detta har inte överraskande uppfattats som att sfi i första hand är ”det muntliga” och svenska som andraspråk ”det skriftliga”. Samtidigt finns i kursplanen för sfi också mål som handlar om att läsa och skriva.⁵³ I grunden härrör otydligheten möjligen från systemet att ha tre olika ämnen i svenska: svenska, svenska som andraspråk och sfi – ett system som man där-

⁵³ Kurs A är en i huvudsak muntlig kurs, men ett mål har inslag av skriftlig förmåga, nämligen att *Eleven skall [...] kunna tolka och använda några skriftliga budskap*. Kurserna B-D ställer högre krav på skriftliga färdigheter.

för på sikt kanske bör se över. En svårighet i en förändring av detta ligger i att studierna finansieras olika. Här vill vi upprepa vad som framkommit i andra studier. De olika finansieringsformerna ställer till problem i samverkan kring de sfi-studerande och kan lägga hinder i vägen för en långsiktigt lyckosam utveckling för en del av de berörda.

Om genomströmning – jämförelse mellan tidigare och nuvarande kursplan

Inom den tidigare kursplanen fanns enbart en kurs och ett betyg. I den reformering som gjordes i och med nuvarande kursplan delades kursplanen upp i fyra olika kursplaner med ett betyg i respektive kurs A - D. Med denna skillnad mellan kursplanerna, och givet de intentioner som också skrevs in i den nuvarande kursplanens reformering av kurssystemet, är det inte självklart att genomströmning i dagens sfi-utbildning ska avse enbart betyg på D-nivån. Inom den nuvarande kursplanen skrevs inte endast in en möjlighet att börja studierna på olika studievägar och kurser, utan också en möjlighet att gå ut på olika nivåer. En anpassning skulle ske till den studerandes behov och förutsättningar. Andel utan betyg i den tidigare kursplanen kan sägas motsvara nuvarande kursplans andel studerande utan betyg samt andel studerande med betyg på lägre kurser än kurs D. Man skulle kunna säga att det idag handlar om genomströmning på olika nivåer.

Ingen skillnad totalt sett...

Det finns inte någon skillnad mellan tidigare och nuvarande kursplaner sett till andelen godkända på betygsnivå D. Intrycket av nästan identiskt samma andel godkända över de två kursplanerna under sex terminer, är slående. Då jämförelsen dessutom handlar om två olika tidsperioder bör rimligare fler faktorer än kursplaner kunna ha betydelse för dessa jämförelser. Att andelen godkända på motsvarande D-betygsnivå är så lika förefaller snarast förvånande.

...eller knappast för olika grupper studerande...

Analysen visar några mindre skillnader mellan olika undergrupper studerande jämfört mellan kursplanerna. Skillnaderna är dock mycket små. I den grupp studerande inom den tidigare kursplanen är det en något högre andel kortutbildade som har betyg. Det motsatta förhållandet är synligt för gruppen studerande inom nuvarande kursplan, där en något högre andel blir godkända inom gruppen med längre utbildningsbakgrund. I gruppen inom nuvarande kursplan är det också en något högre andel som avslutar sfi snabbare, inom loppet av en termin. Tydligast gäller detta gruppen med längst utbildningsbakgrund.

Dessa skillnader går att urskilja i denna jämförelse mellan studerande som började sfi våren 2003 och studerande som började sfi våren 1999. Dock är skillnaderna så små att det endast handlar om ett fåtal procentenheters skillnad mellan kursplanerna och någon möjlighet att verifiera den observerade skillnaden i andra grupper studerande inom nuvarande kursplan ges inte, därtill är tidsperspektivet för kort. En jämförelse mellan några olika årskullar studerande inom tidigare kursplan visar

dessutom en variation i andelen studerande med motsvarande betyg i kurs D i gruppen med längst utbildningsbakgrund⁵⁴. Sammantaget är det alltså svårt att uttala oss om några effekter av nuvarande kursplan. Däremot blir det intressant att se om den observerade skillnaden mellan de olika undergrupperna i denna mer begränsade jämförelse återkommer i senare års jämförelser. Då blir det möjligt att med större säkerhet uttala sig om möjliga effekter.

Det var inte många sfi-rektorer som menade att kursplanen skulle ha påverkat genomströmningen i sfi, varken totalt eller för gruppen kortutbildade. Däremot var en majoritet rektorer av uppfattningen att nuvarande kursplan har medfört en snabbare genomströmning av andelen högutbildade studerande. Det återstår att se om denna uppfattning är riktig. I dessa jämförelser som involverar endast två grupper studerande finns inte underlag att belägga ett sådant resultat, även om resultaten går i denna riktning.

Att skillnader i dessa jämförelser inte är mer markanta faller möjligtvis också tillbaka på förhållandet som konstaterades ovan, att nuvarande kursplan inte innebar något revolutionerande nytt i praktiken. Kursplanen blev många gånger en bekräftelse på hur man redan tidigare hade gjort inom sfi. Hade alla studerande de facto börjat på samma punkt och följt samma schema i tidigare kursplan kan man anta att skillnaden hade varit större.

...men en stor skillnad för studerandes självkänsla..

Om *likheten* mellan tidigare och nuvarande kursplan var slående i hur stor andel som blir godkända i sfi (betyg i kurs D), är *skillnaden* slående om man jämför gruppen utan betyg. Detta är naturligtvis inte en oväntad skillnad, då reformerandet av kursplanen just innebar fler kurser och fler betyg. Men där nästan två tredjedelar av studerande inom tidigare kursplan inte är godkända i sfi, och saknar betyg från utbildningen, är motsvarande andel utan betyg i nuvarande kursplaner halverad till en dryg tredjedel. Resterande grupp i nuvarande kursplan, som inte har betyg i kurs D, har istället betyg i kurs A, B och/eller C.

Många rektorer framhåller betydelsen av betyg på lägre kursnivåer för studerandes självkänsla. Det är stor skillnad mellan att avsluta en utbildning utan betyg och med betyg. I dessa jämförelser mellan tidigare och nuvarande kursplan är det framförallt reformerandet från ett betyg till flera betyg som i denna utredning framstår mycket tydligt som en positiv effekt av nuvarande kursplan.

Det finns rektorer som tar upp betyg i lägre kurser än kurs D som ett möjligt problem. Här pekar man framförallt på förhållandet till lokala arbetsförmedlingar som inte värderar lägre kursbetyg än kurs D. Kurs D ses som den möjliga ingången till arbetsmarknaden för dessa studerande. Det understryker det faktum som påpekats tidigare, nämligen att kursplanens effekter står i förhållande till många andra, och externa, faktorer, t.ex. villkor i den lokala arbetsmarknad eller möjligheter till samsyn/samverkan i dessa frågor inom kommunen. Samtidigt pekar det på att det finns

⁵⁴ www.skolverket.se, Sveriges officiella statistik, Utbildningsresultat – Tabell 8.5A,

behov av ytterligare samverkan/diskussion inom kommun om sfi, t.ex. gällande frågan vad betyg på lägre kursnivåer ”står för”. Som tidigare nämnts är tidsperspektivet kort i denna utvärdering. Därvidlag är det också rimligt att innebörden av betyg i lägre kurser än i kurs D ännu inte har blivit fullt tydlig för t.ex. arbetsförmedlare i kommun.

... även om förutsättningar till betyg i kurs D varierar med studieväg...

En slutsats om kursplanernas introduktion i kommunen är att kartläggning av studerande och inplacering av studerande på olika studievägar och kurser ser ut att ha fungerat väl. Detta ligger i linje med intryck från både sfi-rektorer och fallkommuner. Sätillvida är gruppen studerande som började år 2003 ”rimligt” fördelade på respektive tre studievägar om man tar i beaktande olika förhållanden i deras bakgrund. Självklart är förhållanden i studerandes bakgrund mycket mer komplicerade än vad som går att se i statistiken, men även så ser fördelningen studerande på olika studievägar rimlig ut.

Sett till studerandes olika entré till sfi skiljer det markant med avseende på deras ”karriär” i kurssystemet. Förutsättningarna att uppnå betyg i kurs D är mycket olika för studerande inom olika studievägar. Bara 8 procent av dem som börjar på sfi inom studieväg 1 och kurs A får betyg i kurs D på tre år. Skälen till detta kan vara flera. En möjlighet är att det uttrycker studerandes skilda studiemål och olika behov av sfi, en annan är att studievägarna legitimerar för tidig utgång (jmf ovan) och en tredje att sfi-undervisningen inte tillräckligt väl stödjer kortutbildade studerande, trots en mer differentierad kursplan. Kursplanen har inte varit i bruk under lång tid och det är svårt att uttala sig mer generellt om dess effekt i olika avseenden.

Hur ett kurssystem ska utformas på sikt, som *behåller* reformens *möjlighet till betyg i lägre kurser och fler utgångar* från sfi, och samtidigt tydligt *förstärker och underlättar* en studiekarriär inom sfi från kurs A till kurs D, framstår som kanske den viktigaste diskussionen att föra framöver.

Sfi-rektorers beskrivning av verksamheten och värdering av den nya kursplanen

INNEHÅLL

1 Bakgrund och syfte	3
Enkätundersökningen	3
Urval och svarsfrekvens	3
Enkätens frågor	3
Kommunernas beskrivning av sin sfi-verksamhet	4
Antal studerande	4
Anordnande av sfi	4
Inskrivning – kartläggning och studieplanering - av nya studerande	6
Vad är viktigt i bestämningen av de studerandes nivå, vad tar man hänsyn till? ..	7
Individuella studieplaner	9
Studiegrupper inom ordinarie studievägar och/eller kurser	11
Grupper med olika studieförmåga inom kurserna	11
Studiegrupper inom A- och B- kursen	12
Studiegrupper inom C-kursen	13
Studiegrupper inom D-kursen	13
Praktik	13
Kommuner utan obligatorisk praktik	14
Kommuner med obligatorisk praktik	15
Hur sker tilldelning av tid/timmar till utbildningen, eller sker tilldelning av tid? ..	16
Omfattning av kurs i timmar – beräknad tid och maxtid	18
Kommentarer om tid per kurs och/eller studieväg	19
En gräns för studier?	20
Vad händer normalt i kommunen – några hypotetiska studerandefall	22
Tilldelning av betygsdokument och intyg	25
Studerandechanser att uppnå Godkänt i D-kursen	28
Värdering av kursplanernas effekter	29
Vad betyder betyg på lägre nivåer än D – kommunernas syn	32
Positivt – negativt med kursplanerna	34

Bakgrund och syfte

I regleringsbrev 2006 uppdras Skolverket av regeringen att utvärdera gällande kursplaner för utbildning av svenska för invandrare (sfi). Uppdraget lyder:

”Skolverket skall utvärdera hur kommunerna tillämpar de kursplaner för svenskundervisning för invandrare som gäller sedan den 1 januari 2003. Redovisningen skall innehålla uppgifter om hur kursplanerna påverkar utbildningens organisation och uppläggning. Vidare skall verket undersöka hur genomströmning och fullföljandegrad har påverkats av de nya kursplanerna. Uppdraget skall redovisas senast den 1 oktober 2006.”

Föreliggande rapport redovisar resultat från en enkätundersökning som genomförts för uppdragets räkning, i huvudsak riktat mot frågan om tillämpning. I utredningen ingår andra delar som empiriskt underlag. Dessa redovisas i likhet med denna rapport separat och biläggs utredningen.

Redovisningen av resultaten i denna rapport är företrädesvis av deskriptiv karaktär. En utgångspunkt har varit att beskriva den variation som kan tänkas finnas i hur kommuner tillämpar kursplanerna, bl.a. med hänsyn tagen till kommunernas antal sfi-studerande. Då enkäten vänder sig till ett begränsat antal respondenter, nämligen 290 kommuner, har valts att inkludera några helt öppna frågor. Där har respondenterna fått rum att fritt kommentera och förklara olika förhållanden gällande kommunernas hanterande av sfi-utbildning. Citat från kommentarer och svar på öppna frågor kompletterar redovisningen.

Enkätundersökningen

Urval och svarsfrekvens

Enkätundersökningen riktade sig till den kommunala nivåns ansvar för anordnande av sfi. En enkät administrerad på webben skickades ut till samtliga kommuner (n=290) ställd, via registrator, till kommunens sfi-rektor. Kommuner som inte själva anordnade sfi ombads besvara mejlet med uppgift om detta förhållande. Totalt 36 kommuner har uppgett att de inte själva anordnar sfi och att grannkommun, eller ibland kommunalförbund, istället anordnar sfi. Oftast handlar det om kommuner med ett mycket litet antal sfi-studerande. Av resterande 254 kommuner har svar inkommit från totalt 222 kommuner, motsvarande ca 87 procent svar.

Enkätens frågor

Flertalet frågor i enkäten var av beskrivande slag och gällde vad man erbjuder och hur man organiserar sfi-utbildning i kommunen. Till exempel kunde det gälla

vem/vilka som anordnar studievägar/kurser i kommunen, antal studerande, olika studieinriktningar och grupper inom respektive kurs/studieväg, tillvägagångssätt vid kartläggning och inskrivning av nya studerande eller om man tillämpar individuella studieplaner och om kurserna inrymmer praktik. Frågor ställdes också om kursernas och studievägarnas omfattning uttryckt i timmar, om kommunen tillämpade någon fastställd gräns för studierna, och hur man förfar vad gäller betyg och intyg. Enkäten innehöll frågor som avsågs spegla praxis i kommunen vad gällde övergång mellan olika studievägar/kurser för olika studerandesituationer. Några frågor av mer värderande slag ställdes gällande hur man bedömde effekten av att bedriva verksamhet i enlighet med de nya kursplanerna och chanserna för olika studerandegrupper att uppnå godkänt betyg i D-kursen.

Kommunernas beskrivning av sin sfi-verksamhet

Antal studerande

Sfi är en liten verksamhet i många kommuner, men ett mindre antal kommuner har ett stort antal sfi-studerande. I undersökningen ingår t.ex. 14 kommuner med 10 eller färre studerande men det finns också tre kommuner med fler än 1000 studerande. Som mest redovisar en kommun 5203 studerande. Sju av 10 kommuner har hundra eller färre studerande och en knapp femtedel av kommunerna har 20 eller färre studerande i denna utbildningsform.

Tabell 1. Antal kommuner med olika antal studerande (4 grupper)

	Antal kommuner	Procent
1 - 20	41	18,5
21 - 50	62	27,9
51 - 100	53	23,9
101 -	46	20,7
Antal kommuner totalt	202	91,0
Ej svar	20	9,0

Anordnande av sfi

Sfi-utbildning anordnas i kommunen företrädesvis av komvux, det gäller studievägar och i ännu något högre utsträckning kurser. Ett mindre antal kommuner väljer istället att lägga ut sfi-utbildningen på entreprenad till utbildningsföretag och än

ovanligare är det att vända sig till folkhögskola eller studieförbund. Detta gäller både studievägar och kurser. (Se tabell 2 och tabell 3).

Tabell 2. Andel kommuner som ej erbjuder samt anordnar sfi enligt olika alternativ

	Erbjuds ej	KomVux	Utbildnings- företag	Folkhög- skola	Studie- förbund	Annat
	%	%	%	%	%	%
Studieväg 1	9,0	83,3	6,2	1,4	1,9	2,9
Studieväg 2	8,1	84,8	7,1	1,0	1,4	2,9
Studieväg 3	8,6	83,8	7,1	1,0	1,4	2,9

Tabell 3. Andel kommuner som ej erbjuder samt anordnar sfi enligt olika alternativ

	Erbjuds ej	KomVux	Utbildnings- företag	Folkhög- skola	Studie- förbund	Annat
	%	%	%	%	%	%
Kurs A	5,2	88,6	6,2	2,4	2,9	1,9
Kurs B	2,4	91,4	7,6	2,4	2,9	2,4
Kurs C	2,9	90,5	7,6	2,4	1,9	2,4
Kurs D	3,3	90,0	7,1	2,9	1,9	2,4

Att det är färre kommuner som vänder sig till utbildningsföretag för att anordna sfi behöver inte nödvändigtvis betyda att det också är ett litet antal studerande. Tvärtom, när man ser till antal studerande för kommuner som anlitar utbildningsföretag för undervisningen är det oftast kommuner med ett större antal studerande. Här

återfinns bl.a. de tre kommuner som har fler än 1000 studerande. Samtidigt är det för större enheter vanligt att för samma kurs ange flera anordnare, t.ex. komvux och utbildningsföretag. Hur många, eller hur stor andel studerande som läser inom utbildningsföretag kan vi därför inte urskilja i undersökningen, då det inte finns uppgift på antal studerande per anordnare, utan endast per kommun och kurs.

Jämför man mellan uppgifterna om studievägar och kurser, är det något fler kommuner som inte anordnar studievägar. Det är också så att de kommuner som uppger att de inte alls anordnar studievägar ändå uppger sig anordna kurserna. I de flesta fall handlar det då om kommuner med ett litet antal studerande, där en rimlig tolkning är att man inte har utrymme att erbjuda exempelvis B-kursen i både studieväg 1 och 2.

Inskrivning – kartläggning och studieplanering - av nya studerande

Vilka ”metoder” tillämpar kommunerna när det gäller att ta emot de nya sfi-studerande? Hur går man tillväga för att avgöra på vilken studieväg och kurs de nya studerande ska börja sina studier?

Nästan samtliga kommuner som har besvarat enkäten uppger att de tillämpar individuella samtal med de studerande. Av de tre kommuner som inte samtalar med varje studerande tillhör två gruppen kommuner med störst elevantal.

Tabell 4. Andel kommuner (4 grupper) som tillämpar en eller flera metoder för inskrivning av nya studeranden

<i>Antal studerande</i>	<i>0-20</i>	<i>21-50</i>	<i>51-100</i>	<i>101 -</i>	<i>Totalt</i>
	%	%	%	%	%
<i>Metod</i>					
Språktest	17,1	25,8	35,8	54,3	33,2
Individuellt samtal	97,6	100,0	100,0	95,7	98,5
Material (Skolverket)	12,2	12,9	11,3	19,6	13,9
Annat alternativ	19,5	21,0	34,0	37,0	27,7

En tredjedel av kommunerna använder ett språktest, men det varierar också beroende på antal studerande. Det är en vanligare metod i större sfi-enheter och förekommer i lägre utsträckning i kommuner med litet antal studerande. Att använda Skolverkets material, exempel på inskrivningsmaterial och checklistor för självbedömning, är inte en utbredd praktik i kommuner.

Relativt många kommuner i undersökningen uppger också själva andra alternativ för hur inskrivningen går till. Det handlar ofta om att man använder sig av eget material, eller kanske ett material framtaget i samverkan med andra parter i kommunen, t.ex. af, flyktingmottagning eller liknande. (Se tabell 4). I kommentarer till frågan om inskrivning är det relativt vanligt att nämna någon typ av introduktionskurs för samtliga nya studerande, en kurs där man samtidigt kan pröva deras kunskapsnivå.

Variationen är stor hur man gör med inskrivningen i kommunerna och många är ambitiösa. Inte sällan beskrivs det som en flerstegsprocedure med flera parter involverade. Intressant att notera är att endast några få kommuner beskriver att man tar med den studerandes egen syn på sina studier i bedömningen.

Några kommentarer ur enkäten får illustrera floran av hur kommuner handhar inskrivning:

”Eleverna placeras inte i någon bestämd studieväg när de börjar studera. Det går inte att göra på en liten skola. Tiden får utvisa förmåga, takt ... beroende på bl.a ålder, kultur, modersmål... Alla jobbar mer eller mindre individuellt”

”Eleverna tas emot av mycket rutinerad personal som hållit på med intetning i 30 år så matchningen mot vilken klass eleven ska gå i fungerar utmärkt. Ständig dialog med lärarna”

”För de som kommer nya och saknar formella papper och som påstår sig ha kunskaper på någon av de olika studievägsnivåerna genomför vi ett språktest - SFI-prov. Efter detta fastställer vi den individuella studieplanen vid ett individuellt samtal”

”Ibland språktest men oftast endast samtal, pga. att de flesta går några veckor i introduktionsklass före start i en vanlig grupp”

”Intervju av eleven tillsammans med studievägledare, arbetsförmedling och ansvarig från skolan. Eleven placeras sedan i en "nybörjargrupp" där undervisande lärare efter några veckors bedömning placerar ut eleven i en grupp”

”Kontinuerlig samverkan med integrationsavd. och AME”

”Nivåtest görs med de elever som redan har viss kunskap i svenska språket. Övriga placeras utifrån intervju och introduktionskurs i den grupp som vi anser att de tillhör”

”Studerande med mer än 6-7 års skolbakgrund påbörjar sfi studierna i en introduktion på 10 veckor. Introduktionen innehåller språkundervisning (kurs B), information om studievägar och arbetsmarknaden. Detta för att den studerande ska kunna välja mellan yrkesinriktade sfi-studier och teoretiska”

Vad är viktigt i bestämningen av de studerandes nivå, vad tar man hänsyn till?

Inte oväntat är det många kommuner som ser kunskaper i det svenska språket som *mycket* viktigt. Att detta inte automatiskt har att göra med tid i Sverige är också synligt i att väsentligt färre kommuner värderar detta förhållande som viktigt vid be-

stämning av studerandenivån. I tillägg till svenska språket är det istället många kommuner som ser den allmänna utbildningsbakgrunden, läs- och skrivförmåga, som mycket viktigt, och kommuner med större antal studerande ser detta i högre utsträckning som viktigt. Det är också främst dessa kommuner med större antal studerande som i högre utsträckning betonar att det är viktigt att känna till den studerandes yrkesbakgrund, och i än högre grad den allmänna hälsan. (Se tabell 5)

När det gäller yrkesbakgrund kan det ha att göra med att större enheter i högre grad, som vi ska se i längre fram i rapporten, erbjuder olika inriktning på sfi-studierna, också yrkesinriktningar.

Tabell 5. Andel rektorer i kommungrupp som anser respektive alternativ som mycket viktigt vid bestämning av studerandenivå

Antal studerande	0-20	21-50	51-100	101 -	Totalt
	%	%	%	%	%
Andel 'mycket viktigt'					
Svenska språket	73,2	77,4	83,0	73,9	77,2
Utbildningsnivå, läs-och skrivförmåga	61,0	69,4	92,5	91,3	78,7
Kunnig i andra språk	4,9	12,9	11,3	8,7	9,9
Tid i Sverige	17,1	6,5	9,4	13,0	10,9
Egna studiemål	46,3	53,2	45,3	54,3	50,0
Yrkesbakgrund	9,8	8,1	7,5	15,2	9,9
Hälsa (fysisk och psykisk)	31,7	33,9	34,0	45,7	36,1
Allmän livssituation(familj, förskoleplats m.m)	22,0	22,6	15,1	26,1	21,3

Att vara allmänt språkkunnig är det inte många kommuner som betonar som mycket viktigt. Flera kommuner lägger däremot till modersmålets betydelse i listan över vilka förhållanden som spelar roll, och ”på vilket avstånd” detta språk, kultur, befinner sig i förhållande till svenskan.

”Förstaspråkets "avstånd" från svenska. Texten thailändska blir oftast en studieväg 2-elev hos oss”.

”Geografisk hemvist som innebär olika alfabet och kulturella skillnader vilka kan spela in i språkinläringen”.

”Hemspråkets alfabet, uttal och prosodi”

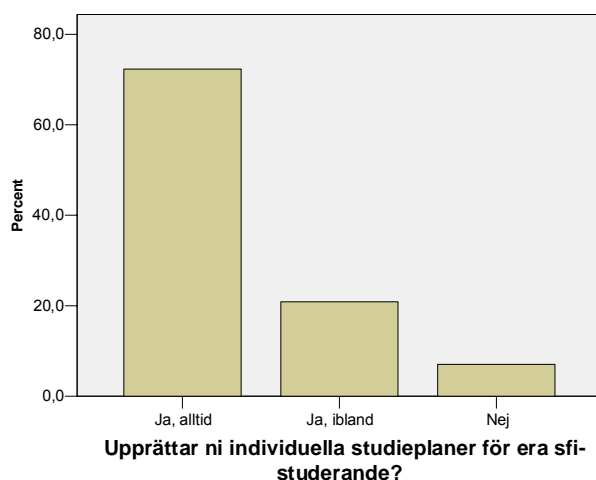
Även andra hänsyn tas upp i kommentarerna. Till exempel nämns vikten av att snabbt komma in i studierna och betydelsen av studiegruppens sammansättning.

”Kommunen är så liten. Allmänna kommunikationer finns kanske bara en gång per dag in till studieorten. Komvux har mycket begränsade resurser för SFI. Vi får ofta mixa studieväg och kurs - ha flera olika nivåer i samma grupp. Det är mer angeläget att en person får börja med SFI snarast möjligt än att den placeras i "precis rätt grupp".

”Studiegruppens sammansättning -väntetid, att den studerande får komma igång så fort som möjligt -kontinuerlig antagning”

Individuella studieplaner

Tre av fyra kommuner upprättar alltid individuella studieplaner och en femtedel gör det ibland. Endast 7 procent av kommuner säger att de inte alls använder sig av dessa planer. (Se figur 1)

Figur 1. Individuella studieplaner

De kommuner som upprättade individuella studieplaner ombads kommentera planerna, t.ex. för vilka studerande som dessa upprättas, för alla eller för särskilda grupper eller individer. De ombads också beskriva innehåll och fokus i studieplanerna. I nästan samtliga kommuner handlar det om alla studerande, där utgångspunkten är den enskilde studerande. Ofta ses planen i relation till målen med utbildningen, men också ibland efter utbildningen. En skillnad som framträder i materialet är mellan kort- och långsiktiga planer, men för övrigt är variationen stor i vad man definierar som en studieplan för individen. Så här säger några kommuner:

”Alla våra elever omfattas av detta. A. Steg och kurs B. Skolår i hemlandet C. Skolspråk och modersmål D. Erfarenheter av att lära sig nya språk på annats ätt E. Yrkeserfarenheter F. Social situation G. Motivation E. Målsättning med studierna F. Arbetsmaterial. Detta material uppdateras kontinuerligt”

”Alla sfi-elever har ett första samtal med syv, då görs planering av sfi-studier beroende av hur mycket svenska de läst tidigare. Några börjar från grunden andra börjar på den nivå de befinner sig. Planering för längre tid görs också då detta är aktuellt. Ibland görs det test för att nivå placera. Hinder eller hälsotillstånd finns också med i planeringen. Syfte med studierna och hur framtiden kan se ut finns också med”

”Eleven gör en plan tillsammans med sin lärare och i förekommande fall med AF/Soc. I slutet av sfi-kursen kommer studievägledaren in med information och vägledning inför vidare studier eller yrkesliv.”

”Framtidsmål, delmål, reviderat mål. Vilket land man ursprungligen kommer ifrån. Vilket modersmål och andra språkkunskaper man har med sig. Vilken lärostil som passar deltagaren bäst. Vilken utbildningsbakgrund och arbetslivserfarenhet den studerande har. Önskemål om praktik. Familjförhållanden.”

”För de flesta gör vi kontinuerligt kortsiktig planering. För de som redan har ett yrke försöker vi göra en mera långsiktig planering tillsammans med AF och/eller socialkontoret. Validering av betyg görs i förekommande fall.”

”Högutbildade får en långsiktig planering. Mycket lågutbildade måste vi planera kortsiktigt. Planerna innehåller: mål, tid, nationella prov och övrig aktivitet.”

”Individens mål med studierna är utgångspunkten i den individuella studieplanen ex om målet är svetsare kombineras sfi-studierna med praktik alternativt orienteringskurs som förbereder för svetskursen etc. Om målet är fortsatta högskolestudier kombineras sfi-studierna med orienteringskurs Omvärldskunskap, studieteknik etc. I den individuella planen noteras också beräknad tid för resp. kurs t.ex. start i SFI 3 kurs C beräknas ta 2 mån därefter vidare till kurs D. De individuella planerna revideras kontinuerligt.”

”Individuella studieplaner till alla studerande som omfattar allt från studieväg inom sfi / kurser inom sfi/ omfattning och typ av praktik/ meritportfölj/ samt lärande i samhällsliv/ och eller lärande i arbetsliv som introduktion för dem som behöver det. EU-medborgare har studieplan med fokus på sfi.”

”Kontinuerlig individuell planering, där den studerandes inflytande ökar efter tiden. Den studerande får ta del av de målsättningarna som finns på varje kurs, och tydliggörs där de inte har uppnått målen/det som de har uppnått. Kontinuerlig diskussion av strategier för att uppnå målen.”

”Långsiktiga mål som vidare studier, yrkeskurser, yrkesarbete + kortsiktiga mål som mål för första kursen osv. Alla nya SFI-elever träffar vår samordnare med tolk, en eller flera gånger, för att göra en studieplan, som delges läraren.”

”Planering av enskilda kurser, beräknad tidsåtgång, den studerandes mål med studierna mm”

Studiegrupper inom ordinarie studievägar och/eller kurser

Tre av 10 kommuner organiserar olika studiegrupper inom ordinarie vägar/kurser. Föga förvånande är detta mycket tydligt relaterat till vilket antal studerande kommunen har. Sju av 10 kommuner i kategorin med störst antal studerande, organiserar studier för olika studiegrupper. En av 10 kommuner i gruppen med 20 eller färre studerande anger att man har särskilda studiegrupper. Som exempel i frågans formulering uppgavs olika yrkesspår, särskilda grupper för hörselskadade, eller invandrare med olika trauman i sin bakgrund.

Av kommuner med särskilda studiegrupper är det sex av tio (ca 63 procent) som har en eller två olika grupper. I undersökningsgruppen är det tio kommuner totalt som uppger minst fem olika inriktningar, och alla har ett stort antal studerande.

Kommunerna uppger ett varierande slag av studiegrupper, t.ex. alfabetiseringsgrupper, datainriktning, olika yrkesinriktningar (t.ex. sfi för företagare eller köksbiträdeskurs med yrkes-sfi), akademikerspår, (allmänt eller specialiserat, t.ex. akademiker inom vården), olika traumagrupper, andra handikappgrupper, eller studieförmer, t.ex. grupper som läser på distans eller grupper som läser ihop med grundläggande vuxenutbildning.

Inriktningar som uppges finns representerade i alla kurser A - D. Dock är det vanligare att uppge kurs C (n=100) som giltig för den speciella inriktningen och därefter vanligast med kurs B eller kurs D (n=75). Minst vanligt är det med en inriktning redan i A-kursen, men det uppger ändå 57 kommuner. Det varierar också mycket hur många studerande som omfattas av de angivna studieinriktningarna. I genomsnitt handlar det om mellan 10 – 20 studerande per inriktning/studiegrupp, men det varierar mellan att gälla hundratals studerande ner till någon enstaka individ. I något fall anges ett par tusen studerande för en särskild inriktning, men då handlade det om en särskild satsning i en storstadsregion med fler kommuner involverade.

Grupper med olika studieförmåga inom kurserna

En annan sorts gruppering inom kurserna kan handla om nivågruppering, utifrån studiekapacitet och studietakt. Det förekommer nivågruppering inom alla kurser, men jämförelsevis fler kommuner anger detta för B och C-kursen. (Se tabell 6)

Det finns en mycket tydlig samvariation, som väntat, med antal studerande. Större enheter tillämpar nivågruppering inom respektive kurs i mycket högre utsträckning. Som exempel kan nämnas att motsvarande andel som tillämpar nivågruppering för kurs B och C i gruppen kommuner med 100 eller fler studerande uppgår till 84 procent, jämfört med totala antalet kommuners genomsnitt på 58 respektive 53 procent (se tabell 6).

Tabell 6. Andel kommuner som organiserar undervisning i grupper avseende olika studieförmåga (alternativ 'ja' i tabellen) eller för alla i samma grupp.

<i>Kurs</i>	A	B	C	D
	%	%	%	%
Ja	47,2	57,8	53,3	37,7
Nej, alla studerar inom samma grupp	41,7	38,2	44,2	56,3
Ej aktuellt (kursen ges ej)	9,0	1,5	0,5	3,0
Osäker, vet ej	2,0	2,5	2,0	3,0

För A-kurser som anges vara nivågrupperade är den vanligaste indelningen mellan analfabeter och andra. För motsvarande gruppindelning inom B-kursen uppges av kommunerna t.ex. att man skiljer mellan studerande som har arbete – respektive fortsatta studier som mål för sina studier på sfi. Det finns kommuner som delar upp alla kurser, t.ex. kurs C i studieväg 3 och kurs C i studieväg 2, i en snabb och långsam grupp. Även det motsatta kommenteras, nämligen att man slår ihop t.ex. studieväg 2 kurs C med studieväg 3 kurs C. Självklart har detta att göra med vilket studerandeunderlag man har i kommunen, om man har möjlighet att dela in i grupper, alternativt, om man är tvungen att slå ihop studerandegrupper.

Så här beskrivs olika kursers grupper av några kommuner:

Studiegrupper inom A- och B- kursen

”Analfabeter eller personer med mycket dålig läsförmåga får ingå i en egen grupp vissa veckotimmar”
”En lärare arbetar med olika språknivåer under samma schematid (i kurs A)”
”Ja, i den mån att läraren arbetar individuellt med de studerande som behöver det, t ex läs och skrivsvårigheter, de som är analfabeter etc.”
”Denna grupp är mycket stor och de studerande inom denna grupp är mycket olika när det gäller förutsättningar och behov varför olika kurser har olika profil, t ex de som behöver extra mycket skriv- och lästräning.”
”Just nu finns det 7 olika B-grupper olika långt komna eller med olika start. Tre B-grupper kommer från A-kurser.”

Studiegrupper inom C-kursen

”Finns de som gått B och så de som har hög utbildningsnivå och som startar på C, vilket innebär att undervisningen måste anpassa efter de olika gruppernas behov.”

”2C har olika nivåer; början, mitten slutet - beroende på tidigare studier och studievana.”

”Vi har kurser med snabb och långsam studietakt. Vi har olika kurser för de låg- och högutbildade.”

”Vi är för små för att kunna göra på annat vis /dvs. någon uppdelning, min kommentar/

”Vi finns i samma klassrum och vid samma tid men sysslar med olika saker efter elevens behov och förmåga”

”Yrkesinriktade studier eller teoretiskt inriktade studier.”

Studiegrupper inom D-kursen

”de som kommer från studieväg 2 får en mera konkret undervisning än de som kommer från studieväg 3 som klarar en mera teoretisk och abstrakt undervisning och kan arbeta mera självständigt.”

”För närvarande har vi en "långsam" grupp på D-nivå.”

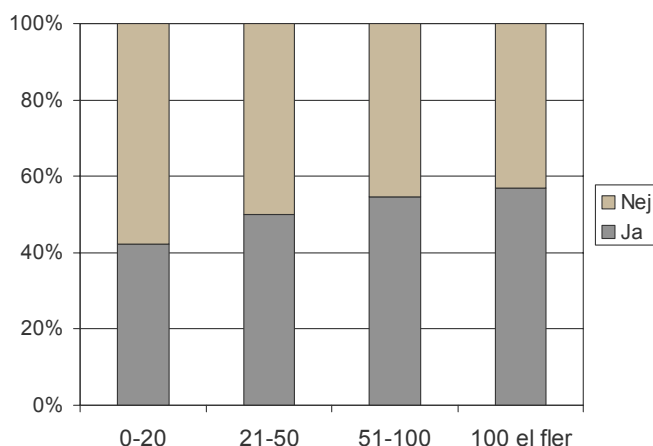
”Det händer att elever börjar deltidsjobba och därför kommer sporadiskt till skolan. En modifierad distansstudieväg har vi försökt oss på i enskilda fall, men vi behöver utveckla det hela mer”

”Två D-grupper har gått studieväg 2 och läser långsammare än övriga D-grupper. SFI akademiker och SFI UD (halvdistans) läser mycket individuellt. Dessutom finns några "vanliga" D-grupper på studieväg 3.”

”Vi har en integrerad C och D kurs”

Praktik

På frågan om det ingår obligatorisk praktik för de studerande inom sfi-utbildningen är det lika vanligt att erbjuda som att inte erbjuda praktik inom ramen för utbildningen. Jämför vi kommuner med olika antal studerande, är obligatoriskt praktikinslag något vanligare för stora enheter, (ca 58 procent) och mindre vanligt för små enheter (ca 39 procent). (Se figur 2) Frågan begränsades gälla ”aktiviteter utanför skolan men inom kursens ram”.

Figur 2. Andel kommuner som erbjuder eller inte erbjuder praktik inom ramen för utbildningen.

Kommuner utan obligatorisk praktik

Hur kommenterar kommuner som inte har obligatorisk praktik inom utbildningen detta förhållande? Många kommuner nämner brist på resurser och/eller brist på praktikplatser. Men i bilden ingår också att det inte finns behov av praktik inom utbildningen, t.ex. att man företrädesvis har arbetskraftsinvandring, och/eller att man har studerande som yrkesarbetar redan. Andra hänvisar till att det inte finns något beslut om obligatorisk praktik, och/eller att andra parter i kommunen, t.ex. arbetsförmedlingen, ansvarar för praktiken. Det nämns också en skillnad mellan olika kategorier studerande, t.ex. att de som har försörjningsstöd, socialbidrag, har praktik. Här ett axplock av kommentarer:

”Begränsat antal praktikplatser”

”Behov finns ej! Är integrerade i samhället (invandrare). Många är gifta med svenskar. De flesta har fått jobb och har ordnade förhållande.”

”De som har försörjningsstöd får sin praktik ordnad av flyktingsamordnaren/soc.sekr. De som klarar sig själva ekonomiskt tvingar vi inte till praktik.”

”Behovet av praktikplatser är stort i förhållande till utbudet. Kommunen och skolan/förskolan är mycket dåliga på att erbjuda språkpraktikplatser.”

”Eftersom vi är en liten kommun med svårigheter att få ut eleverna i praktik har vi lagt detta på Socialförvaltningen. De har lyckats få ut fyra romer på praktik vissa dagar i veckan”.

”De som har försörjningsstöd har obligatorisk praktik. I övrigt är det en organisatorisk fråga som inte är löst ännu.”

”Arbetsförmedlingen ordnar praktiken i de flesta fallen.”

”Då det enbart är invandrare som studerar hos oss har vi inget krav på praktik. En del elever har dock själva skaffat praktikplats”

”Finns inget beslut om obligatorisk praktik. Arbetsförmedlingen har ordnat praktikplats vid behov.”

”Ingår ej i det uppdrag kommunen gett verksamheten.”

”Kommunen har ingen organisation för sådan praktikhantering. Praktiken upphörde i och med att kommunen inte längre har några flyktingar”

”Personer som lyfter socialbidrag erbjuds alltid praktik. Socialförvaltningen har en person anställd på deltid för att anordna praktik. Ibland hjälper den personen även till med praktikplatser även för andra elever. Vi har inte lyckats få tillstånd ett samarbete med arbetsförmedlingen när det gäller praktikanskaffning för de elever som är inskrivna där. Skolan förfogar inte själv över de extra resurser som behövs för att hjälpa till med att ta fram egna praktikplatser. För de elever som ges möjlighet att genomföra praktik, erbjuden sådan eller framtagna på egen hand, gör skolan allt för att det ska fungera med studierna.”

”Lärarna har inget uppdrag från skolläroverket och heller ingen tid utlagd för att ordna praktik. Det finns ingen annan anställd som har detta uppdrag heller, vet inte varför.”

”Vore önskvärt att kunna erbjuda obligatorisk praktik men företag/arbetsplatser som tar emot praktikanter finns ej i tillräcklig omfattning, tyvärr. Vi har ett antal ute på praktik, övriga kombinerar sfi-studierna med olika praktiska orienteringskurser som vi själva anordnar i samarbete med gymnasieskolan i kommunen. Vi har lagt schemat så att två hela dagar kan nyttjas för praktik alternativt orienteringskurser där vi inte lyckats med praktik”.

Kommuner med obligatorisk praktik

Hur värderas, positivt – negativt praktiken av de kommuner som har detta som obligatoriskt inslag i utbildningen? Flertalet kommuner är mycket positiva, och pekar på relationen till arbete och vikten av förankring i samhället, utanför skolan, för individen. Några tar upp problemet att hitta praktikplatser och att det är tidskrävande för sfi-lärarna/personalen.

”Betyder oerhört mycket. Våra studerande har praktik en dag/vecka. I många fall har det lett till fortsatt arbete.”

”Det är allt ifrån studiebesök, branschorientering, till språkpraktik på företag. En viktig inkörsport till arbetslivet.”

”Det positiva är att de studerande får möjlighet att tala svenska i en "naturlig" miljö samt att de kan knyta egna kontakter med andra människor och arbetsplatser”

”Arbetslivsorientering, arbetsplatskultur, träning i språket i en verklig miljö, yrkessvenska, kontakter, dokumentation av handledaren och ev. referenser”

”Den är viktig både ur språk- och individuell samt samhällelig synvinkel”

”Den obligatoriska praktiken omfattar studiebesök och omvärldsorientering. Den individuella praktiken är viktig, men den är frivillig. Många har praktik och flera har även arbete.”

”Deltagarna lär sig språkbruk och terminologi inom det yrkesområde som dom praktiserar i och det är ett bra komplement till SFI-undervisningen.”

”Eleven får se hur svenskt arbetsliv ser ut, tider, koder etc. språket i verkligheten, tyvärr är inte praktiken alltid språkmässigt bra”

”Den är mycket viktig för att utveckla individen och för dennes mål att nå en sysselsättning och utkomst. På det sättet kan eleven själv utveckla en förståelse för dom olika komponenterna i en lärande process, studier praktik möten mellan individer kontakter och nätverksbyggande t ex”

”Mycket tidskrävande att ordna för personalen på SFI, svårt få hjälp från af, positivt för eleven, leder ibland till arbete”

”Vi har kurser på B/C-nivåer där praktik ingår i tre veckors -intervaller under ett helt år. Vi har kursdeltagare ungefär 100-150 st. som erbjuds praktik på den andra halvan av dagen som inte svenskundervisning pågår under 3, 6 eller 9 månader i sträck. Praktik kan ingå på alla nivåer och har en stor betydelse för sfi-undervisningen”.

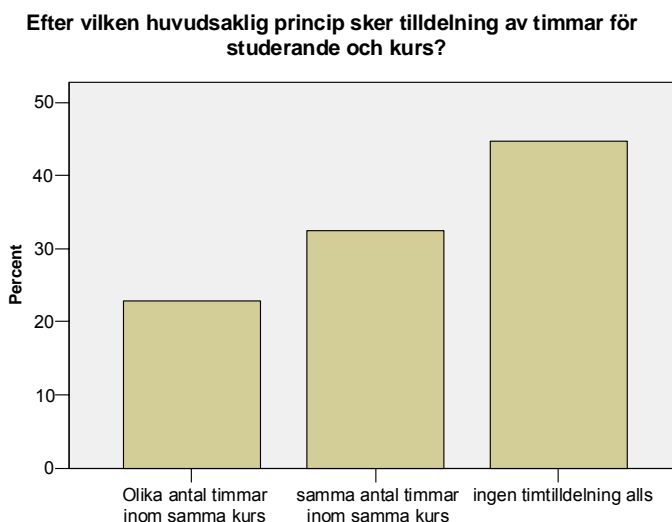
”Positivt att få uttalsträning samt viss social träning i att gå till arbetet mm. Negativt kan vara att de studerande ibland känner sig "tvingade" till praktik”

”Positivt på flera plan, dels i språkutveckling, dels som ett integrationselement och en möjlig ingång till framtida arbete”.

”Praktik betyder mycket för SFI-undervisningen. Det är stora svårigheter att anskaffa praktikplatser till våra SFI-elever. Detta på grund av att det finns många andra utbildningar som har behov av praktikplatser.”

Hur sker tilldelning av tid/timmar till utbildningen, eller sker tilldelning av tid?

Bilden är varierad hur kommunerna ser på timmar/tid i relation till kurserna inom sfi och vad som gäller. Samtliga tre angivna huvudprinciper för tilldelning av tid till sfi-studier till studerande finns representerade, men vanligast är att uppge att man just inte använder någon tilldelning av tid för studierna, utan att ”varje elev ges den tid som behövs” som frågans alternativ löd (i figuren ’ingen timtilldelning alls’). (Se figur 3)

Figur 3. Huvudsaklig princip för tilldelning av timmar/tid per studerande och kurs.

Hur kommenterar kommuner principen att ge den tid som behövs, oavsett hur många timmar som krävs? I huvudsak ses det som rimligt att ge varje studerande tid efter behov, även om det också betyder en stor variation i timförbrukning. Samtidigt tas upp att man rekommenderar den studerande att avsluta sina studier, och det finns också kommuner som avbryter studierna. Många nämner kriteriet att göra framsteg i studierna som en förutsättning att få fortsätta.

”Antalet tim styr av elevernas individuella behov. Deltagarens individuella val och behov styr verksamheten. Många studerande praktiserar och eller arbetar parallellt med studierna varför vuxenutbildningen utgår från att alla ska ges rimlig chans att klara av sina studier samt andra privata ärenden.”

”De elever som är inskrivna får delta i undervisningen så länge de önskar eller tills de är färdiga med utbildningen”.

”De flesta har fått så mycket tid de behöver, om lärarna bedömer att den studerande utvecklas och klarar kursen. Några enstaka har vi skrivit ut från en kurs eller att de avslutat en kurs och inte anses klara nästa.”

”Vi försöker att utifrån kommunens förutsättningar ge varje studerande så mycket tid, som behövs. Skolans mål är alltid att en studerande ska nå D-nivå men det visar sig ju under utbildningens gång, att det är omöjligt för en del. Kommunens struktur med många arbetstillfällen i tillverkningssektorn gör det möjligt för många studerande att få arbete utan att de nått D-nivå inom SFI.”

”När vi inte ser att några framsteg längre görs rekommenderar vi studieuppehåll. Ibland handlar det ju om tillfällig stagnation, ibland är "taket nått".

Vad säger kommuner som tillämpar principen av en individuell bedömning? Argument som förs fram liknar i hög grad de som redovisades ovan, av kommuner som inte tillämpar tilldelning av tid (jmf ovan). Skillnaden ligger närmast i att kommunen som ansluter sig till den individuella bedömningens princip gör denna bedömning vid entrén in i studierna, och inte, som i den tidigare gruppen, en bedömning undervägs.

”Vid inskrivningen görs ett test och en kartläggning då beslut fattas om vilken kurs och vilken studieväg individen ska gå. Riktlinjer finns för hur många timmar kursen är för olika kategorier men en individuell bedömning görs alltid.”

”Ramar är satta för studier inom en studieväg eller kurs. Den studerandes studiegång följs kontinuerligt upp och anpassa individuellt efter framsteg eller icke framsteg.”

”Vår testpedagog testar eleverna och utifrån resultatet ges timmarna individuellt.”

”Vissa studerande behöver mer uttalsträning, stödundervisning eller annan individuell tåttilldelning. En kurs i taget har "öronmärkta" timmar för att upprätta meritportfölj”

Slutligen den grupp kommuner som lägger lika många timmar på eleverna, som går i samma kurs. Hur resonerar man här? Även bland dessa kommuner tillämpar man den individuella möjlighetens/behovets princip, även om alla studerande initialt indelas lika. Samtidigt nämner man i denna kategori kommuner externa villkor, som t.ex. lärartid och tillgängliga resurser.

”Vi har rikttiden som utgångspunkt och gör sedan en individuell bedömning av varje individs behov.”

”Alfabetisering sker i egen grupp. När alla kan läsa och skriva börjar de i storgruppen. Alla har då 15x60 min/v. 2x60 används till de elever som har störst behov vid ett givet tillfälle enl. lärarens/elevens bedömning”.

”Vi försöker ge alla minst 15-20 timmar i veckan med lärarledd undervisning. Extra timmar erbjuds också för de som är intresserad t.ex. genom dataprogram.”

”På grund av upparbetning av verksamheten och resurserna så får alla lika många timmar som erbjuds.”

”Antalet studietimmar beror på lärarnas tjänstgöringsgrad.”

Omfattning av kurs i timmar – beräknad tid och maxtid

Hur resonerar kommuner om det faktiska antalet timmar per kurs, eller per studieväg? Finns det någon sådan tilltänkt tid, och finns det en maxtid som gräns för studierna?

Helt tydligt är att hur man ser på frågan om tid för kurs varierar mycket mellan kommuner. Det är också tydligt att frågan är för komplicerad att reda ut i en enkät. Inte mer än en dryg fjärdedel av kommunerna (ca 27 procent) anger överhuvudtaget någon tid i timmar för kurserna. Men även för dessa kommuner varierar angivet timantal i så hög grad att t.ex. något genomsnittligt värde inte är rimligt att beräkna. En tolkning till den stora variation som uppges av kommuner är att de utgår från olika beräkningsgrund. Till exempel finns det kommuner som uppger under 10 timmar och andra som uppger ett par hundra timmar. I förstnämnda fall avser man troligtvis timantal per vecka, en del kommuner preciserar detta i kommentar till uppgift, och inte totalt timantal för kursen (som frågan avsåg och var ställd). Men flertalet kommuner, också av de kommuner som inte anger någon tid i timmar för kurserna, påpekar i sina kommentarer, att timmar för kurser är näst intill omöjligt att svara på, då det varierar så mycket mellan olika studerande.

På frågan om maxtid, om det fanns en sådan per kurs, är det mellan 18 och 21 kommuner som anger en maxtid. Men samma metodproblem i svaren som i föregående fråga är synlig, dvs. att dessa kommuner i vissa fall räknar timmar totalt och andra troligen per vecka. I flertalet av dessa kommuner sägs också i tillägg, att även om maxtid för kursen finns, så bedömer man från fall till fall om individen kan fortsätta att studera, när maxtiden är nådd.

Sammantaget kan man säga att hur kommunerna resonerar, eller inte, om tid för kurser ligger väl i linje med hur de resonerar om tilldelning av tid till studerande (jmf ovan).

En följdfråga i enkäten gällde om antal timmar för en studerande var möjlig att ändra inom ramen för kursen. Här är det också en majoritet av kommuner, nio av tio, som säger att det är möjligt att ändra timantal.

Kommentarer om tid per kurs och/eller studieväg

”Antalet timmar per kurs varierar utifrån personers behov och därför kan vi inte ange hur många timmar varje person får.”

”Alla elever erbjuds 15-20 timmar undervisning/vecka. Den enskildes sociala situation har stor betydelse för antalet veckotimmar. Individuellt schema upprättas. Psykosociala orsaker hos våra elever gör att schema och undervisningstimmar utvärderas var tredje vecka och baserat på detta görs ev. förändringar/justeringar.”

”Alla får i stort sett gå till de blir klara. Avstängs endast om de inte gör framsteg”.

”De studerande erbjuds 10 timmar/vecka och i genomsnitt genomför eleverna en kurs på 6 månader.”

”Det är 28 lektionstimmar! Eleverna har både svenska i klassrummet och svenska på datan, totalt blir det 28.”

”Detta bedöms individuellt. Så länge som eleven gör framsteg... Brukar dock finnas ngt slags stopp för detta runt 1000 timmar. Om eleven gör framsteg även efter detta får man göra klart kursen. På något sätt gäller det också att eleven inte blir "sfi-erad". Försöker ihop med andra anordnare i kommunen hitta andra lösningar när vi identifierat en grupp som "fastnat"..."

”Eftersom elever kan välja antal timmar och relativt tidigt komplettera sfi med svenska2 på Gruv mm är det individuellt hur många timmar en studerande utnyttjar för respektive kurs. Våra deltagare med minst grundskolebakgrund från sitt hemland brukar ta ca ett år på sig för godkänt på D-nivå. De med högre utbildningsbakgrund ofta kortare tid.”

”Eleven erbjuds flexibelt lärande. Eleven kan avsluta sina studier när den vill för t.ex. arbete eller resor och återkomma in igen där de senast avslutade sina studier, helt enkelt fortsätta och göra klart sina studier. Riktvärdet är 572 tim men det normala är att detta timriktvärde överskrids när särskilda behov för detta infinner sig. Samtidigt tvärtom för de studerande det går fort för, eller klarar målen snabbare.”

”Menar ni i veckan så är alla kurser utlagda på 12/vecka. Elev som slutar, alltså klarar 3D kurs har mellan 250 - 600 tim. Det är helt individuellt. Några slutar på C-nivå och har då ca 500 timmar. En elev som har gått ca 700 timmar och fortfarande är på B-nivå skrivs ut.”

”Kursen beräknas ej på tidsbas”

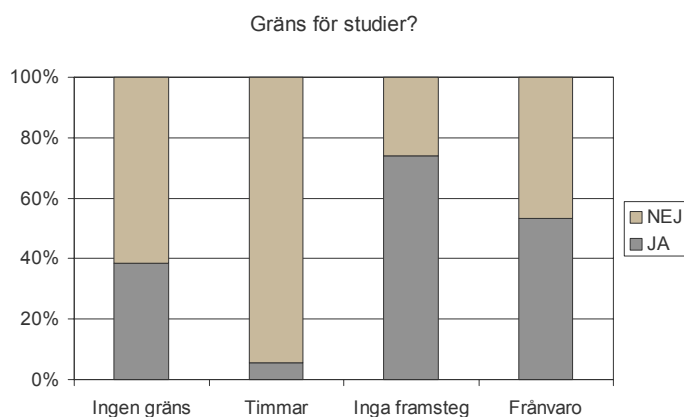
”I Storstad delas de studerande in i olika kategorier inom varje studieväg och kurs varför det ovan är markerat med 0. På studieväg 3 kurs C varierar antalet timmar som vanligen erbjuds mellan 300 och 450. Antalet maxtimmar är med s.k. förlängningstimmar inräknade.”

”Inga gränser är satta, men om vi anser att målen inte kan uppnås inom rimlig tid så kan kurs avbrytas.”

”Vi tittar på varje elev individuellt och bedömer om eleven har progression i språkinläringen. Om en elev har fastnat och inte kommer vidare, så tittar vi på individuella lösningar, vilket också kan innebära att de avskiljs från undervisning och får heltidspraktik. Förra året hade vi ett genomsnitt på 252 timmar på elever som nådde D-nivå.”

En gräns för studier?

Ytterligare en fråga i enkäten berör samma tema men ställdes från en litet annat håll. Frågan gällde, med fasta svarsalternativ, om det fanns någon fastställd gräns för när en studerande inte längre erbjuds studieplats vid sfi.

Figur 4. Kriterier för när studieplats inte längre erbjuds. (Summerar ej ihop till 100 % då fler svarsalternativ är möjliga)

Den gräns för studier som tillämpas mest frekvent bland kommunerna är om man bedömer att en studerande inte längre gör framsteg i sina studier. Även i den grupp som har svarat att det inte finns någon fastställd gräns när studier ej erbjuds, finns det svarande som också samtidigt anger som en gräns; att studerande inte längre bedöms göra framsteg i studierna. Att den studerande uteblir från undervisningen tillämpas i ungefär hälften av kommunerna. Mycket få kommuner sätter, som förväntat utifrån ovan redovisade svar, en gräns baserad på ett visst antal timmar som överskrids. En vanlig kommentar till frågan om gräns för studier är att man erbjuder den studerande att komma tillbaka till studier efter ett avskiljande.

Så här kommenteras frågan om gräns för studierna av några kommuner:

”Det finns ingen fastställd gräns men vi är noggranna med att från början informera om krav på engagemang, egenarbete, tydliga framsteg och närvaro. För den som inte klarar detta - av olika skäl - följer vi en utskrivningsplan. Den avslutas med utskrivning med hänvisning till skollagen och med möjligheten att överklaga beslutet.”

”Den studerande äger rätt att återkomma om läget förändras”

”Detta är en svår fråga men om en individ inte klarar målen för en kurs trots att man försökt hitta olika lösningar och givit individen extra timmar avslutas kursen. Individen uppmuntras då att hitta andra aktiviteter eller arbete som främjar språkutvecklingen. Vid senare tillfälle kan individen tas in i undervisning igen om förhållandena bedöms vara förändrade.”

”Extremt hög frånvaro innebär nästan undantagslöst också otillräckliga framsteg. Avskiljanden kan vidare förekomma av disciplinära skäl”

”När den studerande inte visar på framsteg kan det vara lämpligt med avbrott (ev praktik eller annan verksamhet), men han/hon kan självfallet komma tillbaka senare när intresse och motivation finns och deltagaren har ett mål med studierna.”

Vad händer normalt i kommunen – några hypotetiska studerandefall

I enkäten ställdes frågor om vad som normalt skulle hända i kommunen med några olika typiska studiesituationer inom sfi. Frågorna avsåg att belysa olika övergångar mellan studievägar inom det tredelade kursplanesystemet. Två situationer gällde studerande som *ville fortsätta studera efter fullföljd studieväg med godkänt resultat på tilldelad tid*. Här erbjuds studerande normalt att fortsätta studierna, med undantag av någon enstaka kommun som inte erbjuder fortsättning i dessa fall (ej inkluderade i tabeller)

Två möjliga fortsättningar angavs vid övergången till nästa kurs och studieväg. Dels gavs alternativet att låta den studerande läsa nästföljande kurs tillsammans med alla som läser denna kurs, oavsett från vilken studieväg de kom från. Dels gavs alternativet att låta den studerande läsa ihop med de studerande som kom från samma studieväg som den studerande själv, t.ex. från studieväg 1 kurs B men inte från studieväg 2 kurs B (nivågrupperat). Två situationer ställdes upp med dessa svarsalternativ, dels en studerande med studier efter avslutad kurs B studieväg 1, dels en studerande med avslutad kurs C, studieväg 2. (Se tabell 7 och 8)

Tabell 7. Vad händer normalt i kommunen i olika studerandesituationer?

<i>..en studerande som avslutat stv.1 med godkänt resultat på tilldelad tid och vill fortsätta läsa kurs C</i>	<i>Andel kommuner</i>
<i>Studiealternativ</i>	<i>%</i>
Erbjuds fortsätta studera i samma studiegrupp som de som gått annan studieväg (alla)	42,2
Erbjuds fortsätta studera i samma studiegrupp som de som gått samma studieväg (nivågrupp)	25,6
Annat alternativ	27,1
Studievägen ges ej	4,5

Tabell 8. Vad händer normalt i kommunen i olika studerandesituationer?

<i>..en studerande som avslutat stv.2 med godkänt resultat på tilldelad tid och vill läsa kurs D</i>	<i>Andel kom- muner</i>
<i>Studiealternativ</i>	<i>%</i>
Erbjuds fortsätta studera i samma studiegrupp som de som gått annan studieväg (alla)	37,2
Erbjuds fortsätta studera i samma studiegrupp som de som gått samma studieväg (nivågrupp)	33,2
Annat alternativ	23,6
Studievägen ges ej	4,0

I den första situationen med en studerande som har avslutat studieväg 1 och vill fortsätta sina studier i kurs C, är det markant flest kommuner som brukar erbjuda fortsatta studier i kurs C i en och samma studiegrupp för alla studerande, dvs. också med de studerande som gått en annan studieväg (tabell 7). För nästa hypotetiska studerandefall, med övergång från avslutad studieväg 2, över till kurs D, är svarsfördelning mer jämn (tabell 8). Något fler kommuner väljer fortsättning i blandad grupp studerande, men jämförelsevis fler kommuner anger för detta exempel en nivågrupperad fortsättning på studierna.

Hur man väljer att organisera övergången till nästa kurs i dessa båda situationer är i mycket en fråga om hur många studerande man har. Kommuner med störst antal studerande anger oftare att man nivågrupperar den fortsatta kursen medan kommuner med mindre studerande oftare låter alla läsa i samma kurs (jämför ovan tabell 6 med kommentarer).

I kommentarer till frågan, och även uttryckt för den andel som anger något annat alternativ än frågan erbjuder, poängteras också ofta situationen att man inte har underlag att välja bland dessa alternativ, dvs. har man litet antal studerande kan man inte dela in i grupper. De kommuner med minst antal studerande är också överrepresenterade i det svarsalternativ som lyder 'annat, nämligen'.

Det ställdes motsvarande frågor för hur kommunerna hanterar en studerande *som inte uppnått målen för kursen* men som använt tilldelad tid. Frågorna ställdes för respektive studieväg. Här var svarsalternativen att erbjuda fortsatta studier inom samma kurs, eller att besluta (enligt skollagen) om studiernas upphörande. En majoritet av kommunerna erbjuder i dessa fall studerande att fortsätta studera. Men

mellan 6-8 procent av kommunerna för respektive studieväg menar att man i detta fall normalt beslutar om studiernas upphörande.

Jämförs mellan kommuner med olika antal studerande förekommer beslut om studiernas upphörande nästan inte alls i kommuner med minst antal studerande (20 eller färre). Däremot förekommer denna praxis i något högre utsträckning i kommuner med störst antal studerande (100 eller fler). (Se tabell 9, 10 och 11)

Tabell 9. Vad händer normalt i kommunen i olika studerandesituationer?

<i>..en studerande inom studieväg 1 som har använt tilldelad tid men inte nått målen</i>	<i>Andel kommuner</i>
<i>Studiealternativ</i>	<i>%</i>
Erbjuds fortsätta studera inom samma kurs	60,3
Beslut fattas om studiernas upphörande (enligt skollagen)	6,5
Annat, nämligen	30,2
Studievägen ges ej	3,0

Tabell 10. Vad händer normalt i kommunen i olika studerandesituationer?

<i>..en studerande inom studieväg 2 som har använt tilldelad tid men inte nått målen</i>	<i>Andel kommuner</i>
<i>Studiealternativ</i>	<i>%</i>
Erbjuds fortsätta studera inom samma kurs	60,3
Beslut fattas om studiernas upphörande (enligt skollagen)	7,0
Annat, nämligen	30,7
Studievägen ges ej	2,0

Tabell 11. Vad händer normalt i kommunen i olika studerandesituationer?

<i>..en studerande inom studieväg 3 som har använt tilldelad tid men inte nått målen</i>	<i>Andel kommuner</i>
<i>Studiealternativ</i>	<i>%</i>
Erbjuds fortsätta studera inom samma kurs	58,3
Beslut fattas om studiernas upphörande (enligt skollagen)	8,0
Annat, nämligen	30,7
Studievägen ges ej	3,0

Mellan 20-30 procent av kommunerna, i dessa frågor gällande vad som händer normalt i vissa studerandesituationer, anger något annat än givna svarsalternativ. I de flesta fall tas upp att detta är en fråga om individuell bedömning från fall till fall. För C- och D-kursen där målen ej nåtts, nämns praktik som något som normalt erbjuds en studerande i en sådan situation. För samma kurser och situation nämns också samverkan med andra parter i kommunen, t.ex. af, och man beskriver möjlighet med studieuppehåll och att intyg utfärdas.

Tilldelning av betygsdokument och intyg

Sex av tio kommuner ger alla studerande ett betygsdokument ”i handen” vid avslutad kurs. En femtedel av kommunerna uppger att det varierar mellan olika kurser och studievägar. Nästan lika många kommuner delar endast ut betygsdokument på begäran till studerande med avslutad kurs. I de kommuner som har lägst antal studerande är det jämförelsevis en mindre vanlig praxis att dela ut betyg till samtliga studerande. Istället är det mer vanligt att på begäran dela ut betyg. Det är också de mindre kommunerna som i högre utsträckning uppger att det beror på kursen eller studievägen hur man gör. (Se tabell 12)

Tabell 12. Tilldelning av betyg.

<i>Antal studerande</i>	0-20	21-50	51-100	101 -	Totalt
<i>Hur tilldelas betyg?</i>	%	%	%	%	%
Samtliga får ett betyg i handen	47,5	62,9	66,7	66,7	61,6
Delas ut betyg endast på begäran	25,0	22,6	7,8	13,3	17,2
Det varierar mellan olika kurser/ studievägar	27,5	14,5	25,5	20,0	21,2

I kommuner där det varierar hur man gör förefaller en vanlig praxis vara att D-kursen innebär betyget i handen, ibland också C, men inte lägre kurser. En annan variant som nämns i tillhörande kommentar är att dela ut betyg endast när den studerande avslutar sina sfi-studier.

<p>”Betygsdokument delas ut när eleven avslutar sina studier på skolan, inte efter varje kurs”</p> <p>”D-betyget delas alltid ut. A,B,C-betygen delas ut vid önskemål”</p> <p>”De som så önskar på A och B. Regelmässigt på C och D.”</p> <p>”Om eleven fortsätter efter kurs C till kurs D ges inget betyg i kurs C. Om eleven avslutar sina studier efter kurs C ges betyg.”</p>
--

Hur gör då kommunerna med studerande som har gått kursen, men inte nått alla mål? Eller studerande som inte har gått kursen men ändå har nått vissa mål i kursen? Utfärdas intyg, eller hur resonerar man i dessa fall?

Tabell 13. Intyg – studerande som har gått kursen men som ej har nått alla mål.

<i>Antal studerande</i>	0-20	21-50	51-100	101 -	Totalt
<i>Utfärdas intyg? - studerande som gått kurs men inte nått mål</i>	%	%	%	%	%
Ja, som regel	40,0	37,1	37,3	51,1	40,9
Ja, på begäran	45,0	58,1	52,9	44,4	51,0
Det beror på kurs/studieväg	2,5	0,0	3,9	4,4	2,5
Nej	12,5	4,8	5,9	0,0	5,6

Tabell 14. Intyg – studerande som ej har gått kursen men som har nått vissa mål.

<i>Antal studerande</i>	0-20	21-50	51-100	101 -	Totalt
<i>Utfärdas intyg? - studerande som ej gått kurs men nått mål</i>	%	%	%	%	%
Ja, som regel	25,0	19,4	15,7	13,3	18,2
Ja, på begäran	45,0	53,2	39,2	42,2	45,5
Det beror på kurs/studieväg	5,0	3,2	3,9	4,4	4,0
Nej	25,0	24,2	41,2	40,0	32,3

Mellan 45 och 50 procent av kommunerna utfärdar intyg på begäran, i bägge dessa fall (tabell 13 och 14). Det representerar det vanligaste agerandet i kommunerna när det gäller intyg. Om den studerande har gått en kurs men inte uppnått alla mål inom kursen, är det något vanligare bland kommunerna att utfärda intyg som regel. Till studerande som inte har gått kursen, men som ändå nått målen, är det däremot nästan en tredjedel av kommunerna som inte utfärdar intyg alls. Att utfärda intyg till studerande som inte har gått kursen, men som ändå uppnått vissa mål, är mer förekommande i kommuner med ett litet antal studerande. Istället är man i ”små” kommuner mindre benägen att utfärda intyg för en studerande som har gått kursen, men som inte nått alla målen. I denna studerandesituation ger kommuner i undersökningen med störst antal studerande intyg. I dessa kommuner är det till skillnad

från andra kommuner mer vanligt att utfärda intyg för dessa studerande som regel. (Jämför tabell 14)

Att mindre sfi-enheter i högre grad inte utfärdar intyg när en studerande inte har uppnått alla mål i kursen, kan ha att göra med att man som lärare troligtvis har en mer personlig relation till varje studerande, ett förhållande som kanske i sig ökar sannolikheten att den studerande stannar inom kursen. Motsatt kan man tänka sig i de stora enheterna med kanske flera hundra studeranden att det är då lättare att rationalisera ett förfarande som t.ex. gällande intyg i dessa fall.

Studerandechanser att uppnå Godkänt i D-kursen

Hur ser kommunerna på chanser för studerande att uppnå betyg Godkänd i kurs D? Här ombads man utgå ifrån sin erfarenhet och kommunens nuvarande förutsättningar (snarare än vad skulle önska idealt sett).

Tabell 15. Chans till godkänt i kurs D för olika studerande

<i>Instämmer:</i>	Helt %	Till stor del %	Delvis %	Inte alls %	Vet ej %
<i>G i kurs D är ett rimligt mål för:</i>					
Samtliga studerande	2,5	15,2	21,2	58,6	2,5
För de som börjar i studieväg 2 eller 3	24,2	40,9	29,8	1,0	4,0
Endast för de som börjar i studieväg 3	31,3	18,7	14,1	31,3	4,5

Inte många kommuner ser godkänt betyg i D-kursen som ett rimligt mål för samtliga studerande, men en knapp femtedel instämmer åtminstone till stor del i detta. Sex av tio kommuner ser däremot inte alls D-nivån som en rimlig ambition för samtliga studerande. Väsentligt fler kommuner, ungefär två tredjedelar (ca 65 procent) instämmer i att D-nivån är rimligt för de börjar antingen i studieväg 2 eller i studieväg 3. Att D-betyg skulle vara rimligt enbart för studerande som går in på studieväg 3 splittrar däremot gruppen kommuner. Drygt 30 procent av kommunerna instämmer helt i denna beskrivning. Lika många kommuner instämmer inte alls.

Några kommentarer från kommunerna:

”Analfabeter och andra kortutbildade som kommer hit och inte är väldigt unga är inte inställda på studier utan vill arbeta. Det krävs så mycket för att denna grupp ska nå målen för kurs D som ändå är lågt ställda om man betänker vad som krävs i dagens arbetsliv.”

”Att samtliga studerande skulle klara D-betyg är väl optimistiskt men det handlar om vilket stöd vi kan ge (ex mindre grupper och lärande i förhållande till praktiska situationer) och hur lång tid det får ta.”

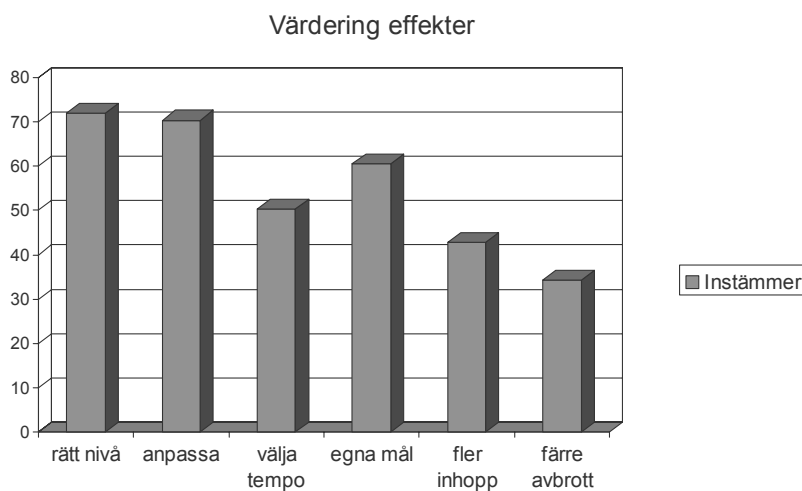
”De som saknar förkunskaper i svenska börjar på kurs A och passerar kurserna i olika takt beroende på förmåga och bakgrund. Alla har teoretiskt möjlighet att nå nivå D men vår erfarenhet är naturligtvis att alla inte gör det i praktiken.”

”Det beror så mycket på vad eleven har i sitt "bagage" och hur mycket tid/kraft/ork som han/hon lägger ner. Personligen tycker jag att D-nivå är bra lagd, men det är för många väldigt svårt och dom kommer aldrig dit. Jag tycker att kraven ska vara att alla ska komma till C-nivå!! Det hade (nog) varit möjligt, tror jag. Men det finns stora skillnader i kunskap - en person som inte kan skriva på sitt eget språk, kanske gått 2-3 år i skolan i sitt hemland, jämfört med en akademiker som kan engelska och van att studera! Det är ljusår emellan dom!”

Värdering av kursplanernas effekter

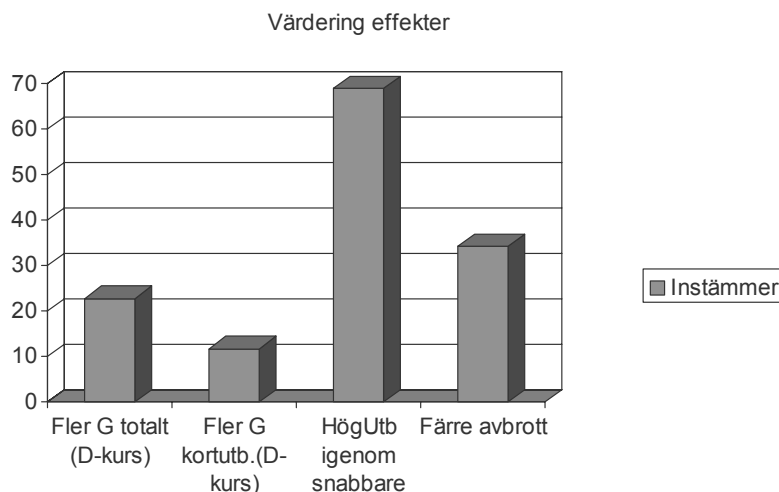
I slutet av enkäten ställdes en fråga hur kommunen värderade effekten av de ”nya” kursplaner som infördes 2003. Frågan uttrycktes som ”att bedriva verksamheten i enlighet med de nya kursplanerna har bidragit till att...” och följdes av olika påståenden att instämma i eller ta avstånd ifrån (en femgradig skala med ett sjätte Vet ej-alternativ). Frågan uttrycktes som ett värderande av effekten att tillämpa de nya kursplanerna till skillnad från att jämföra före och efter införandet av kursplanerna. Detta syftade att undvika en ev. nolleffekt från kommuner som redan tidigare i mångt och mycket arbetat i enlighet med idéer i den kursplan som är nu gällande och som infördes 2003.

Grovt sett kan en positiv värdering från kommunerna av att arbeta i enlighet med de nya kursplanerna sägas handla om utbildningens innehåll, uppläggning och anpassning till studerande. En väsentligt mer neutral, och mer negativ värdering, har att göra med aspekter av genomströmning, här uttryckt som andel godkända i D-kursen. Sistnämnda sagt med ett tydligt undantag där man uttrycker sig positivt, som vi ska se. Följande redovisning utgår från en jämförelse av summerad andel som instämmer helt och som instämmer till stor del i de olika påståendena.

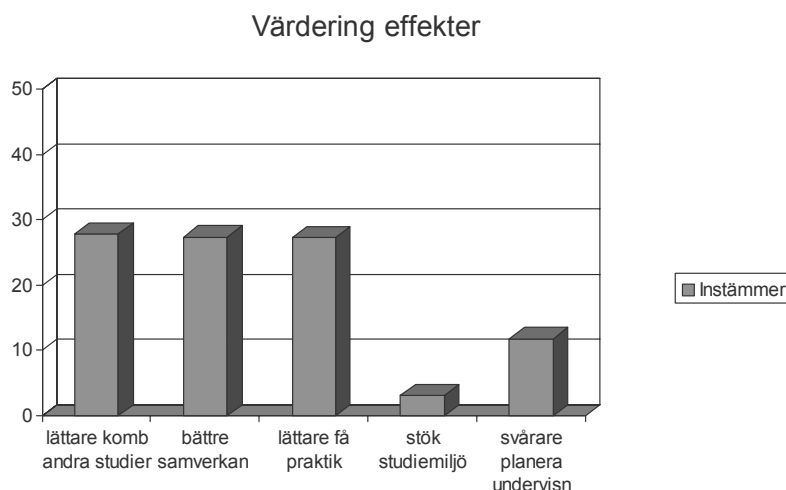
Figur 5. Värdering av de nya kursplanerna

Ungefär sju av tio sfi-rektorer menar att de nya kursplanernas arbetssätt medför att sfi-studier har blivit lättare att anpassa till individens behov, och att fler studerande får börja på "rätt" nivå utifrån sina förutsättningar och förkunskaper. Sex av tio rektorer menar också att studerande i högre utsträckning kan planera själv och sätta egna mål för sina studier. Något färre rektorer, men ändå ungefär hälften av de svarande, håller med om att studerande i högre utsträckning själv kan välja studie-takt. Ungefär fyra av 10 menar att de nya kursplanerna har inneburit fler inlägg i kurser men ungefär en tredjedel menar också att de har inneburit färre avbrott i studierna (se figur 5)

Figur 6. Värdering av de nya kursplanerna

Däremot för påståenden som handlar om genomströmning, är det långt färre rektorer som instämmer. Endast en dryg femtedel av rektorer (ca 22 procent) menar att fler studerande totalt sett med nu gällande kursplaner får godkänt i D-kursen. Att de idag gällande kursplanerna skulle betyda att fler korttidsutbildade kommer igenom utbildningen med godkänt på D-kursen menar ännu färre rektorer, endast något mer än en tiondel (ca 12 procent). Men drygt två tredjedelar (ca 68 procent) av rektorer instämmer helt eller till stor del i påståendet att de nu gällande kursplanerna har betytt en ökad genomströmning av gruppen högskoleutbildade invandrare (uttryckt i enkäten som ”kunnat gå snabbare genom sfi”). Det är också en tredjedel (ca 34 procent) av rektorer som menar att kursplanerna innebär färre studieavbrott. (Se figur 6)

Figur 7. Värdering av de nya kursplanerna

Jämförelsevis färre rektorer, mellan 25-27 procent, menar också att kursplanerna har en positiv inverkan vad avser samverkan med andra parter i kommunen, eller att det skulle ha blivit lättare att samordna utbildning med praktik eller annan utbildning. Å andra sidan är det endast en tiondel av rektorer som håller med om att det skulle ha blivit svårare att planera undervisningen och endast några få procent tycker att studiemiljön skulle ha blivit stökigare.

Vad betyder betyg på lägre nivåer än D – kommunernas syn

Denna fråga ställdes i slutet av enkäten som en av två öppna frågor. Nedan redovisas ett axplock av kommentarer från kommunerna. Många rektorer uttrycker sig positivt, sett mest ur individens synvinkel. Andra rektorer är mer tveksamma eller reserverade inför vad ett lägre betyg i praktiken betyder, oftast sett från arbetsgivarhåll. Någon tar upp att det blir lättare att koppla tillbaks till fortsatta studier, då ett betyg på en lägre nivå visar var man befinner sig, snarare än som tidigare bara markerat som Ej Godkänd (D-kurs) och som studieavbrott.

”Att det inte är ett misslyckande.”

”Att få möjlighet att nå sitt eget mål och inte bli nedtryckt av orealistiska teoretiska kurskrav”

”Alla får ett bevis på sina kunskaper, vilket är positivt för fortsättningen.”

”Betyder betydligt mer än att bara få ett intyg över studier.”

”Alla elever har inte förutsättningar att nå nivå D. För deras del är det viktigt att få ett dokument motsvarande deras kompetens i svenska språket. De elever som inte når högre nivåer är mest intresserade av att få arbeta. De kan då uppvisa dokument på uppnådd nivå för aktuell arbetsgivare.”

”Att kunna visa arbetsgivare och andra aktörer att individen har nått sina utbildningsmål på den nivån man befinner sig- Vi har kunnat anpassa andra typer av yrkesutbildningar ex. vård, där inte betyg på D-nivå har varit avgörande.”

”Borde ge ökade möjligheter till sysselsättning, men det ställer större krav på att andra aktörer tar ett ökat ansvar för integration och skapar möjligheter för individen att komma in på arbetsmarknaden eller vidare i annan utbildning, t ex yrkesutbildning.”

”Att man blir bortgallrad i arbetssökandekön.”

”De stöter på problem vid senare kontakt med Arbetsförmedlingen som kräver D-nivå, vid jobbsökningar. (Det gäller i vår kommun).”

”Den studerande kan avsluta sin utbildning med ett formellt kompetensbevis. Det blir också lättare att återkomma i studier.”

”Det beror egentligen på hur omvärlden tolkar betygen. Vi för en ständig diskussion med arbetsförmedlingen kring behoven av betyg på D-nivå. Vi tror att det går att få ut studerande på arbetsmarknaden genom aktiva insatser trots att de "bara" är på godkänd C-nivå.”

”Det betyder inte så mycket idag eftersom inte arbetsförmedlingen planerar insatser för invandrare som gått ut t ex kurs C. De ordnar i stället oftautbildningar där ett godkänt betyg från kurs D inte räcker för att klara målen. Det är mycket positivt för de studerande att få betyg, det ökar motivationen.”

”För den enskilde kan det vara en bra bekräftelse. Omvärlden i form av Af och näringsliv betraktar fortfarande D-betyget som det enda gällande betyget, oavsett vad en ev anställning kan ställa för krav på språkkunskaper”

”Att man kan läsa D senare.”

”Det är bättre för individen att ha ett betyg på en nivå än ett intyg som visar att man inte nått målet. Underlättar om elever flyttar från en kommun till en annan (under förutsättning att B o C-nivåerna bedöms lika).”

”Ett bevis på den språkliga utvecklingen. Vi ser inte att det skulle vara lättare att få jobb.”

”Falska förhoppningar av att de har klarat SFI examen. Samt att man är ej anställningsbar.”

”Positivt för självkänslan att kunna få ett betyg även på lägre nivåer. Bra att kunna välja vilken nivå man vill uppnå. Lättare att kunna vägleda individer när man vet vilken nivå de befinner sig på. Fördel att ha delmål.”

”Vi har ställt oss den frågan också och inte hittat svaret ännu.”

Positivt – negativt med kursplanerna

Ännu en öppen fråga, men nu mer allmänt värderande, ställdes till de kommunala rektorerna. Här handlade om att övergripande värdera de nu gällande kursplanerna i termer av positivt och negativt. Vad tycker man från kommunhåll att de nya kursplanerna har inneburit och vad skulle behövas ändras för att fungera bättre i praktiken?

Många rektorer uttrycker sig positivt. Till det som tas fram som problem, och möjligt negativt, är att de nya kursplanerna för att kunna fungera optimalt kräver både viss storlek på verksamheten (svårt i mindre kommuner) och ställer krav på samverkan i kommun. De nya kursplanerna har inneburit större tydlighet i verksamheten, men också medfört organisatoriska problem, i synnerhet för små verksamheter. Några kommuner för fram att man vill ha nationella prov även på B- och C kurserna. Ett antal kommuner tar fram att man redan tidigare har arbetat enligt de nu gällande kursplanerna, exempel ges av både stora och små verksamheter. I kommuner med stor verksamhet har man redan tidigare behövt dela in grupper av studerande. I små kommuner lyfter man fram att man redan tidigare har haft hög grad av flexibilitet, men då relativt den enskilde studerande. Däremot har man inte haft rum att erbjuda sfi-utbildningen enligt de nya kursplanernas ”fullskalemodell” med fler studievägar och kurser.

Nedan följer ett axplock av kommunernas svar på denna öppna fråga. Tilläggas kan att i princip samtliga kommuner har svarat på frågan.

”Positivt: 1. Ökad möjlighet till individualisering. 2. Bättre genomströmning. 3. Bättre möjlighet till samverkan med andra parter. 4. Bättre anpassade läromedel. Negativt: 1. Resurskrävande för mindre kommuner. 2. Vissa nivåer kan ha många deltagare och andra få”.

”Att jobba efter kursplanerna känns OK, men andra samverkansformer har blivit aktuella och man är mer beroende av samverkan för att nå målen med de nya kursplanerna.”

”Betoningen på det funktionella i språket och orienteringen mot samhälle och kultur är positivt. Bra att kunna få betyg på olika nivåer.”

”Blivit mer organisationsarbete, administration, men bättre flexibilitet för eleverna, flexibiliteten kräver mer resurser för att den ska fungera bra”

”De nya kursplanerna har inneburit ett större behov av fler grupper vilket är ett problem när man har för få studerande i en liten kommun. Detta kräver fler lärare.”

”De nya kursplanerna fungerar JÄTTEBRA och det har gett oss vägledning om vad eleverna ska kunna på de olika nivåerna. Dessutom har en elev möjlighet att få ett betyg även efter en avslutad lägre kurs.”

”De nya kursplanerna innebär bara vinster om studieranordnaren ges förutsättningar att följa dem. Problemen uppstår när det bara är antal undervisningstimmar som är avgörande för Bildningsstyrelsen.”

”Den lilla kommunens begränsningar löses inte med nya kursplaner i SFI. Att se till individens behov har alltid och kommer alltid att vara viktigt. Mixade grupper i studievägar och/eller kurser kommer vi att fortsätta med.”

”Den nya kursplanen har skapat fördelaktiga studiemöjligheter för alla och har ökat flexibiliteten för både individer och organisation. Den största vinsten är att vi nu kan tillgodose de individuella behoven, möta individen där hon/han är. Detta förutsätter dock välutbildad, engagerad och flexibel personal. Om inte ämnets status (svenska som andraspråk) prioriteras i kommunen är det svårt att leva upp till kursplanens intentioner. Det största hindret är svårigheten att få till en fungerande språkpraktik och en aktiv samverkan med övriga aktörer i kommunen. Det behövs ett KRAV på detta samarbete om de olika intentionerna ska få effekt. Tyvärr råder det allt för mycket revirtänkande. Det skapar överstigliga hinder, både vad det gäller samarbete kring arbete, praktik, krav och insyn.”

”Den nya kursplanen innebär att sfi-utbildningen blivit mera tydlig för de studerande. Det är bra med kortare kurser med klart uttalade mål. I det gamla systemet fanns det bara ett mål (motsvarande kurs D) och det innebar att vägen till målet var oändlig för de flesta analfabeter och att de inte kunde se något slutmål. Det är också bra att de studerande får betyg efter kurserna. Ett problem är att samhället utanför, särskilt arbetsförmedlingen, inte accepterar betyg från de lägre kurserna. Det skulle behöva finnas både arbetsmarknadsinsatser och vuxenutbildningsinsatser för de som klarat kurs C.”

”Den största fördelen som jag ser med att ”splitta Sfi i 3 studievägar med 4 betyg är att eleverna mycket klarare kan se hur långt de har hunnit i sin utbildning. Det blir också tydligare för lärarna vilka elever de kan ”pressa” på mer och vilka elever som behöver ta det lite långsammare. Att man ska kunna ”sluta” en studieväg och sedan vara klar utifrån individens mål - resurs blir dock problematiskt. Finns ingen arbetsmarknad som regel för dessa elever. Kan inte pga. språket tillgodogöra sig en ev. yrkesutbildning.... Vad som skulle behöva ändras - är att kraven för att kunna få ett arbete minskar - att vi för tillbaks ett antal arbetstillfällen som fanns förut för de svagaste grupperna och att det skulle finnas ngn slags system för att kunna utvärdera en högskoleexamen på annat sätt än genom kursplaner - då detta inte finns i de flesta länder....”

”Det har inneburit bättre anpassning till verkligheten. Alla studerande har inte samma mål och samma inlärningsstrategier. Jämför med tidigare är det nya systemet en klar förbättring”

”Då vi bedriver verksamhet i mindre omfattning är det förenat med vissa problem att fullt ut arbeta efter de nya studievägarna/progressionen. Grupperna är alltför heterogena. Vore bra om det fanns nationella tester för kurserna B och C. Skulle underlätta den likvärdiga bedömningen.”

”De har skapat tydlighet när det gäller människors förutsättningar och behov inte minst i samverkan med andra. Lärarna uttrycker problem med att kommunens ekonomi inte tillåter oss att arbeta efter intentionerna. För stora grupper och för lite lärarledd tid.”

”Den nya kursplanen med bedömningskriterier har möjliggjort rättvisare bedömning med riket i övrigt d.v.s. att man bedömer likadant oavsett var i Sverige SFI-undervisning ges. Deltagarna integreras dessutom snabbare i arbets- och samhällsliv genom praktik. Högutbildade ges förutsättningar för ”snabbare” genomgång.”

”Det är problem att få homogena grupper på en liten skola.”

”Det är rörigt med de olika kurserna både för lärare och elever. Det skulle kunna göras enklare.”

”Eftersom vi är en liten kommun har vi varit tvingade att vara ytterst flexibla redan från början och därför är förändringen inte så märkbar.”

”Eftersom vi är en stor enhet hade vi nivågrupperingar i stort sett liknande de som den nya kursplanen förespråkar. Skillnaden blev inte så stor för oss utan snarare en bekräftelse på att vår indelning var bra. Det positiva är för eleverna att de kan se ett mer näraliggande betygsmål som är realistiskt.”

”För vår del, sett från den synvinkel att vi är en liten anordnare av SFI-undervisningen med enbart ca 30-40 elever och att vi har bara en SFI-lärare, har det inneburit mer arbete för vår SFI-lärare. Många fler aspekter av SFI-elevernas prestationer måste tas in i vårt sätt att arbeta. Det kan även ses som en fördel för att man får just den större överblick över eleverna som man tidigare inte hade. Inbyggd luddighet genom att det kan delta både "totala" nybörjare och "fortsättare" i alla steg. Till exempel B-kursen kan läsas både i ettan och tvåan.”

”I vår kommun, som inte har avtal med Integrationsverket om mottagning av flyktingkvoter varje år, kommer mycket få nya invandrare. Så har det varit även före de nya kursplanernas tid. De har alltså inte förändrat förutsättningarna. Vårt sätt att arbeta var redan innan flexibelt på det sätt jag beskrivit i enkäten helt enkelt därför att vi i en grupp på 10-15 deltagare totalt ständigt hade 3-4 nybörjare, några fortsättare och lika många på högsta nivån. Detta fordrar ett arbetssätt som är "gränslöst" och kurslöst och helt individuellt anpassat. Det som inte passar in i vår modell är den dubbla indelningen i både kurser och studievägar. Det är naturligt i en större kommun.”

”Kursplanen har inneburit stora vinster för SFI för såväl studerande som personal. Det har blivit en struktur som vi saknade tidigare. Tydliga bedömningskriterier och mycket handledning, information. Vi är mycket nöjda med kursplanen. En del praktiska problem kring statistik, registrering o.dyl har förekommit men det mesta har vi löst efter bästa förmåga. Ett önskemål finns om prov för hjälp till bedömning av kurs C. Det har varit mycket viktigt att praktik betonas i kursplanen då man kunnat hävda detta gentemot näringsliv, kommun, AF m.fl. Vår s.k. språkpraktik är nu helt accepterad i kommunen! Vi skickar alltid med info om vad betygen står för att ge mer tyngd åt omdömet gentemot omvärlden förutom info till den det gäller.”

”Mer "homogena" grupper. Vår kommun har så många studerande inom SFI att vi kan bilda grupper per kurs, vilket är en stor vinst för att genomföra de nya kursplanerna. Flexibiliteten att efter förmåga och önskemål att byta grupp är hos oss stor. Ett problem, , vad erbjuda de studerande, som ej har förmåga att nå längre än linje 1. Detta är en diskussion i vår kommun. Är ej rustade, kan ej bli, rustade för arbetslivet. Kursplanerna borde vara ännu mer "arbetsinriktade". Många studerande anser att grammatik är mycket viktigt. En del, som studerat språk tidigare är fast vid att grammatik är språkinlärning.”

”Mer realistiska kursmål för elever. Kortare väg till liv efter kurslut. Större positiv press på elever att uppnå mål i sfi-undervisningen. Man kan inte läsa sfi hur länge som helst. Hindrar passivitet hos elever. Större positiv press på läraren. Mer realistiska mål för läraren att uppnå”.

”Problemet för oss har varit att hitta bra fungerande språkpraktikplatser. Här behövs en bättre dialog med de kommunala förvaltningarna och näringslivet. Vinsterna med de nya kursplanerna är att vi ser varje persons studieväg individuellt.”

Skolverket

Sfi kursplan
Enkätbilaga sfi-rektorer

37 (37)
Dnr 75 – 2006:835

SFI-KURSPLANERNAS TILLÄMPNING I FYRA KOMMUNER – METOD OCH NÅGRA RESULTAT

Inledning

Denna bilaga behandlar en delstudie i Skolverkets utvärdering av kursplanerna för svenska för invandrare. De viktigaste resultaten redovisas i huvudrapporten. I bilagan beskrivs metod och material i delstudien och en fördjupning av resultatredovisningen ges i vissa avseenden. En del viktiga aspekter, som t.ex. samverkan mellan utbildningsanordnarna och andra aktörer - möjligheten att läsa sfi i kombination med andra ämnen, praktik eller förvärvsarbete - försörjningsmöjligheter - behandlas bara i den sammanfattande rapporten.

Delstudien tog formen av en fallstudie i fyra kommuner med skiftande förutsättningar för sfi-undervisning. Inom ramen för studien besöktes kommunerna under våren 2006 och ett antal intressenter till sfi intervjuades. Nedan beskrivs tillvägagångssätt och fokus för studien mer i detalj.

Kommunurval

Botkyrka
Jönköping
Nässjö
Hudiksvall

Få breda fall

I valet mellan flera kommuner men färre respondenter (exempelvis åtta-tio kommuner där man intervjuar lärare och rektorer) och färre kommuner med ett bredare spektrum av intervjupersoner, valdes det senare. Skälet är att sfi är en verksamhet med ett antal externa intressenter såsom arbetsförmedling och socialtjänst och det ansågs viktigt att också ta del av deras erfarenhet av den lokala sfi-utbildningen i respektive kommun. Det var också viktigt att i någon mån få med de studerandes perspektiv på utbildningen.

Urvalskriterier

Urvalet syftade till att ge variation i tillämpningen av kursplanerna.

Tre huvudsakliga urvalskriterier övervägdes: *inputorienterade* som exempelvis antal studerande och de studerandes utbildningsnivå, *outputorienterade* som exempelvis genomströmning och *organisationsorienterade*, som exempelvis fördelningen av nybörjarna på de olika studievägarna. Ett inputorienterat urval valdes med anledning av att delstudien inte primärt är inriktad på att *förklara* genomströmning, utan *beskriva* hur kommunerna tillämpar de nya kursplanerna: ”hur kursplanerna påverkar utbildningens organisation och uppläggning”, som det står i regeringsuppdraget.

Med referensgruppens hjälp identifierades en central problematik i uppdraget, nämligen tolkningen och tillämpningen av ”trappan”. Vad händer med dem som går sfi 1 – får de numera inte gå vidare till D? Vad händer med studiegrupperna på de olika kurserna – blir de mer eller mindre heterogena eller både och (beroende på om det är nybörjarkurser eller fortsättningskurser)? Och så vidare. Med en sådan problematik blir elevsammansättning en central variabel. Det måste finnas ett *tillräckligt stort antal studerande* och dessutom studerande *med olika utbildningsbakgrund* för att den kritiska situationen ska uppstå, dvs. elevsammansättningen måste vara hyfsat heterogen för att det ska bli något att fördela på de olika studievägarna och kurserna. De valda fallen hade mellan 90 och 1164 studerande under läsåret 2004. Fördelningen på utbildningsbakgrund var inte i något fall särskilt avvikande från genomsnittet för riket.

Viktigt i sfi-problematiken är också kopplingen till arbetsmarknaden. Dels betonas att sfi måste vara mycket flexibelt för att de studerande ska kunna kombinera undervisning och annan sysselsättning, såsom praktik och förvärvsarbete. Dels finns en ideologisk dimension som handlar om syftet, funktionen med sfi. Ska kursen i första hand bidra till att de studerande kan försörja sig själva, eller till att de studerande ska kunna fungera som fullvärdiga medborgare och kunna läsa vidare efter sfi? Språk eller arbete? Med tanke på att personalen på arbetsförmedlingen tidigare delvis bedömt sfi-nivån (dvs. motsvarande nuvarande D-kurs) som inte tillräcklig för många arbeten/platser på arbetsmarknadspolitiska program/utbildningar etc. – hur ser man då på studerande som går ut med B- och C-betyg? Den här kopplingen till arbetsmarknadsfrågor har motiverat att vi också strävat efter *variation i arbetsmarknad* (god eller dålig) i valet av fall. Botkyrka och Hudiksvall har sålunda en relativt hög arbetslöshet medan regionen kring Jönköping och Nässjö erbjuder förhållandevis goda möjligheter till anställning.

Urvalet av fall gav i praktiken också en variation när det gäller *egenregi och andra utförare* av olika slag. Hudiksvall och Botkyrka bedriver sfi enbart i egenregi och Jönköping och Nässjö kombinerar egenregi med andra utförare (Jönköping: egenregi och Lernia, Nässjö: egenregi och folkhögskola). De fyra fallen innebär också en viss *geografisk spridning* och Botkyrka kan representera förutsättningar typiska för storstadsområden. Vidare ger fallen en viss variation i kommunal *politisk majoritet* där Jönköping styrs av socialdemokraterna och centerpartiet, Hudiksvall av socialdemokraterna och vänsterpartiet, Botkyrka av socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet, medan Nässjö styrs av en blocköverskridande minoritet av socialdemokraterna, folkpartiet och centerpartiet.

Från urvalet uteslöts kommuner som har inspekterats eller inom kort ska inspekteras av Skolverkets utbildningsinspektion.

Kommunbesök

De fyra kommunerna besöktes under april 2006. I varje kommun genomfördes intervjuer med studerande, lärare, rektor, representanter för flyktingintroduktion

och arbetsförmedling och i tre av kommunerna representanter för socialtjänst. I en kommun intervjuades även vägledare och i en kommun den testpedagog som skötte inskrivning av de studerande. Lärarna intervjuades i grupper om två till fem lärare. I de två mindre kommunerna intervjuades nästan samtliga lärare. I Botkyrka intervjuades två lärare på sfi1, fyra lärare på sfi2 och två lärare på sfi3. Lärarna bestämde själva vilka som skulle intervjuas av hela lärargruppen. I Jönköping intervjuades tre lärare på sfi1 och 2 på den kommunala vuxenutbildningen, samt tre lärare på sfi2 och 3 hos den privata anordnaren Lernia. I varje kommun intervjuades fyra studerande (i en kommun bara tre). De studerande intervjuades enskilt med hjälp av tolk.

Utöver intervjuerna gjordes ett lektionsbesök i varje kommun, i studiegrupper för kurs B, C eller D. Vidare har kommunal information och dokument från respektive utbildningsinstitution studerats.

Intervjuernas karaktär

Studerandeintervjuerna tog mellan 20 och 30 minuter, medan övriga intervjuer varade mellan en och två timmar. Intervjuerna var halvstrukturerade, dvs. bestod av öppna frågor som anpassades efter situationen men som i princip täckte i förväg bestämda intervjuguider. Frågeområden i intervjuerna med skolpersonalen inkluderade en allmän bedömning och karakteristik av sfi-utbildningen i kommunen; undervisningens organisation och ledning; hur de nya kursplanerna har påverkat verksamheten; värdering av de nya kursplanerna; lokalt kursplanearbete; studiegruppernas karaktär (storlek, heterogenitet, föränderlighet etc.); inplacering av de studerande på kurs, studieväg och studiegrupp; tilldelning av timmar till de studerande; praktik inom sfi; sfi i kombination med förvärvsarbete och andra studier; sfi:s samverkan med andra myndigheter och organisationer; utbildning och kompetensutveckling samt andra faktorer än kursplanerna som har påverkat sfi under den period som kursplanerna varit i kraft. Till de studerande ställdes frågor om deras individuella studieväg; hur inskrivningen gick till; studie- och yrkesmål, försörjning, eventuell praktik; deras värdering av utbildningen och i mindre utsträckning deras bakgrund. Till de externa intressenterna (arbetsförmedlingen, socialtjänsten etc.) ställdes frågor om samverkan med sfi och bedömning av de nya kursplanernas betydelse.

Studiens förutsättningar och fokus

Det är viktigt att notera att redovisningen bygger på enbart fyra fall och inte gör några anspråk på representativitet i förhållande till landets alla kommuner. Vi har i redogörelsen tagit fasta på både variationen i vårt material – och lyfter därför vissa intressanta aspekter hos enstaka kommuner – liksom sådant som förenar dessa sinsemellan olika fall. I den sammanfattande redovisningen till regeringen kompletteras fallstudiens resultat med en riksomfattande enkät och dito statistik som ger ett bättre underlag för generaliseringar.

Kursplanerna för sfi verkar i ett komplicerat sammanhang av många institutioner och många människor. En rättvisande bild av sfi måste också innefatta detta sammanhang. I studiet av de fyra fallkommunerna har vi ständigt påmint om betydelsen av faktorer som arbetsmarknaden, invandringsströmmar, försörjningsfrågor, resurser, lärarkompetens, samverkan mellan myndigheter etc. Inom forskning, utvärdering och utredningsväsendet har det gjorts betydligt grundligare analyser av faktorer som påverkar sfi-utbildningen.¹ Vi kan nämna Marie Carlssons forskning,² Integrationsverkets rapporter och Sfi-utredningen. Vårt bidrag till belysningen av sfi är starkt inriktat på de nya kursplanerna och hur dessa praktiskt har tillämpats i de fyra kommunerna, medan andra faktorer berörs mer ytligt.

Redovisningen fokuserar ett viktigt syfte med den nya kursplanen, nämligen att öka *individualisering* och *flexibilitet* i verksamheten i syfte att öka måluppfyllelsen. Individualisering och flexibilitet var visserligen redan tidigare centralt i statsmakternas försök att påverka verksamhetens utveckling, men blev med den nya kursplanen ännu mer framskrivna värden än förut. Detta kommer till uttryck på olika sätt. Själva grundidén med en och samma kurs för alla studerande övergavs till förmån för det nya systemet med tre studievägar och fyra kurser. Uppdelningen av kursen signalerar att alla inte ska gå samma studieväg; sfi ska inte vara samma för alla. Systemet ska ligga till grund för en individuell studieplanering och vägledning där den enskildes studieväg anpassas efter hans eller hennes utgångsläge och mål. Nödvändigheten av en bred kartläggning av individens förutsättningar och situation understryks med den nya kursplanen. Uppdelningen i flera kurser ska vidare underlätta flexibilitet i meningen att man kan göra uppehåll i studierna eller kombinera dem med praktik, förvärvsarbete eller andra studier. Sfi-undervisningen ska vid behov kompletteras med andra studier; svenska som andraspråk lyfts fram särskilt som ett nödvändigt komplement för de studerande med ingen eller liten läs- och skrivkunighet.³

Redovisningen av resultaten från fallstudien cirklar därför kring vad som har hänt i de studerade kommunerna i dessa avseenden. Som påpekats ovan täcker dock inte bilagan in alla aspekter av sfi. Vissa aspekter behandlas mer utförligt i den sammanfattande rapporten.

¹ En heltäckande sammanställning av rapporter om sfi finns hos Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk <http://www1.lhs.se/sfi/>

² *Svenska för invandrare – brygga eller gräns?* (Studentlitteratur 2003)

³ Varken betydelsen av praktik och anpassning till förvärvsarbete etc. eller komplettering med svenska som andraspråk var dock någon nyhet som följde med de nya kursplanerna, utan fanns redan i tidigare förordningar.

Resultat

Inledning

Ett centralt syfte med den nya kursplanen var att öka individualiseringen av studierna. Det framgår tydligt i informationen om den nya kursplanen att man med individualisering huvudsakligen avser den enskilde studerandes studieväg. Utvecklandet av fyra kurser har inte som primärt mål att styra sfi-anordnarnas studiegruppsindelning. I informationen utgår man från att studiegruppsorganisationen ser olika ut i kommunerna. Mest uppenbart är att man i mindre kommuner av praktiska skäl inte kan ha studiegrupper som baseras på kurser eller på studievägar. Även om studiegrupperna är blandade ska den enskilde läsa utifrån de mål som finns i den kurs man befinner sig på.

Det är den enskilde individens studieväg som ska underlättas genom den nya kursplanen. Exempelvis ska en ordentlig kartläggning göras av individens bakgrund, förutsättningar, behov och mål inför starten i sfi. Ett starkt uttryck för detta är tillkomsten av Skolverkets material om kartläggning och studieplanering. Tanken är att den individuella planeringen ska styra gången genom sfi: ”Kurserna och studievägarna skall ses som planeringsunderlag för planeringen av den enskildes studier.” Genom planeringssamtal och dokumentation under utbildningens gång ska den enskilde sättas i centrum för studierna.

Inplacering med nya kursplanen

I alla fallkommuner görs inför starten en kartläggning av den studerandes bakgrund inför inplaceringen på en viss kurs. En kartläggning skedde förstås även med tidigare kursplan i de kommuner där man kunde starta sin sfi-undervisning i olika grupper. Det som förändrats med den nya kursplanen är att det nu inte *bara* är studiegruppen som står i fokus vid inplaceringen. Även anordnare som inte har nivåindelade grupper, som vuxengymnasiet i Jönköping, gör en kartläggning för att placera in den studerande på en studieväg och en kurs som är anpassad till individen.

Det som ligger till grund för inplaceringen på studievägar och kurser verkar stämma väl överens med det som redovisas i Skolverkets kartläggningsmaterial även om man kanske inte går lika utförligt till väga som kartläggningsmaterialet anger. Alla kommuner börjar med ett samtal med varje individ där man kartlägger individens bakgrund och studieförutsättningar. Botkyrka, som har överlägset flest studerande av de undersökta kommunerna, har en speciell testpedagog som gör språktest inför placeringen på en viss kurs. För de som redan kan svenska görs ett mer avancerat test för att klarlägga vilken kurs som passar och för nybörjare i svenska sker ett test för att klargöra om man kan läsa och skriva. De övriga tre kommunerna gör inget formellt språktest innan man startar för att kontrollera hur mycket svenska man kan. Däremot sker i Jönköping och Nässjö en ”kontroll/test” av individernas läs- och skrivförmåga innan starten eftersom det finns särskilda grupper för analfabe-

ter.⁴ Jönköping, Nässjö och Hudiksvall har ett system med gemensamma introduktionsgrupper för personer som är ”nybörjare i svenska”.⁵ Under denna introduktionsperiod, som kan vara olika lång för olika individer, gör lärarna en bedömning av var de ska placeras. På Lernia i Jönköping gör man ett test under introduktionen för en placering på B- eller C-nivå.

Alla som kommer till sfi är alltså inte nybörjare i svenska. För tillfället kommer extra många till sfi med kunskaper i svenska på grund av den tillfälliga asyllagen. Man kan notera att när det gäller informationsmaterialet om den nya kursplanen så finns inget direkt resonemang om hur kommunerna ska hantera kunskaper i svenska när det gäller inplacering. Det framgår dock att: ”*De första kurserna i de olika studievägarna, Sfi 1, Sfi 2 och Sfi 3, vänder sig till studerande som alla är nybörjare i svenska som andraspråk men som har olika studiebakgrund, läs- och skrivförmåga på modersmålet och studiemål.*” Man skulle därför kunna sluta sig till att de som redan kan en del svenska när de kommer till sfi ska placeras in på fortsättningskurserna i studievägarna och att individens övriga bakgrundsfaktorer avgör vilken av fortsättningskurserna man placeras på. I Skolverkets kartläggningmaterial (s.12) ingår också kunskaper i svenska som en viktig del vid den inledande kartläggningen.

För de undersökta kommunerna/anordnarna är kunskaper i svenska viktiga för inplaceringen. De som bott i Sverige en längre tid och redan kan en del svenska placeras i allmänhet in på en högre kurs utan att gå i en gemensam introduktionsgrupp. Om de som redan kan en del svenska placeras in just på fortsättningskurserna 1B, 2C eller 3D har vi inte underlag att svara på. Den enda klara indikationen på detta gäller kurs 3D. Då gäller det studerande som bott en längre tid i Sverige och nästan anses klara sfi-D-betyget och därför placeras direkt på D-kursen. Detta kan även gälla studerande med mycket kort utbildning från hemlandet.

Vi har emellertid noterat att det finns en viss skillnad mellan kommunerna när det gäller inplaceringen och hur man ser på de olika kurserna. I Nässjö börjar i princip alla nybörjare i svenska på kurs B om man är läs- och skrivkunnig på det latinska alfabetet. Det gäller även akademiker. Det finns praktiska skäl till detta som har att göra med studiegruppernas storlek, men det beror också på hur man tolkar kursplanerna. Det finns uttalanden som tyder på att studerande ska ha kunskaper motsvarande A- och B-kursen för att kunna placeras direkt på C-kursen. I Nässjö verkar man då främst tänka på de kunskaper i svenska som uttrycks i A- och B-kurserna. Man ser inte 3C-kursen som en nybörjarkurs i svenska. På Lernia i Jönköping finns liknande tankegångar men då när det gäller samhällskunskapen. En person med kort utbildning som bott en längre tid i Sverige och därmed lärt sig svenska kan ha språkkunskaper som ligger på D-nivå men sakna andra kunskaper, t ex att kunna tolka grafiska bilder, diagram och tabeller (som är ett kriterium för godkänt för kurs C). Enligt informationen om den nya kursplanen ska en sådan

⁴ I Jönköping sker alfabetiseringen inom svenska som andraspråk och i Nässjö inom sfi.

⁵ Undantaget är här Vuxengymnasiet i Jönköping men där börjar alla på studieväg 1 kurs A med hänvisning till att man bara tar emot studerande med under sju års utbildning.

studerande gå C-kursen och direkt kunna få intyg på språkkunskaper på D-nivå. Individualiseringen av undervisningen gör dock att detta inte verkar vara ett reellt problem när det gäller den studerandes studiegång. Akademiker som startar på kurs B i Nässjö och som har goda förutsättningar att lära sig svenska stannar bara på B-kursen ett kort tag, kanske bara några dagar.

Även om man gör en kartläggning av den studerande inför inplaceringen i en viss kurs så innebär den ökande individualiseringen paradoxalt nog att inplaceringen inte blir så avgörande. Det beror på att den studerande inte ”fastnar” på en viss kurs en viss tid. När man nått målen i en kurs går man vidare till nästa kurs. Trots en noggrann kartläggning innan placeringen kan man aldrig vara helt säker på den studerandes kunskaper. Om en person visat sig redan ha kunskaper för en viss kurs som man placerats på innebär det bara att man går vidare till nästa.⁶ Har man placerat den studerande på en för hög kurs går det att flytta ner till en lägre kurs.

Studiegruppsindelning med den nya kursplanen

En viktig fråga gäller hur den nya kursplanen påverkat studiegruppsindelningen på sfi. Har det blivit en mer differentierad gruppindelning genom övergången till fyra kurser och tre studievägar? Har den nya kursplanen lett till att låg- och högutbildade studerande i högre utsträckning går i olika studiegrupper? Utifrån några exempel från fallkommunerna ska vi belysa denna fråga och peka på vilken roll den individualiserade undervisningen har i detta sammanhang.

Vuxengymnasiet i Jönköping (som alltså bara har studerande med under sju års utbildning) illustrerar på ett intressant sätt hur individualiseringen fungerar i förhållande till studiegrupperna. På Vuxengymnasiet förändrades studiegruppsindelningen något år innan den nya kursplanen kom. Man hade tidigare nivågrupper. När man nått en viss nivå bytte man grupp. Det fick som konsekvens, tyckte lärarna, att de aldrig lärde känna de studerande ordentligt. Med den kategori kortutbildade sfi-studerande man har på vuxengymnasiet uppfattar lärarna det som mycket viktigt att lära känna de studerandes hela livssituation. En annan nackdel var att man tidigare arbetade ensam i en klass. I stället infördes ett tvåläraarsystem utan nivåindelade studiegrupper. Det innebär nu att en studerande går hela sin sfi-utbildning i samma studiegrupp. Oftast handlar det om kurs A och B men några studerande når C-kursen (och ibland någon enstaka D-kursen) och går då fortfarande i samma studiegrupp. Det innebär också att undervisningen har påverkats. Nu har man en mer individualiserad undervisning. Det innebär rent praktiskt att man delar upp undervisningen i gemensamma pass och pass där var och en arbetar individuellt, beroen-

⁶ En bifråga i sammanhanget är att det tycks finnas en diskussion bland rektorer och lärare om hur man ska göra med en studerande som bara gått ett mycket kort tag på en kurs innan man gått vidare till nästa kurs. Ska denne få ett betyg på kursen eller ska man strunta i detta eftersom det ändå blir ett betyg på nästa kurs? Möjligen finns lite olika policy mellan kommunerna i detta avseende.

de på vad man behöver träna på. Under det individuella passet är lärarna till hands för enskild hjälp till de studerande. Lärarna beskriver det som att man tidigare var mer beroende av ”hela gruppen”, man var tvungen att anpassa undervisningen till hela gruppen och då gick det för långsamt för vissa och för fort för vissa. Nu kan var och en studera mer i sin egen takt.

I Hudiksvall hade man redan före den nya kursplanen prövat olika varianter av nivågruppering under olika perioder. I ett skede hade man två grupper där den ena var nybörjargrupp och den andra en fortsättningsgrupp. Under en period gick de korttidsutbildade i en egen grupp, vilket lärarna där menade var stigmatiserande för gruppens deltagare. Enligt deras uppfattning är den nuvarande organisationen, där analfabeter och akademiker blandas, bättre för de korttidsutbildade. De inspireras av de studerande som kan mer och går fortare fram och de slipper känna sig utpekade genom sin grupptillhörighet. Förändringen till en gemensam blandad startgrupp där istället somliga stannar längre och andra snabbt går vidare, skedde alltså inte som en följd av de nya kursplanerna utan dessförinnan.

Studiegruppsindelningen i Nässjö påverkades möjligen i viss mån av den nya kursplanen men andra förändringar har varit mycket viktigare. Med de relativt få sfi-deltagare man har i Nässjö ledde en uppdelning på två anordnare år 2000 till att man fick mer blandade grupper sett till utbildningsbakgrund och studietakt. En samlokalisering och samorganisering av de två anordnarnas verksamhet våren 2006 ledde till att man (åter) fick större möjlighet att ha mer nivågrupperade studiegrupper än tidigare. En annan faktor som påverkar nivågrupperingen är behovet av att få jämnstora grupper. I Nässjö började man vårterminen 2006 med två nivågrupper på B-kursen, en långsammare och en snabbare. Den ständiga tillströmningen av nyanlända på grund av den tillfälliga asyllagen gjorde att man fick gå ifrån nivågrupperingen på B-kursen för att det skulle bli två någorlunda jämnstora grupper.

Botkyrka och Lernia i Jönköping har betydligt fler sfi-studerande än de andra anordnarna. Det möjliggör också en mer finfördelad nivågruppsindelning. På Lernia har man sex olika studiegrupper som är nivågrupperade efter de kurser man har, d.v.s. 2B-3D. Det har, enligt lärarna, blivit mer nivågruppering den senaste tiden. Om det beror på den nya kursplanen är mer osäkert. Lärarna beskriver att man tidigare haft en gruppindelning baserad på yrkesgrupper. Det är något som arbetsförmedlingen drivit för att man med en koppling till yrket ska få en mer arbetsmarknadsinriktad och mer motiverande undervisning. Lärarna på Lernia berättar dock att man nu gått ifrån denna yrkesindelning. De tycker att det är bättre med studiegrupper som är nivågrupperade efter de studerandes förmåga att lära sig svenska. Yrkesgrupperna riskerade att hindra studerande från att nå högre kurser. I stället har lärarna nu infört ett pass i veckan där de studerande går i en yrkesinriktad grupp.

I Botkyrka, som är den anordnare som har i särklass flest studerande i fallstudien, har man en mycket finfördelad nivågruppering. Denna storleksfördel lyfts fram som något positivt av de intervjuade lärarna. Det finns inte bara olika studiegrupper

för alla olika kurser på alla tre studievägar, utan det finns också flera nivåer *inom* kurserna som motsvaras av olika studiegrupper. En studerande säger således att hon inte gick "B1" utan började på "B2", för att sedan gå "B3" och nu "C-mellan". En grupp med en lärare startar på låg nivå inom en kurs och avancerar uppåt, så att man i princip kan gå i samma grupp genom hela sfi2B, t.ex. Men i praktiken verkar det tämligen vanligt med byten mellan grupper för studerande som är snabbare eller långsammare än resten av gruppen. Dessutom sker ofta nyintag till grupperna och studerande placeras in på exempelvis mittennivå också. Kontentan av detta är att utöver den nivågruppering som följer av att studiegrupper anordnas i enlighet med systemet med långsammare och snabbare studievägar samt indelningen i olika kurser, finns också en nivågruppering inom en och samma kurs och studieväg. Samtidigt uttrycker lärarna att den nya kursplanen *inte* har lett till mer homogena studiegrupper. Även i Botkyrka beskrivs studiegrupperna som heterogena, vilket uppfattas som normalt för sfi som skolform. Lärarna beskriver att klasserna snarast blivit mer heterogena till följd av minskade resurser och större studiegrupper, från cirka 15 till 30 personer i varje klass.

En slutsats när gäller den nya kursplanen är alltså att den inte självklart har någon direkt betydelse för nivågrupperingen av undervisningen. Vi har i fallstudierna exempel på anordnare där det troligen skett en mer utpräglad nivågruppering efter det att den nya kursplanen kom men också exempel på motsatsen. Det är en viktig iakttagelse eftersom den komplicerar en "allmän" föreställning om sfi, den att man låter akademiker och analfabeter gå i samma grupp och att det drabbar båda gruppernas lärande. Även om, som i Hudiksvall, akademikern och analfabeten startar tillsammans har sannolikt akademikern mycket snart bytt både till en högre kurs *och* en högre studiegrupp.

En annan slutsats är att även om antalet sfi-studerande har en stor betydelse för möjligheten att nivågruppera undervisningen är nivågruppering ändå i slutänden en professionell pedagogisk fråga som i princip inte skiljer sfi från andra skolformer. Vi kan konstatera att alla fyra kommunerna tillämpar en nivågruppering men det finns olika synsätt hos rektorer och lärare på hur finfördelad den ska vara. Även hos en anordnare med så pass finfördelad nivågruppering som Lernia i Jönköping har man introduktionsgrupper som inte är nivågrupperade mellan B och C och där lärarna uttrycker att de som är på C-nivå drar med sig de på lägre nivå och gör dem mer motiverade.

Anordnarna, lärarna och de studerande är alltså medvetna om att det finns för- och nackdelar med mer eller mindre nivågruppering. Det handlar om såna saker som trygghet i gruppen, att lära känna läraren, att snabbare elever motiverar långsammare, att långsammare inte vågar prata i gruppen, att det kan ge tydlighet i progressionen att byta grupp, att det kan stimulera att byta grupp etc.

Det centrala är att man i alla kommuner har en individualiserad studieväg genom sfi, vilket betyder att de studerande läser och betygssätts i varje kurs i sin egen takt, oavsett hur man organiserat studiegrupperna. I våra fallstudier finns det många

beskrivningar av hur de olika studiegrupperna hela tiden förändras genom att det ständigt kommer till nya och försvinner studerande från grupperna. Det är sannolikt att den nya kursplanen påskyndat omsättningen i studiegrupperna. Anledningen är att samtliga studiegrupper i sfi, oavsett hur starkt nivågrupperade de är, har en koppling till de olika sfi-kurserna.⁷ Eftersom det finns en koppling mellan kurser och studiegrupper innebär det att individer när de placeras in på och när de blir klara med en kurs förr eller senare flyttas till en ny studiegrupp, oftare i Botkyrka än i Hudiksvall. Eftersom detta görs kontinuerligt blir det en omsättning i studiegrupperna.

Att det sker en stor omsättning i studiegrupperna kan uppfattas som stökigt för studerande som behöver trygghet men det ska då vägas mot fördelarna att man inte "fastnar" i en grupp som gemensamt ska nå en viss nivå. Våra intervjuer tyder på att varken studerande eller lärare upplever att omsättningen i studiegrupperna skulle vara ett stort problem. Fördelarna anses överväga. Men som vi sett har man på vuxengymnasiet i Jönköping gjort bredare nivågrupper just för att åstadkomma trygghet och kontinuitet för deras kortutbildade studerande på studieväg 1. Om den nya kursplanen fått en sådan effekt att den bidrar till en större omsättning i grupperna finns alltså inget som hindrar anordnarna från att vidta åtgärder för att mildra omsättningen.

Individualiseringen tycks dock inte ha gått så långt i våra fallkommuner som att en studerande ska kunna gå en viss kurs men samtidigt få intyg på att man klarat vissa mål i en högre kurs. T.ex. att man går på kurs C men samtidigt får ett intyg på att man nått mål i talförmåga i kurs D. Däremot visar våra intervjuer att lärarna är mycket medvetna om denna problematik och att de studerande får möjligheter att träna på sådana förmågor där det finns brister. Det finns exempel från skol- och lektionsbesöken och intervjuerna med de studerande på att studerande får relativt mycket tid för individuellt arbete där de studerande själva får välja vad de vill arbeta med. Utifrån denna begränsade studie går det dock inte att generalisera om hur undervisningen läggs upp.

Timtilldelning och den nya kursplanen

Om nu individualiseringen av sfi-undervisningen har påskyndats av den nya kursplanen innebär det inte att det inte finns problem. Ett sådant problem gäller tilldelningen av veckotimmar.⁸ I de fyra fallkommuner som vi har undersökt går de flesta studerande i den reguljära dagundervisningen.⁹ Inom varje kommun har de studerande normalt ungefär lika många undervisningstimmar. I Jönköping och Botkyrka

⁷ Undantaget här är vuxengymnasiet i Jönköping där man går i samma studiegrupp från kurs A-D. Eftersom vuxengymnasiet bara har kortutbildade och studieväg 1 är det dock bara ett fåtal som når kurs C och knappast någon kurs D.

⁸ Regeringen föreslår nu förändringar i förordningen så att kommunerna ska erbjuda minst 15 veckotimmar per vecka räknat på en fyraveckorsperiod. Prop 2005/06:148.

⁹ Botkyrka har dock förhållandevis många i andra varianter av sfi.

har dock de som går studieväg 1 färre undervisningstimmar per vecka. Det finns i fallkommunerna en flexibilitet ”nedåt” genom att de som har t.ex. förvärsarbete eller praktik som krockar med sfi-undervisningen kan gå färre timmar per vecka. De som arbetar heltid kan i alla kommuner, utom Hudiksvall, gå kvällsundervisning ett färre antal timmar (dock bara vissa kurser). Man kan dock inte gå fler timmar än de ungefär 12-18 timmar i veckan som erbjuds.¹⁰ Bland de vi intervjuade fanns några som gärna skulle gå fler timmar och därmed komma fortare fram. Men här finns bekymmer. De som går på flyktingsintroduktionen har oftast praktik eller andra verksamheter resten av dagen. Dessa verksamheter syftar också förstås till att man ska lära sig svenska. Övriga förväntas studera på egen hand. Anordnarna i fallkommunerna tillhandahåller studierum för självstudier. I praktiken verkar det dock vara svårt att bedriva så mycket självstudier på egen hand att det blir en heltidssystemställning. Därför efterfrågar en del av de studerande att de ska kunna läsa mer svenska eller andra ämnen. Andra studerande har däremot en hälso- eller familjesituation som gör att de inte vill eller kan studera mer per dag.

En annan aspekt gäller det totala antalet timmar en studerande får för att läsa på sfi. Den totala timtilldelningen är reglerad i förordning som ett riktvärde:

Förordning om sfi:

7 § Riktvärdet för undervisningens omfattning i tid är 525 timmar. Riktvärdet får överskridas och underskridas beroende på hur mycket undervisning eleverna behöver för att uppnå de kunskapsmål som anges i kursplanen.

För varje kurs som anordnas skall styrelsen för utbildningen bestämma det antal undervisningstimmar som skall gälla. Varje elev skall tas in till den kurs som bäst bedöms motsvara elevens behov av undervisning.

Bestämmelsen om de 525 timmarna ligger kvar sedan före kursplaneförändringen. Det gör att bestämmelsen riskerar att bli svårtolkad i det nya systemet. Gäller de 525 timmarna för en studieväg eller för hela ”trappan” från A-D? I realiteten har inte riktvärdet någon avgörande betydelse för fem av våra sex undersökta anordnare. Istället tar man fasta på skollagens bestämmelse om att studerande får fortsätta utbildningen så länge han eller hon gör ”tillfredsställande framsteg”. Hur kommunerna, anordnarna och socialtjänsten bedömer var gränsen går när det gäller framsteg har dock sannolikt påverkats av den nya kursplanen. Genom uppdelningen i flera kurser blir det lättare att argumentera både för och emot framsteg i utbildningen. Tar man en kurs i taget kan man hävda att det sker framsteg jämfört med tidigare när det inte fanns fastställda mål på vägen och slutbetyget kanske låg långt bort. Samtidigt kan man genom kurssystemet lättare argumentera för att en viss kursnivå ”får räcka” efter att man gått ett antal timmar. Vi har dock inte underlag för att på ett tillförlitligt sätt uttala oss om hur detta fungerar i praktiken i våra fallkommuner.

¹⁰ I Jönköping erbjuds de studerande även att gå på kvällsundervisningen vilket det är några enstaka som gör.

Den enda anordnare som direkt styrs av de 525 timmarna är Lernia i Jönköping. De har i sitt avtal ett uppdrag att klara av undervisningen på maximalt 525 timmar även för de studerande som började på kurs B. I fall där en studerande inte klarar att nå ett betyg på D-kursen men fortfarande anses kunna gå framåt i studierna så kan Lernia söka dispens för att utöka antalet timmar hos den ansvarige på vuxenutbildningsförvaltningen. Lernia menar att detta i allmänhet beviljas men uppfattar samtidigt att det sedan finns ett absolut tak på 700 timmar för en studerande.¹¹ Den ansvarige på vuxenutbildningsförvaltningen förnekar dock att det skulle finnas en absolut gräns på 700 timmar. Hur som helst menar lärarna att det finns ett antal studerande som får sluta fast de fortfarande gör framsteg. En del av dessa övergår därför, när sfi-timmarna är ”slut”, till att läsa sfi inom svenska som andraspråk (sas) på grundläggande vuxenutbildning. De får alltså en andra chans, men får då läsa sfi på studiebidrag eller försörja sig på annat sätt. Vi kan dock inte säga att den här ”uppstramningen” har något med den nya kursplanen att göra. Den skulle kunna ha det genom att det blir lättare att motivera ett avslutande av studierna när man nått en kurs som är lägre än D på det tilldelade antalet timmar. Det som framstår som klart är dock att principerna för timtilldelningen till Lernia är en följd av upphandlingsförfarandet och framförallt innehållet i och tillämpningen av avtalet. Lernialärarna berättar att man har avtal med Mullsjö kommun där det inte finns någon inbyggd begränsning för antalet timmar. Sfi-studerande från Mullsjö får läsa till kurs D så länge man gör framsteg, oberoende av antal timmar.

Värderingar av den nya kursplanen

Det råder ingen som helst tvekan om att samtliga intervjuade, med ett undantag¹², är mycket nöjda med att det blivit en uppdelning på fyra kurser. Det gäller oavsett om det blivit mer eller mindre nivågrupperade klasser hos anordnarna. I stället för att avsluta sfi med inget betyg alls får nu många avsluta med ett eller flera betyg. Det ger en bättre självkänsla. Dessutom finns det möjligheter för studerande med lägre kurs än D att få jobb. Inte minst eftersom arbetsgivarna inte har full insikt i vad de olika sfi-kurserna står för. En arbetssökande med lägre kurs än D och den som hjälper den arbetssökande (arbetsförmedlingen, sfi-skolan, socialtjänsten, vägledare) kan säga att man ”gått sfi” och därmed få till stånd ett personligt anställningssamtal. Har man väl kommit dit är det ofta den sökandes kommunikationsförmåga, personlighet och kvalifikationer i övrigt som är avgörande, inte vilken sfi-kurs man har klarat.

När det gäller själva studierna får den studerande bättre överblick över sina studier med de olika kurserna. Att klara av en kurs i taget ger en tillfredsställelse och det ger

¹¹ I den statistik vi fått från kommunen på antalet timmar som en studerande gått på Lernia ser det också ut som att det finns ett tak vid ungefär 700 timmar. Ett fåtal studerande som slutat 2005 på Lernia hade över 700 timmar, ingen hade dock över 800 timmar.

¹² En representant för arbetsförmedlingen i Jönköping.

också mer realistiska och närliggande mål än det förra (avlägsna och ofta onåbara) sfi-betyget. Ytterligare en fördel är att det blir lättare för den studerande att göra avbrott från studierna, t.ex. till arbete eller praktik, och sedan återinträda i sfi på rätt nivå eftersom man har ett betyg på vad man lärt sig.

De studerande vi intervjuade hade en god uppfattning om kurssystemet, vilken kurs de befann sig på, vilken de läst och vilka som återstod. Hudiksvall är i viss mån ett undantag där de studerande talar i termer av de tre sfi-grupperna när de beskriver sin utbildningsväg och *inte* i termer av kurser och studievägar, även om de känner till att det finns olika kurser och betyg.

Det som möjligen kan upplevas som ett problem handlar om övergången mellan kurs D och det som kommer därefter. För att få gå de flesta av arbetsförmedlingens arbetsmarknadsutbildningar görs ett svenskttest som ofta innebär att D-betyget inte räcker. Det verkar vanligt förekommande att den studerande tvingas läsa mer svenska på grundläggande vuxenutbildning för att komma i åtnjutande av arbetsmarknadsutbildningarna. I Jönköping görs efter D-kursen ett nytt språktest när man ska läsa vidare på svenska som andraspråk inom grundläggande vuxenutbildning. Det verkar inte som att det är en idealisk matchning mellan sfi-kurs D och arbetsmarknadsutbildningar och svenska som andraspråk.